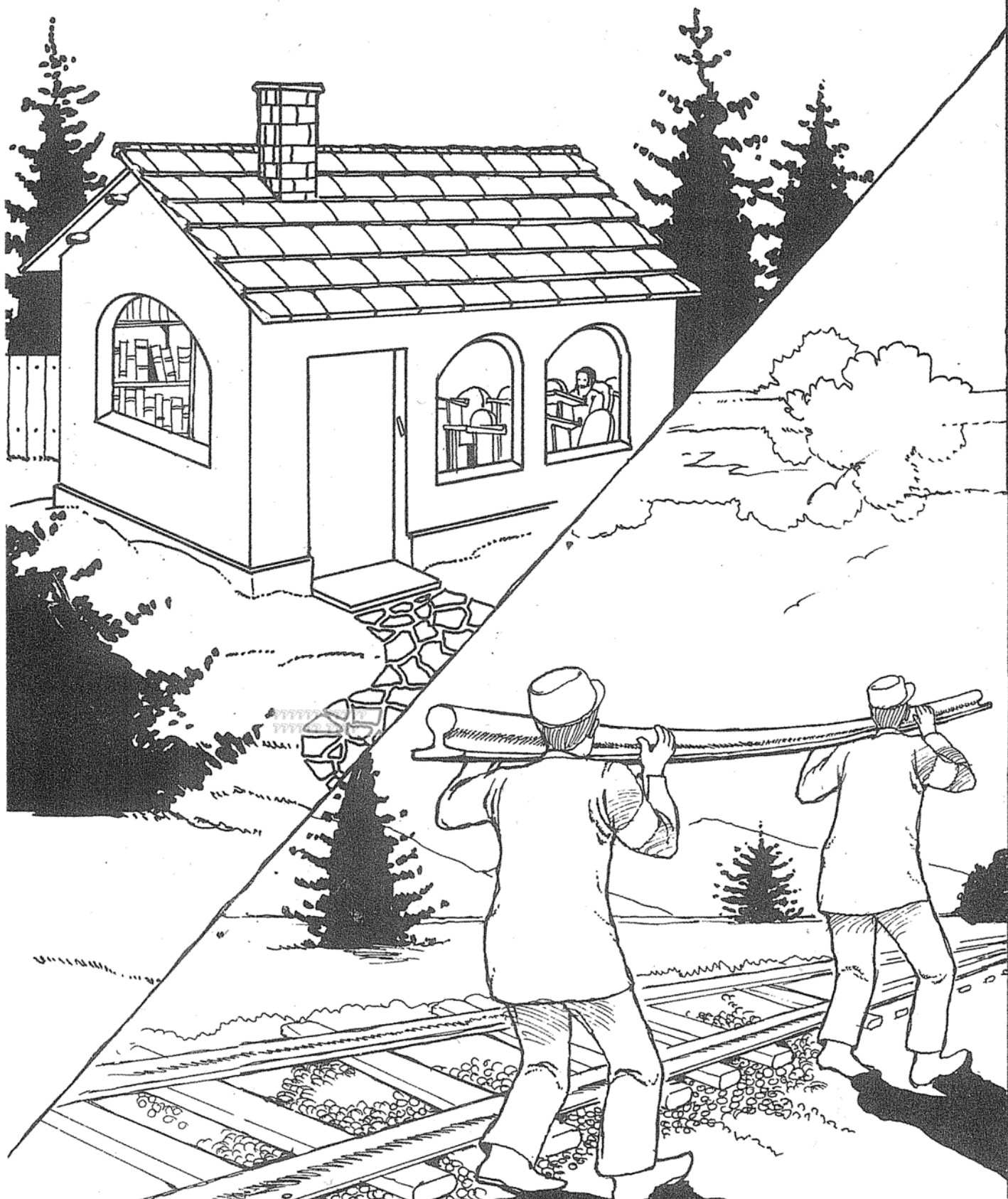

זכרונות רמב"ח

זכרונות רמב"ח

דדדדד דדדדדד
דדדד דדדדדד

מנשה בן חיים קניג
ירושלים

הספר יוצא לאור בעזרתו הטכנית של בית המדרש הגבוה להלכה
בהתישבות החקלאית ירושלים ועבודתו המסורה של הרב מנחם סופר
נ"י.

טלפון 387563

(א) בית עבדים

יש כביכול בחלק מסיפורים אלה, נימת התפארות, אין מטרת סיפורי אלה להשתבח במעשי בימים נוראים אלה.

ב. ללמוד שמגיעים לפעמים זמנים, שאין לעשות חשבונות שטחיים, אלא לבצע מצוות ד', תהינה התוצאות אשר תהינה.

מן הראוי והנכון היה, לקבוע מצידי יום שמחה ותודה, להודות לקב"ה על חסדו הגדול שעשה עמדי, בתקופה איומה חסרת תקדים זו.

אולם איך אעשה שמחה פומבית לזכר נס הצלתי, כשבאותו זמן הושמד רוב מנין ורוב בנין משפחתינו.

אחי ואחיותי הי"ד

לתקופה זו קראתי "בית - עבדים".

(ג) בית צדיקים

זה לעומת זה עשה אלקים.

בחלק זה - בית רבי, אני מספר על התרשמותי מאישיות גדולה ועצומה ביהדות החרדית, ה"ה הרבי ז"ל מסאטמאר מרן הצוה"ק רבי יואל טייטלבוים זצוק"ל, שנשאר לפליטה מהדור שלפני השואה, וכאמור זכיתי ללמוד בישיבתו כשלש שנים בשנים תרצ"ו-ז-ח.

זכרונות רמב"ח

חלק א

תחת הכותרת "בית צדיקים", כתבתי גם סיפורים על ביקורי אצל גדולי אדמו"רים וצדיקים בתקופה שלפני השואה וגם לאחריה להראות לדורות הבאים צדקתם ותמימותם שהרקיעו שחקים, אולי ידבק בנו שמץ מהם.

מנשה בן חיים ומינדל הי"ד

ירושלים עיה"ק תובב"א

יזכור אלקים

את נשמות הקדושים והטהורים שהושמדו בשואה על קידוש

השם בשנות האימה

תש"א - תש"ד

אבא מארי חיים הי"ד בן מנשה ופרומעט ז"ל.

אמי מורתי מינדל הי"ד בת פנחס ולאה רבקה ז"ל.

אשתי מרת מרים יענטא הי"ד בת חיים דוד ולאה רבקה

הי"ד.

בתי פייגא הי"ד.

בתי חנה הי"ד.

אחי פנחס הי"ד.

אחותי הינדה הי"ד.

אחותי פייגא הי"ד.

אחי אהרן דוד הי"ד.

אחי מרדכי יהודה הי"ד.

נר נשמה לאחי

הרב החסיד המפורסם בצדקת פזרונו
רב פעלים ומעש, יקר רוח ונדיב לב

רבי יוסף צבי קאניג ז"ל

נפטר ג' מר חשוון תשמ"ו
מנוחתו בהר הזיתים בירושלים

ת.נ.צ.ב.ה.

הוא ז"ל נזכר בספרי זה

זכרונות רמב"ח

בעמודים: 279, 278, 276, 250, 245, 111, 110, 97

299,

סיפור חייו של יהודי חרדי במחנות העבודה ההונגריים בתקופת

השואה

<u>הדף</u>	<u>הפרק</u>
1	א. דיין האמת
16	ב. ברוך אתה ד'... על העץ
30	ג. חופשה לשבת
43	ד. פס לבן - פס צהוב
60	ה. פגשתי עם זידיטשוב
72	ו. מעבדות לחרות
98	ז. משפיל גאים עדי ארץ

..

⌘ ⌘ ⌘ ⌘ ⌘ ⌘ ⌘ ⌘ ⌘ ⌘
⌘ ⌘ ⌘ ⌘ ⌘ ⌘ ⌘ ⌘ ⌘

דיין האמת

עשרים שנה לחיסול קהילות הקודש בהונגריה בכלל, ועיירתי
סערענטש בפרט. בימים שבין חג הפסח - לחג השבועות תש"ד לאלף
החמישי.

* * * * *

הכותב לא היה בעיירה באותם ימים קשים ונוראים. הוא היה אז
במחנות העבודה ההונגריים.

אל אזניו הגיע תכנו של ויכוח נרגש וסוער שהתנהל בין כתלי
בית הכנסת בין אחדים מבני העיירה אודות המצב וסיבתו.

הוא הכיר היטב אותם ואת דעותיהם, ואין לו כל ספק שדעות
אלו אכן נשמעו בבית הכנסת באותם ימים טרופים נוראים של שנת
תש"ד.

* * * * *

דממת מות שררה בבית הכנסת הגדול, שחגג לפני כשנה, את שנת
השלושים לקיומו.

מפעם לפעם בקע מתוך הדממה בכי חרישי ואנחה קורעת לב.

עם רדת החשיכה, נדלק אור קלוש באחת מפינות הבית, מחזה
אימים נתגלה לעיני המסתכל.

15

הרצון למנוע סבל מאחרים, גרם לצמצום התנועה עד למינימום ההכרחי ביותר.

לפתע נשמע רחש לחש, במרכז האולם, נראתה דמות גבוהת קומה ורחבת כתפיים, המפלסת לה דרך בין היושבים על הרצפה.

אותה דמות שנעה מזרחה, לכוון ארון הקודש, התעלמה מהרטינה שנשמעה מכל עבר על ההפרעה והסבל שהיא גורמת. היא התקדמה בצעדים גדולים ובוטחים, הלוך וצעוד קדימה, עד הגיעה לצידו השמאלי של ארון הקודש.

במקום זה, התמקמה משפחתו של ר' מנחם קייזלר. ראש משפחה זו, תושב העיר זה שישים שנה, תלמיד חכם גדול וירא שמים מרבים, לא הופיע בבית הכנסת ובית המדרש, קרוב לשנתיים בשל מחלתו וגילו המתקדם. כעת ישב לו על חבילתו כשעיניו עצומות ופניו מופנים כלפי מעלה.

במעלות ומידות טובות רבות נתברך ר' מנחם, אולם תמימותו הגדולה, ואמונתו הצרופה ובטחונו בד' אשר לו סר ממנו, גם בעיתות צרה וצוקה אשר לא פסחו עליו, בשמונים שנות חייו, עשאוהו גבוה משכמו ומעלה מעל כל תושבי העיר, אשר הביטו עליו כעל אדם מושלם. המקבל יסורים באהבה, ואינו בועט בהם, המחזיר - אהבה לבוראו, תמורת כל צער וסבל הבאים עליו, כפרט או כחלק מן מהכלל.

אל ר' מנחם זה החסיד התמים, היו פניו של ר' ירמיהו רוזנבליט מיועדות.

זה שנתיים ימים, מאז מחלתו של ר' מנחם, ואי הופעתו בבית - המדרש, הופסק הויכוח הישן בינם.

וכוח זה שנמשך קרוב לארבעים שנה, החל כאשר הופיע בעיירה הבחור הליטאי, המתנגד מבטן ולידה, בעל השכל החריף והחד, והתישב בה, עם נשואיו, לבתו של אחד מנכבדי העיר.

בכוח זה, שנמשך לסירוגין שנים רבות, היה הנושא העיקרי מצבו הטראגי של עם ישראל בגלות.

סבלו של עם ישראל, נגע לליבם של השנים בלי הבדל, אולם תגובותיהם היו שונות לחלוטין.

ר' מנחם התמים, השתדל תמיד להצדיק את דרכי ההשגחה העליונה, והטיף בלהט לקבלת היסורים והגזרות באהבה.

לא כן היתה דעתו של ר' ירמיהו. בניגוד לחבירו, הוא דוקא צידד בזכותו של עם ישראל, וטען טענות נמרצות נגד יחסו של היושב בשמים, אל בניו האהובים העמוסים מני בטן.

לפעמים, צרתם של ישראל העבירו על דעתו, עד שהעיז להטיח דברים קשים כגידים, כלפי מעלה, עד שהשומעים גערו בו ובקשוהו לחזור בו מדבריו.

עצם הוכוח, הקל לליבו של ר' ירמיהו, גם אם תשובת חברו, לא הניחה תמיד את דעתו.

אולם זה שנתיים, מאז מחלתו של ר' מנחם, אין לו, לפני מי לשפוך את מרי שיחו.

מאידך, הצרות והגזירות הולכות ומתרבות. הולכות וגוברות, והשאלות והתמיהות לגבי דרכי ההשגחה, הולכות וגדלות, ופתרונות אין.

מיד, כשנודע לר' ירמיהו, שחברו לויכוחים, הובא באלונקה, ונמצא בבית הכנסת, לא היה יכול יותר להתאפק, וכלי שים לב, לדוחק השורר בבית - הכנסת, עזב את מקומו, ופילס לעצמו דרך בין המשפחות הרבות, עד הגיעו לפינתה של משפחת ר' מנחם, הוא נעצר לפני ראש המשפחה - חברו לויכוחים.

יאמר נא ר' מנחם - הרים ר' ירמיהו את קולו - שהדהד בחלל בית הכנסת-

על מה עשה ד' לנו ככה?

מה חרי האף הגדול הזה?

לא הספיק ר' ירמיהו, לגמור את טענתו, וכל הקהילה כאחת, פרצה בבכי מר. נפתחו סכרי הלבבות, וכל המרירות שהצטברה בהן, בימים האחרונים, פרצה החוצה.

נהרי נחלי דמעות, שטפו את רצפת בית הכנסת, הכשירו את הלבבות, לקראת לילם האחרון בעירתם, ויציאתם לדרכם האחרונה בחיים.

* * * * *

שעה ארוכה עברה, עד שהקהל נרגע, והשתרר שקט בבית הכנסת. ואז נשמע שוב קולו של ר' מנחם שפתח ואמר,

ר' ירמיהו! וכי חשיד הקב"ה דעביד דינא בלא דינא?

ומשלא קיבל כל מענה, המשיך ואמר.

מאז לימודי בחדר, כתינוק בן עשר, חרוטים על לוח ליבי הפסוקים: "הצור תמים פעלו, כי כל דרכיו משפט, אל אמונה ואין עול, צדיק וישר הוא".

לא היה לי בעבר ואין לי בהוה, כל ספק, כי דין אמת דן אותנו הקב"ה, בעונשים כה גדולים וכה רבים.

זה שנתיים שאני יושב בבית.

תקופה זו היתה לי תקופה של מחשבה מעמיקה ויסודית, אודות הגזרות האיומות, ההולכות ומתרבות, על עם ישראל, בתקופתנו אנו, גזירות שאפילו בתקופת החורבן לא היו דוגמתן.

עברתי על רשימת החטאים העוונות והפשעים, שחז"ל סידרו לנו לפי סדר א.ב. בוידוי הנאמר אחרי תפילת שמונה עשרה - אשמנו, בגדנו, גזלנו, עד אות ת.

בדקתי את רשימת כל אותם מעשים המכוערים, הנזכרים בתפילת "על חטא" ביום הכיפורים, הפכתי בהם והפכתי בהם.

אמת נכון הדבר, כי עברנו, מי בשוגג, ומי במזיד, על חלק גדול של רשימות אלו, מי ברצון ומי באונס.

אולם, לא עשינו כל אלה להכעיס ח"ו, ולא מגיעים לנו עונשים כה חמורים ורבים.

בספר תהילים תמכתי יסודותי, ובו שמתי כל מעיני, יום ולילה, הפלתי את תחינתי לפניו יתברך.

יגלה נא ד' את עיני, ויעיר אזני, לדעת על מה זה, ועל מה זה הגיענו הרעות האלה?

לא אבוש ולא אכחד, כי עד אתמול בבוקר, עד בואי לבית הכנסת, לא זכיתי לתשובה המתקבלת על הדעת.

זה יומיים שאני נמצא כאן, היתי מן הראשונים שהובאו הנה.

יומיים אלה הנני מתבונן ומסתכל סביבי.

והנה נדמה לי, שסוף סוף מצאתי מענה.
 "מדה כנגד מדה" משלם הקב"ה, מורים לנו חז"ל, ואכן גם לנו,
 משלמים בדרך זו.

כולנו הינו "כאורחים נטו ללון".
 לצמיתות השארנו את ביתנו מאחורנו, אין לנו עוד נחלת שדה
 וכרם, גם בגדינו וכלי תשמישנו נעזבו לאחרים.
 אין אחד מאתנו יודע, מה נאכל ומה נלבש מחר.
 אכן כ"אורחים נטו ללון" הינו.
 האין זה מורה לנו באצבע, על חטא שחטאנו לפניו יתברך, באי
 קיום מצוות הכנסת אורחים כדבעי.

האם היו בתינו פתוחים לרווחה בפני כל עובר אורח?
 האם שמשו קורות בתינו, מגן ומחסה בקיץ מהשמש הלוהטת,
 ובחורף משלג ומטר, למחוסרי קורת גג?
 או האם חיממו השמיכות החמות, שבחדרי השינה שלנו, את
 אבריהם הקפואים מקור, של אלה, הנודדים מעיר לעיר, ומכפר
 לכפר, למען הבא טרף לבתייהם?

אולם חטא חמור מכל אלה, רובץ עלינו.
 חטא נעילת דלתות, בפני פליטי פולניא, ויהודי יתר המדינות,
 אשר אחרי השמדת משפחותיהם, הצליחו להמלט מגיא ההריגה,
 ובאישון לילה, באו ודפקו על דלתותינו והתחננו אלינו -
 פתחו נא דלתי בתיכם! תנו לנו מקלט בתוכם!

רחמו נא יהודים רחמנים, בני רחמנים, בפיקוח נפש ממש הכתוב
 מדבר!

פחדה של המשטרה, שהיתה מוטלת עלינו, מנעה מאיתנו, למלא
 מבוקשם. דלתותינו נשארו סגורות ופליטים אלו נפלו בידי מבקשי
 נפשם.

דמם של אלה, זועק לשמים.
 "הצור תמים פעלו, כי כל דרכיו משפט, אל אמונה ואין עול,
 צדיק וישר הוא".

סיים ר' מנחם דבריו, לקול בכי הציבור.

* * * * *

חצות לילה הגיע.

ישב לו ר' יהודה השמש, על מקומו הקבוע, לעריכת תיקון חצות, על המדרגות של הבמה לקריאת התורה, חלץ נעליו והחל בעריכת התיקון.

הקינות שב"תיקון חצות" על חורבן ביהמ"ק עוררו תמיד רגשות אבל, אמירתן לוותה בבכיות מרות. הפעם עשרות לבבות התאחדו לאבל ציבורי. מאות עינים דומעות וגרונות חנוקים הצטרפו לקונן את החורבן המחדש ימיו ומכה בעוז.

בהגיעו לפסוק "עד אנא בכיה בציון ומספד בירושלים", הפסיק ר' יהודה את בכיו, ופנה לעבר ר' מנחם ור' ירמיהו ואמר.
- צדקת ר' מנחם צדקת.

הנחתך שאנו נהפכנו לאורחים נטו ללון, נכונה מאוד. אולם עם מסקנתך שעונש זה, בא עלינו, עקב אי קיום מצות הכנסת אורחים, אין אני מסכים.

חטא אחר רובץ עלינו, ובעיקבותיו, הגיעונו הרעות הללו. מגיע לנו בהחלט מצב זה, להיות נורדים בלי בית. שכחנו לגמרי, שאנו נמצאים בגולה. שאנו גרים בארץ לא לנו, שאין זו היא מולדתנו ואין זו נחלתנו.

חז"ל קבעו בתפילת מוסף של החגים:
ומפני חטאנו גלינו מארצינו ונתרחקנו מעל אדמתינו.
כהמשך לקביעה זו, השרישו לנו חז"ל:
להאמין באמונת אומן, בביאת המשיח, אשר יקבץ נדחי ישראל וישיב אותם לאדמתם.

קביעה זו, מחייבת הרגשת גרות ותלישות. ציפיה לעזיבת הניכר ונשיאת עינים לבית, לחיות בגולה בהרגשת אורח נטה ללון. נחפשה דרכינו ונחקורה, האם נהגנו כאדם המחכה בכליון עינים, לשובו הביתה.

לכולנו, נדמה היה, כי זו היא אדמתינו ומולדתינו. בניני פאר בנינו לעצמנו, זרענו שדות ונטענו כרמים. השקענו כספינו בפתוח ארץ זרה. רכשנו מכרות ברזל ופחם. התנהגנו כאן, כתושבים מלאי זכויות. זאת ועוד כאזרחים עם זכויות יתר נהגנו.

לתארי כבוד של נסיכים ורוזנים היו עינינו נשואות. האם התנהגות זו, מתאימה למי שמאמין בכנות, בביאת המשיח?!

זאת ועוד אחרת. בלי קשר עם אמונת ביאת המשיח. האם ראינו בארץ ישראל, ההולכת ונבנית בעזרת השם, מטרה שיש צורך לשאוף לבא אליה, להתישב בה ולחונן עפרה. ראו נא ראו, בסידור זה, סידור בית יעקב, מאת הגאון הצדיק רבי יעקב עמדין זצ"ל, שמתוכו אני מקונן כעת, את "תיקון חצות", נמצא בתחילתו מאמר גדול וארוך, בשם "סולם בית אל". במאמר זה, מתריע הצדיק ר' יעקב עמדין זצ"ל, על החטא הגדול, של שכחת מצות ישוב ארץ ישראל בזמנו, וקובע, שגלות ספרד נגזרה, עקב חטא זה, של הזנחת ארץ ישראל.

וכה דבריו; "שמעוני אחי ורעי, המתגוררים בארץ לא לנו, על אדמה טמאה.

זכרו זאת התאוששו, זכרו את ד' וירושלים תעלה על לבבכם, המזכירים את ד'.

אל דמי לכם, עד יכונן, ועד ישים ירושלים, תהלה. עושו גושי חושי, ואל תחשבו להשתקע בחוץ לארץ.

חס ושלום לקיים - "ואכלה אתכם ארץ אויבכם".

זאת היתה חטאת אבותינו הראשונים, שגרמו בכיה לדורות, כי מאסו ארץ חמדה.

והיא שעמדה לנו בגלותינו המרה, שלא אחד בלבד, עמד עלינו, אלא בכל דור ודור, לא שקטנו ולא שלוונו, כמת מלב נשכחנו, אחר ששכחנו דירת ארץ ישראל לגמרי.

אין אחד מאלף מתעורר להחזיק בה, להתישב שם לדור. אין איש שם על לב ומבקש אהבתה, ואין דורש שלומה וטובתה, ולא מצפה לראותה.

כמדומה לנו בהיותנו בשלוח בחוץ לארץ, שכבר מצאנו ארץ - ישראל וירושלים אחרת דוגמתה.

על כן באו עלינו כל הרעות. בשבת ישראל בארץ ספרד וארצות אחרות, בשלוח וכבוד גדול, מימי החורבן, זמן רב, קרוב לאלפים שנה, ושוב נתגרשו ממנה עד שלא נשאר שם ושארית לישראל בארץ ההיא.

צדיק הוא ד', כי יצא מדעתם לגמרי ענין גלותם, ויתערבו בין הגוים וילמדו מעשיהם.

ציון היא דורש אין לה. על כן הבנים חשך תוארם משחור, הלכו שחוח, בגויים לא מצאו מנוח.

כל זאת באתנו, כי ארץ צבי שכחנו, לשוב אל ארץ מולדתנו לא זכרנו. עיר קברות אבותינו לא דרשנו. אל גיל כעמים שמחנו, בגויים אין תורה לקבוע דירה חשקנו.

מי האיש החכם ויכן זאת על מה אבדה הארץ?

ויאמר ד' על עזבכם את תורתִי.

כן דבריו של החכם יעב"ץ החודרים חדרי בטן.

המצב שלנו היום, המשיך ר' יהודה השמש. "אורח נטה ללון", מראה בעליל כי גם גרושנו כעת, בא עקב אותו חטא, של ישיבה

אזרחית שלוה ושאננה, מבלי לחשוב אף שעה קלה, על אפשרות הליכה לבית לארץ ישראל.

סיים ר' יהודה את דבריו, והמשיך בתיקון חצות "עד אנא בכיה בציון ומספד בירושלים".

* * * * *

עם עלות השחר, התקין עצמו ר' יעקב מלמד לתפילה. כדרכו מאז, חגר אבנטו והתחיל לומר - בהתאם למנהגי האריז"ל - "הנני מוכן ומזומן, לקיים מצות ואהבת לרעך כמוך". לפתע נשתתק, נפסק שפע דיבורו, שקע בהירהורים, לאחריו הרים קולו ואמר - רבותי! צעיר אנכי לימים ואתם ישישים. כבר לימדונו חז"ל בפרקי אבות: חכם אינו מדבר בפני מי שגדול ממנו בחכמה ומנין. אולם כעת עצור במילים לא אוכל.

דבריהם של ר' מנחם ור' יהודה, נכונים הם מאוד, ואין ספק כי גם מעשים הללו, הכריעו על כף המאזנים, בעת גורלינו עמד להחתך בפני בית דין של מעלה. אולם את מצבינו אני תולה בחטא אחר לגמרי.

והוא - שנאת החינם ואהבת המחלוקת, שאנו נגועים בהם, והן מושרשות בלבנו, עד היסוד.

מסתכל אני באולם זה, שאנו נמצאים בו, ורואה שאנשים, שלא דברו זה עם זה עשרות בשנים, מפאת איבה השוררת ביניהם, שוכנו אחד ליד השני. משפחות שלא קיימו ביניהם שום מגע שנים רבות, מפאת ההבדל במצב הכלכלי שביניהן, הוכרחו להידבר עקב צרכים משותפים דחופים.

מנהיגי שני בתי התפילה בעיר, ראשי בית הכנסת האשכנזי, והנהלת בית המדרש הספרדי, אשר תקופה ממושכת, לא מצאו שפה משותפת ביניהם, יושבים ליד שולחן אחד, ודנים בכובד ראש, ומטכסים עצות, כיצד להקל את הסבל.

מחיצות חברתיות רבות, שהיו קיימות בעירנו נפלו בימים אלה.

האם אין מצב זה, מצביע בעליל, על החטא הגדול והנורא, שהשתרש בקרבנו, והוא - שנאת חנם המביאה לידי מחלוקת. כמה קבין שנאה אישית ירדו עלינו, יחסי שנאה ואיבה שוררים בין בעלי הבתים שבעירנו.

לאחד נדמה כי השני מקפח פרנסתו, והשני חושב כי לא מכבדים אותו, לפי ערכו.

השנאה גררה אחריה מחלוקת, ואש המחלוקת לא דעכה, ואכלה כל חלקה טובה.

אך בזה לא סגי. כדי להלהיב את היצרים¹ ולהסעיר את הרוחות הלבשנו כל מחלוקת באיצטלא של קדושה.

כשקבוצת אנשים זו, הציעה לבחור לתפקיד ציבורי - דתי, רם מעלה, מועמד מסוים, מיד התארגנה, קבוצה שניה, והיא לא בחלה בשום אמצעים בכדי להכשיל מועמד זה.

מיד הועברה מפה לאוזן הסיסמה - רב זה אין תוכו כבדו.

הוא אינו נוסע לאדמו"ר שלנו.

אין הוא יודע לפסוק הלכה.

הוא בודאי יכשיל אותנו בטריפות.

או אם בבחירת ראש הקהל עסקנו, מיד נזרקה לחלל השאלה,

מה? אדם זה יבחר לראש הקהל?

הוא ייצג אותנו בפני השלטונות, הלא אביו הגיע לעירנו עם

קופה של שרצים על כתפיו?!

לצערנו ולבושתנו, לא נשארה מחלוקת זו, בין כתלי הקהילה.
 בכדי להבטיח נצחון לא נרתענו ממלשינות לשלטונות.
 מלשינות זו היתה מלווה זרימת כסף רב לקציני המשטרה ולבתי
 המשפט.

כסף יהודי שהושג בזיעת אפים שמטרתו היתה צריכה להיות
 קדושה, הגיע בסופו של דבר, לבתי מרזח ולמקומות שפלים ביותר.
 העל אלה יתאפק ד'???

אחי ורעי האהובים אנו מתפללים בבית זה כעת, את תפילת
 שחרית האחרונה, לפני יציאתנו לדרך.
 נקבל נא על עצמנו, בלב נכון ונשבר, כי אם יעזור ד' ונזכה
 להגאל, ממצב נורא זה, נשרש מקרבנו, חטא גדול ונורא זה,
 ונקיים מצות "ואהבת לרעך כמוך" בכל פרטיה ודקדוקיה בלב שלם
 אמן!

* * * * *

השמש יצאה על הארץ, וקול בכי ילדי ישראל, המתרפקים על חיק
 אימותיהם ומבקשים אוכל למו. העיר את ר' חיים קניג האופה
 משנתו, פקח עיניו ואמר -
 רבותי! בחלומי לפנות בוקר, שמעתי בת קול המכרזת ואומרת -
 צדקת ר' מנחם. צדקת ר' יהודה. צדקת ר' יעקב.
 שלושתכם צודקים.

* * * * *

לפני התיבה ירד להתפלל ר' משה השו"ב, עם הגיעו לברכת
 "המכין מצעדי גבר", נפתחו דלתות בית הכנסת, ונשמע קולו המצוה
 של מפקד המשטרה.

"יהודים!!!

עליכם לצאת לחצר ולהסתדר בחמישיות.

המטרה - תחנת הרכבת.

מי שיצא מן השורה או יסטה מהמסלול, אחת דינו למוות".

עם צאת היהודי האחרון, שוב השתלטה דממת מות על בית הכנסת.
 דממה זו נשארה שם לנצח.

הופיע בעיתון שערים - א' סיון תשכ"ד

ח' סיון תשכ"ד

ההנהלה הכללית
 ההנהלה הכללית

ברוך אתה ד'...על העץ...

היה זה בחורף תש"ד, בחודש שבט, ואנחנו - פלוגה מספר 12/3 שכללה כ-250 יהודים צעירים מהונגריה, שנקראו וגויסו לעבודות כפיה עבודות פרך, לפי צו ממשלתי מיוחד, בהתאם לחוקת היהודים מספר 2. עבדנו בשיקום מסילות ברזל, שנהרסו ע"י הפצצות אוויר של הצבא הרוסי, והפצצות מן הקרקע, על ידי הפרטיזנים, לא רחוק מהעיר סטניסלב בגליציה שבפולניה.

מקום המגורים שלנו, היה בתוך העיר סטניסלב, בשטח הגיטו שרוקן מתושביו היהודים, כבניניה הציבוריים של הקהלה היהודית, שלא נהרסו.

אגב - הגויים בסטניסלב הראו לנו את המרתף, בו הסתתר הצדיק מאוטינה הקדוש ר' ישראל הגר זצוק"ל הי"ד, ובו נתפש לבסוף והוצא להורג בירה, יחד עם הרבנית, יחד עם עוד יהודים שהסתתרו עמו. האלוקים ינקום דמם.

בדרך כלל, יצאנו לעבודה בטרם יאיר השחר, הלכנו ברגל, ואחר הליכה של כשעה, הגענו למקום העבודה.

ואלה פרטי העבודה -

החלפת תשתית האבנים, שהיו הבסיס לאדנים של מסילת הברזל, החלפת האדנים שנשברו, החלפת המסילות שיצאו מכלל שימוש בשל ההפצצות.

העבודה היתה קשה מאוד ומפרכת, במיוחד מר היה גורלם של אלו שהיו צריכים לשאת את מסילות הברזל מהמחסן, עד למקום הנחתן מעל האדנים.

ארכם של מסילות ברזל אלו, היה 8 מטרים, משקלם קרוב לטון. מסילות אלו, נישאו על הכתף על ידי 6-7 איש.

גם בתנאי עבודה אזרחיים - רגילים, היה צורך לארגן עבודה זו, בדייקנות ובמומחיות, לפי תקן משרד העבודה ההונגרי. היה חשוב במיוחד להקפיד על הדברים הבאים:

א. היה צורך להעמיד את העובדים בשורה בהתאם לגובהם מן הנמוך אל הגבוה. אחרת, כובד המשא נפל כולו רק הגבוהים.

ב. היה חשוב ללכת בקצב אחיד, לפי פקודת מנהל העבודה, אחרת, היתה סכנה של נפילת המסילה שהיה בה לגרום למותם של נושאי.

ג. מדי כמה דקות, היה צורך לפי התקן, לעמוד ולנוח.

ד. העצירה למנוחה, ואחר כך התזוזה להמשך ההליכה, היו צריכים להיות בקצב אחיד ומדויק. אחרת, שוב ארבה סכנה ממשית של פיקוח נפש.

כל זה בתנאי עבודה של עובדים אזרחיים.

במצב שלנו, בתנאים של מסגרת עבודות - כפיה בפרך, נהגו בנו השלטונות בהפקרות מרושעת.

לדוגמא - העמדתם של נושאי מסילות הברזל, היתה לפי סדר א-ב של שמות המשפחה, תחילה אדלר אח"כ ברנאט, וכך הלאה. תוך התעלמות מגובהם של הנושאים.

בשל כך לא עבר יום בלי נפגעים.

לא הועילו כל תחנונינו וטענותינו למפקד הפלוגה, בענין זה.

הוא פסק, מוכרח להיות סדר ופיקוח, על אי השתמטות. ורק אם עובדים לפי סדר א-ב, יש אפשרות לפיקוח יעיל על אי השתמטות.

כל מנהל עבודה בכתה שלו, המציא המצאות מרושעות חדשות, כדי למרר את חיי העובדים היהודיים.

אי התגעלות במאכלות אסורות, היתה טבועה בדמינו, ע"י החינוך הקדוש שחינכנו הורינו הקדושים.
לא עלה בדעתנו שיש איזו שהיא אפשרות, או אפילו מצוה וחובה, לאכול כל מה שנותנים.

וכאן אספר חזון נשגב ונרגש שהיתי לו עד.

אחרי המלחמה, נפגשנו בבודא-פעשט, בירת הונגריה, 5-6 אברכים שעבדנו יחד בפלוגה 12/3 וביניהם, שלשה אברכים, שכשנתיים לפני גמר המלחמה, החלו לאכול מהמטבח הכללי, כי לא עמד בהם כחם לעמוד ברעב הגדול ששרר בתקופה זו, במסגרת מחנה העבודה.

ואל יחשוב הקורא, כי מי שאכל מהמטבח הכללי, אכל לשובע נפשו! לא כן הדבר, גם שם ניתן האוכל בצמצום רב, ובקושי, השביעו האוכלים את רעבונם הגדול.

אולם, היות והאוכל היה חם, וניתן בשעות קבועות מסודרות, הרי היה בו כדי לתת כח להחזיק מעמד.

באותו זמן שהה בבודא-פעשט האדמו"ר מויזניץ ר' חיים מאיר הגר זצוק"ל.

אותם אברכים החליטו, להכנס אליו ולבקש ממנו סדרי תשובה, על התגעלם תקופה מסוימת במאכלות אסורות.

הצטרפתי אליהם ונכנסתי עמהם.

האדמו"ר מויזניץ זצ"ל הקשיב בתשומת לב לדבריו של אחד האברכים ובשמעו את בקשתו פרץ בבכי, נרעש ונסער קם ממקומו והחל להתהלך בחדרו תפוס שרעפים.

ראיתי על פניו שבשום אופן אינו יכול להירגע ולשלוט על עצמו מרוב התרגשות.

לאחר כחצי שעה, נעצר, לפתע נטל בשתי ידיו את ידו של האברך, ואמר - מה אתה מבקש ? תשובה על שאכלת בתקופת השואה!

כדי שלא יכירו בי שאני יהודי, במקרה שמשטרת שדה הקרב תחפש בכלי.

במשך הזמן שיניתי את החלטתי.

היה לי קשה, להפסיד את החימום ליד המדורה, כל אברי היו קפואים מן הקור שחדר גם לתוך צריפי המגורים וכ"ש בחוץ, מספר דקות חימום, היה בהם להחיות נפשי, על כן החלטתי, למצוא זמן אחר והזדמנות מתאימה אחרת להניח תפילין.

לפי התקן והמקובל במסגרת מחנות עבודה אלו, היה מותר לצאת להתפנות מדי 2-3 שעות.

זה נעשה תוך כדי עבודה, ע"י התרחקות של כ-100 מ' ממקום העבודה, שם עשה האדם את צרכיו.

החלטתי איפוא, לבקש רשות מן הממונה עלינו, כ-20 דקות לפני הצהרים, לעשית צרכים, ניצלתי דקות אלו להנחת תפילין, ואז גם לא אפסיד את החמום, של שעת הפסקת הצהרים.

כך נמשך הדבר כחדש ימים, עד שלפתע התעורר חשדו של הממונה על כתתנו, מוזר היה בעיניו שמדי יום, בשעה קבועה, אני צריך לעשות צרכי, והחליט לעקוב אחרי.

באחד הימים בעוד אני מעוטר בתפילין, וקורא אומר בהם קריאת שמע, רואה אני, את הממונה עלינו, עומד לידי ממש, וצועק, "רמאי שכמותך!", אתה משתמט מהעבודה, והולך להתפלל, בטענה כוזבת, שהינך צריך לעשית צרכים! אלמד אותך לקח.

וללא שהות הנחית שתי סטירות על לחיי.

סטירות אלו היו, של גוי בריא ומפוטם כשור, ליהודי חלש צנום ורעב, שבקושי עומד על רגליו. כמעט שהתמוטטתי מעצם המכות.

עד היום אין אני יודע, איך קרה מה שקרה אחר כך.

איבדתי את עשתונותי, שכחתי את מעמדי כיהודי, העובד עבודת פרך במסגרת חוק היהודים. שזכויותיו כאזרח הינן אפסיות.

שכחתי גם, שאני חי במסגרת חוקים צבאיים, וכי השעה היא שעת - חירום והמקום הוא שדה - קרב, וכעת כל מפקד פלוגה - שהיה בדרך כלל סגן - אלוף הוא גם שופט יחידי בעל סמכות מלאה, לפסוק דין הוצאה להורג ביריה, על כל חיל, שלדעתו, עבר עבירה המסכנת את החזית.

כל זה נעלם ממני באותו רגע.

דמי עלה לראשי, המרירות שהצטברה אצלי במשך שלוש שנות עלבון וצער, פרצה אצלי את כל הגבולות בלי מעצור. לקחתי את המקוש, כלי העבודה שהיה אז אצלי, הרימותיו, והנחתתי אותו על ראשו של החיל, שקרס תחתיו מתעלף, כשראשו ופניו שטופי דם.

לאחר הפעולה נשארתי המום, כל כולי. וראשי היה עלי סחרחר. החיל התאושש לאחר כמה דקות, והחל לצעוק. ולקרוא לעזרה, מיד הגיעו, כמה חילים שהיו בקרבת מקום. הוא צוה לכבול אותי בידי, ולהחזיר אותי למחנה המגורים, למטה מפקדת הפלוגה, ולאסור אותי בצינוק עד לפנות ערב. כמקובל בכל מחנה צבאי, גם אצלנו, בערבו של כל יום נערך מסדר ערב בהשתתפות כל הפלוגה. בתחלת המסדר, הביאו מפקדי הכתות לדין, לפני מפקד הפלוגה, את כל מפירי המשמעת או נהלי העבודה במשך היום.

מפקד הכתה, הקריא תלונה תמציתית נגד הנאשם. לנאשם ניתן להתגונן במשך חצי דקה, ומיד לאחר מיכן, הוציא המפקד פסק דין, אשר נרשם בפרוטוקול ובוצע מיד. בדרך כלל נתנו ענשים אלו, לפי חומרת העבירה, צינוק ליום, ליומיים, לשבוע ימים, 5 או 10 מלקות, ביצוע עבודות קשות או בזויות אחרי העבודה, וכו'.

פסק דינו של המפקד, אפילו החמור ביותר, היה סופי, בלי שום אפשרות של ערעור.

במקרה שלי היה ברור לחלוטין, העונש המגיע לי.
והוא - הוצאה להורג בירה, על תקיפת ממונה בשדה הקרב ונסיון לרצחו.
היו מקרים רבים של פסקי דין מות בחזית, אפילו לחילים הונגריים ממש.

במיוחד באותה תקופה, כאשר ראה כל מסתכל בלתי משוחד, שהגרמנים וכן עוזריהם ההונגרים, עומדים להפסיד במלחמה, החמירו ההונגרים והגרמנים בפסק דין נגד מפירי משמעת, או נגד מערערי רוח הלחימה, וכן נגד מורדים אמיתיים או מדומים.
ברור היה מעל לכל ספק, העונש המגיע ליהודי חדל אישים, אשר העז לתקוף את הממונה עליו, ועוד כשהמותקף הוא חיל הונגרי, וניסה לרצחו נפש.

רק בעת שבתי בצינוק כבול יד ורגל - בצינוק כבול גם רגלי - נתחוויר לי מצבי האמיתי ולפני מה אני עומד.

זוכר אני - גם כעת - בבירור כי לא היתה לי כל חרטה, על המעשה, וחיכיתי בשויון נפש, לפסק הדין.

המקרה עורר חרדה גדולה בתוך הפלוגה, הן מצד עצם הענין, הוצאתו להורג של אחד מאנשי הפלוגה, וגם שדבר זה יגרום, להחרפת היחסים בין סגל הממונים - החילים, לבין פלוגת עובדי הכפיה.

כעת תנתן רשות לסגל הממונים, להכביד על העבודה, להמעיט באוכל, לחטט ולבדוק בכליהם תמיד, אם אין מטמינים נשק, גרזן סכין, או כל כלי משחית להתגוננות אישית.

לפלוגה היתה מזכירות רשמית, שבה עבדו כפקידים 4-5 איש.
תפקידה של המזכירות היתה, חלוקת עבודה לכל פלוגה, רישום נוכחות בעבודה, רישום חולים, חלוקת דואר נכנס, סידור דואר

יוצא ועוד. הממונה על המזכירות היה, מפקד הפלוגה. אולם למעשה ניהלו אותה 4-5 יהודים מעובדי הכפיה.

לתפקיד זה נבחרו, אנשים שהצטיינו בתרבות גבוהה, רופאים, עורכי דין, שופטים, פקידים גבוהים, במערכות השלטון ההונגרי, שבשל כישוריהם יכלו לנהל בהצלחה ויעילות את משרד מזכירות הפלוגה.

כמעט כולם היו מעיר הבירה בודא-פעשט.

בין המפקד לבין חברי המזכירות, נרקמו יחסים אישיים מיוחדים

היחסים הושתתו על עובדא כדלקמן-

מדי כמה חדשים, נסע מפקד הפלוגה לחופש, לביתו לבודא-פעשט, הוא ביקר בביתם של חברי המזכירות, מסר ד"ש וקיבל מתנות וכסף רב מההורים ומנשיהם של אנשים אלו, כדי להתיחס אליהם ביחס אנושי, לתת להם עבודה קלה וכדומה.

אני היתי ביחסים מצוינים עם קבוצה זו.

ומענין-

בהתחלה, כשהורכבה הפלוגה, ונודע לאינטלקטואלים אלו מבודא-פעשט, שבפלוגה יש גם יהודים חרדים, שהתנהגותם חריגה במקצת בכך שהם - קמים בכל בוקר לתפילה, לא אוכלים במטבח, מנסים בשבת להשתמט מעבודה, מתגלחים בסם, - במחנה היה צריך להיות כל יום מגולח - דברו אתנו בתקיפות ואמרו, שהם, לא יסבלו התנהגות ~~חרדית~~ ^{חרדית}, וכי עלינו להתאים עצמינו למצב החירות, שבו אנו חיים, ולא לעשות דברים שימשכו תשומת לב מצד המפקדים.

אני יצגתי את הקבוצה החרדית, לא הגבתי על דברים אלו, והקבוצה המשיכה לנהוג בדרכה.

במשך הזמן, עקב משברים קשים, שעברו על הפלוגה, נשתנה היחס אלינו מצד האינטלקטואלים.

מפקד הפלוגה יזמין את החיל המוכה, ויודיע לו, כבדרך אגב, כי אכן היהודי יענש בחומרה רבה. אולם ממנו חיבים לשלול את דרגותיו, - הוא היה סמל ראשון - היות ולא התגונן כראוי היה עליו למנוע בכל מחיר, שהיהודי יצליח להתקיפו.

הוא - מפקד הפלוגה - מניח, שהחיל יופתע קשות מידיעה זו, ואם באמת ייווצר מצב כזה, כי אז יציע לו מוצא של כבוד ויאמר לו, ראה, רק אתה לבד יודע מה ארע, אם תודיע בשעת המסדר שהמכה היא כתוצאה מנפילה, אז היהודי יקבל עונשו על השתמטות מעבודה, וממך לא אצטרך לשלול את הדרגות.

כשעה לאחר הראיון, הזמין המפקד של הפלוגה, את ד"ר דיאמנט, ואמר לו - אני מרגיש, שההצעה שגיבשנו היא משמים.

הוא סיפר - כששמע החיל על הצורך להוריד דרגתו. פרץ בבכי מר ואמר לי - כבוד סגן-אלוף! מי סיפר לך שהיהודי היכה אותי, הלא רק אני לבד היתי שם, החלקתי ונפלתי ומזה נפצתי בראשי. צויתי לכול את היהודי, מכיון שבעקיפין גרם לכך שאפול, וכי כך אתה מעריך אותי?! שהיהודי יצליח להנחית עלי מכה ראשונה?

לפנות ערב במסדר, במשפט שהתקיים, טען החיל את גירסתו החדשה. המפקד, היה חייב להחמיר בעונש, ופסקו לי עונש של תליה למשך שעתיים.

כמו כן פקד, לאסוף מהאזור, את כל הפלוגות היהודיות, שעבדו עבודות פרך שיהיו נוכחים בשעת ביצוע העונש. למען ישמעו ויראו, לא להשתמט באמצע העבודה ממקום העבודה.

עונש זה של תליה - לשעתיים הוא עונש צבאי כללי, לא דוקא עונש נגד היהודים במחנות העבודה.

וכך בוצע עונש זה:

שני ידיו של הנענש נקשרו לאחור, בחבל דק אך חזק מאוד. החבל היה דק במכוון, כדי שיחתוך בידיו של הנענש. אחר כך קושרים מעל הקשר הראשון, חבל ארוך, מעמידים את הנענש ליד עמוד גבוה, שנקבע במיוחד לכך, או ליד אילן גבוה. הטילו את קצה החבל, על אחד הענפים הגבוהים של העץ, ואז שני אנשים מושכים בקצהו של החבל עד שהנאשם מתרומם מהקרקע. לגובה של לפחות כ - 25 ס"מ מעל פני הקרקע.

אדם התלוי במצב כזה, זרימת הדם הסדירה שבגופו נפסקת, והאדם החזק ביותר מתעלף אחרי כ-15 דקות של תליה. בהתאם לתקנון הצבאי, חיבים להיות נוכחים בשעת ביצוע עונש כזה, רופא צבאי, או אחות, עם מלאי של זריקות לשעת הצורך, וכן חבית מים עם דליים.

מיד אחרי ההתעלפות שופכים 2 אנשים מים על המתעלף, הרופא בודק את ליבו של הנענש, מזריק לו זריקות ומחכה עד שיתאושש המתעלף.

עם סמני ההתאוששות הראשוניים, תולים שוב את הנענש, מחכים שיתעלף, מאוששים אותו, וחוזר חלילה, עד תום שעתיים. היו מקרים, שתוך כדי ביצוע גזר הדין נפח הנענש נשמתו - זה נלקח בחשבון, בעת מתן הפסק דין - אולם יש לציין כי רובם החזיקו מעמד.

בהתאם לתקנון הצבאי קיבל הנענש אחר כך, שבועיים חופשה, כדי שישכב במטה ויתאושש, כן קיבל מנה כפולה של מזון לאותם שבועיים.

אני התעלפתי 4 פעמים במשך השעתיים, אולם בעזר ד' ובחסדו הגדול, החזקתי מעמד.

אחרי המלחמה, שמעתי שבפלוגות היהודיות שהיו עדים לתליה, התפשטה שמועה, שבהתעלפות האחרונה שלי, לא התעוררתי עוד לתחיה.

אתה חי?! לא יאומן, הלא אני ראיתי אותך תלוי כמת על העץ וכולם אמרו אחר כך, שבתליה האחרונה יצאה נשמתך".

לא נחה דעתו עד שמיד עם תום התפילה, הוציא ממזנון בית הכנסת, עוגות ומשקה נערך שולחן בטוב טעם, כשכל המתפללים באותו מנין משתתפים בשמחת הפתעה זו והאזינו בקשב רב לספורו של הגבאי שסיפר להם בקיצור את כל המעשה, ובסוף איחלנו איש לרעהו, שנזכה לראות בכבודו ואושרו של עם ישראל בביאת משיח צדקנו - דוד בן ישי. אמן!

חופשה לשבת

היה זה בחורף תש"ב - בשנת 1941-42 למספרם, עבדנו אז בהתקנת קוי טלפון, במחוז צ'יק שבהונגריה, בקצה הדרומי - מזרחי של הונגריה.

מחוז זה, היה שיך לפני מלחמת העולם הראשונה, להונגריה, וניתן לפי חוזה - ורסיי - עם גמר המלחמה לרומניה, וחלק ממנו הוחזר להונגריה, בשנת 1940 בלחץ היטלר ימשי"ו.

מחוז זה, שהיה כולו הררי, מכוסה ביערות ומבוותר בנחלים, נשאר אלפי שנים במצבו הבראשיתי, כמו שבראו ד' בששת ימי הבריאה.

באותן יערות, היו מצויים אילנות שהקפם הגיע למטרים אחדים, והתנשאו לגובה רב עד 20-25 מטרים.

בשנותיה האחרונות של מלכות הבסבורג האוסטרית, שאליה השתייך המחוז, במסגרת מדינת הונגריה, התחיל פיתוח איטי של האיזור. נסללו בו דרכים, (לא מסילות ברזל), נבנו בתי - ספר, ומבנים ציבוריים אחרים.

עם סיפוחו של המחוז לרומניה, בסוף מלחמת העולם הראשונה, הואט קצב הפיתוח.

עם צירופו מחדש להונגריה, בשנת 1940, ועקב היותו מחוז גבולי, בין המדינות הונגריה ורומניה. התחילו ההונגרים במחוז זה, בעבודות פתוח, שכללו סלילת מסילות ברזל, רשת חשמל בין ישובי, והתקנת קוי טלפון.

??? ?????? ???”? ?????? ?????? ?????? ?????? . ??? 43

בגמר הסיור, נרשם דו"ח על הסיור בטופס המיוחד לכך, ונמסר למשרדו של הסגן אלוף הקצין התורן באותה חופשה.

מדי פעם, הצטרף לסיור גם תת - קצין, ארע גם שהקצין התורן, הסגן אלוף עצמו, הצטרף לסיור, כדי להתרשם אישית מחיי המחנה בימי החופש.

* * * * *

היה זה באחת משבתות החופשה, או יותר נכון, יום ראשון בשבוע שהוא היום השני של החופש, ישבנו אחרי הצהרים, קבוצה של כעשרה איש בצריף ולמדנו גמרא.

במהלך הלימוד, נתקלנו בבעיה מסוימת, והתפתח ויכוח ער בין הלומדים, בהבנת דברי התוספות בגמרא.

ספרי מפרשים לא היו לנו. כל הויכוח היה מבוסס, על סברות עצמיות, וציטוט קטעי גמרות שונות, שהיו זכורים, מימי הלימוד בישיבה.

בלהט הדיון גברו הקולות, עד שהדי הלימוד והויכוח, נשמעו היטב מחוץ לצריף.

פתאום נפתחה הדלת, וכתת הסיור בראשות הקצין התורן, נכנסה.

היה זה מקרה (אולי דוקא לא מקרה) שמפקד פלוגה שלנו, היה קצין תורן באותם ימי החופשה.

תדהמת כהלה אחזה בנוכחים.

וכי אתה רוצה לספר לי, שעקב שמירת שבת, לא נסעתם הביתה?
הלא בסיורי אתמול בשבת לפני הצהריים במקום העבודה, ראיתי
אתכם לעבוד בחפירת בורות לעמודי הטלפון.

נדמה לי, - המשיך הוא - שעבודות אלו, הן חילול שבת, לא
פחות מנסיעה ברכבת.

השתתק ואחר כך המשיך.

עובדה נוספת, מראה לי, שדבריך לא צודקים.
יודע אני כי קבוצת אוכלי כשר בפלוגתי מונה קרוב לשלושים
איש, וכאן אני רואה רק כעשרה אנשים.

האם ל-20 איש הנוספים שאוכלים כשר יש היתר מיוחד לנסוע?
כבוד סגן אלוף! עניתי לו.

יש שוני מהותי בין שני סעיפי הנושאים שהזכרת.

את חפירת הבורות, עשיתי בשביל המדינה, היא הכריחה אותי
לעבוד. נסיעה הביתה, היא ענין פרטי שלי, וזה אסור לנו לפי
דיני תורה.

נכונים דבריך, יש אוכלי כשר, שלא יכלו לעמוד בנסיון קשה
זה, לא לראות את המשפחה חדשים רבים, ולכן נשארנו רק קבוצה
קטנה.

הוא ניגש לשלחן, לקח בידיו את הגמרות שעל השלחן, אחת אחרי
השניה, הוא נשאר עומד ליד השלחן כמה דקות כשהוא מביט ומעיין
בהן, כשעל פניו ארשת תמהון.

באותו יום חמישי, בשעה 10.00 לערך כשעתיים לאחר תחלת העבודה, הבחנו מרחוק ברץ - הצבאי על אופנועו, כשהוא מתקרב למקום העבודה.

עצב ותוגה ירדו על אנשי הפלוגה.

הוא נסע כמנהגו, עד לצריף הקטן ששימש משרד ומפקדה, לקצין האחראי, על העבודה, ואחרי כמה דקות, נשמע בכל שטח מקום העבודה, קולו של הרמקול, המכריז -

קניג מתבקש לגשת מיד, אל הקצין למשרדו.

אימת מות השתלטה עלי, לבי הלם בקרבי בחזקה, עד שנדמה היה לי שפעילותיו נשמעות גם לחברים שעמדו לידי, עמדתי להתעלף מהתרגשות, ורק טיפות המים, שזלפו עלי חבירי הצילו אותי מהתמוטטות.

נקרה בי המחשבה הנוראה, מי מהאהובים לי, הסתלק מעולמו.
אבא, אמא, אשתי, ילדי?

בצעדים כושלים, התקדמתי למפקדה ונכנסתי למשרד.

הסגן ששימש אז כאחראי על העבודה, פנה אלי בפנים צוחקות ואמר לי: קניג! כנראה נשאת חן בעיני הסגן אלוף.

לא הבנתי דבריו, ועמדתי כל כולי דרוך ומתוח, לשמוע את
הבשורה הנוראה, שהוא עומד להודיעני.

קניג! המשיך הוא - אתה, ועוד תשעה מחבריך, שומרי שבת, - וכאן הוא קרא רשימה של 9 איש מקבוצתינו - שלא נסעו לחופש, בשל

נדמה לי, וכאן קרץ לי בעינים, שהנכם יוצאים היום לחופש.

בנתיים אסף אחד החילים לפי פקודת הקצין, את תשעת האנשים האחרים, ובמאורגן עזבנו את מקום העבודה וחזרנו למחנה כשכולנו נפעמים ומהורהרים.

נתקבלתי ע"י הסגן אלוף במשרדו, כשהוא מציע לי כסא לשבת -
דבר חריג מאוד בצבא ההונגרי - וזה תוכן דבריו אלי:

קניג! הפגישה שאירעה ביני ובינכם באותה שבת חופשה, הוציאה אותי - חיל נוקשה משלוחי.

לא יכלתי להאמין בשום אופן, כי בדורנו, קיים דבר כזה, שאדם יוותר על ביקור משפחתו האהובה, חדשים רבים, עקב העקרון של דבקותו בדתו ותורתו.

ידוע לך בודאי, כי אני גר בעיר הבירה בודאפעשט.

לאחר אותה שבת נסעתי הביתה לחופשה. נכנסתי לאחד הרבנים החרדיים, לודא, אם ספורך והנימוקים שלך, אודות אי נסיעה בשבת, הינם אמיתיים.

כשספרתי לרב את הסיפור, הוא פרץ בבכי. דמעות אלו, שכנעו אותי באמיתות דבריכם.

עם שובי לכאן, בדקתי את התיקים האישיים שלכם, וראיתי שהינכם מהעובדים המובחרים של הפלוגה, אתם מצטינים בעבודה, במשמעת ובסדר ונקיון.

החלטתי אפוא כדלהלן -

- א. אתם יוצאים היום, יום חמישי בבוקר, לחופשה של 12 יום, כמספר ימי החופשה, שלא נסעתם הביתה עקב שמירת השבת.
- ב. מהיום והלאה, תצאו לחופשה התלת שבועית, ביום חמישי בצהריים, בכדי שלא תצטרכו לחלל את השבת, או להפסיד חופשתכם.

הוא קם הושיט לי 10 תעודות חופשה ל-12 יום, לכל חברי הקבוצה, שהמתינה בחוץ, לחץ ידי כשהוא מצרף ברכת חופשה נעימה לכולנו.

הצדעתי בהתרגשות ועזבתי את משרדו, כשדמעות של שמחה זולגות מעיני וחונקות את גרוני.

ההחלטה החדשה

היה זה בחודש מאי - 1944, כחדשיים אחרי המהפכה הנאצית הראשונה בהונגריה. (ביום 19/3/44 נכבשה הונגריה על ידי הצבא הגרמני. מטרת הכיבוש היתה, למנוע מהפכה נגדית, והקמת ממשלה יותר פרו נאצית).

פלוגתנו מס' 12/3 היתה אז, ממוקמת בעיר דעברעצען במרכז
הונגריה, ועבדה במפעל להרכבת קטרים, שהיה מפעל ענק ויחיד
בהונגריה ליצור זה.

באותם ימים, (מאי 44) הבין כבר כל בר - דעת, שהמלחמה של הגרמנים היא אבודה, (הונגריה היתה אז, קשורה בברית צבאית עם גרמניה) ורק שכבה קטנה של האוכלוסיה, שהיתה מאורגנת בארגון הנאצי ההונגרי חץ - צלב, האמינה עוד בניסים, שהנאצים עוד ינצחו.

ואפשר שגם היא, לא האמינה כבר, אולם פעלה לפי העקרון "תמות נפשי עם פלישתים". דהיינו - ברור לנו שאנחנו אבודים, אולם עד אז, נשמיד ככל האפשר מן היהודים.

(וכאן יש לציין, כי אחרי המלחמה, תפסו הרוסים והשלטונות ההונגרים הקומוניסטים, מנהיגים רבים של המפלגה הנאצית ההונגרית חץ - צלב, שהיו בממשלה ומוסדותיה בחדשים האחרונים של המלחמה.

הם הובאו לפני בית משפט צבאי ונידונו למות.

כמה מהם הצהירו לפני כמה דקות לפני תליתם, כי שמחים הם למות, בידעם כי הצליחו לנקות את מולדתם הונגריה, מיהודים (מזוהמים).

הממשלה שהוקמה בעקבות מהפכת 19/3/44, אם כי היתה פרו נאצית חזקה, היו בה לשם הסוואה אלמנטים מתונים כביכול.

הנאצים השאירו אז, גם את מושל המדינה הורטי, שהיה סמל לבית המלכות, שמשלה בעבר בהונגריה, והיתה לו סמכות כממלא מקומו של המלך.

(עוד אספר אי"ה בהמשך איך שזכיתי במו עיני, לראות בהשפלתו ובזיונו).

אלמנטים מתונים אלו, דאגו להכין לעצמם אליבי לתקופה שאחרי המלחמה, בידעם, שיצטרכו לתת את הדין, על היותם חברים בממשלת הונגריה, שהכריזה מלחמה על הרוסים, ועל ההשמדה ההמונית של העם היהודי.

תקופה זו, דהיינו מ- 19/3/44 ואילך, הינה התקופה השחורה והטראגית ביותר, של יהדות הונגריה.

בחודשים אלו, התרוקנה הונגריה מרוב תושביה היהודיים, על ידי העברת האוכלוסייה היהודית מהכפרים וערי השדה, לערים מרכזיות.

משם לערי מחוז, שם רוכזו בגטאות מבוצרות, בגדרות תיל, ואחרי שהיה של שבועיים - שלוש, הועלו על רכבות, שהיו מורכבות, מקרונות לבעלי חיים, כשכל קרון טעונים כ- 80-90 איש. נשים גברים וטף.

אחרי נסיעה של 3-4 ימים, הגיעו לתחנה הסופית ששמה אושוויץ.

רק עיר הבירה בודא-פעשט, נפלטה בחלקה הגדול, מגורל מר זה, היות והחזית הגיעה אליה, והיתה למעשה מכותרת על ידי הרוסים.

אך גם תושביה היהודים של בודא-פעשט, סבלו קשות מהשלטונות.

אלפים מתו ברעב ומכדורי הנאצים ברחובות, אלפים רבים הוכלו לשפת הנהר דונה, ונורו בידי הנאצים ולאחר מיכן הושלכו לתוך הנהר.

בתקופה זו, התחילו מאות בני נוער יהודים כבודא-פעשט להתחפש לגויים, והיו שאף העזו להתלבש במדי הנוער הנאצי, ולהצטייד במסמכים מתאימים ואף הזדיינו בנשק קל.

המדים, הנשק והמסמכים נגנבו ממחסני ומשרדי הנאצים. בני נוער אלו, הסתובבו ברחובות, כביכול במגמה, להשגיח על היהודים שלא יברחו מהגטו, אולם למעשה עשו כל שביכלתם לעזור לאחיהם היהודים הזקוקים לעזרה בכל.

בתקופה זו, היו כבודא-פעשט עשרות ארגוני נוער נאצים מתנדבים, ולא היתה למפקדה המרכזית הנאצית שליטה עליהם, מצב זה הקל על המתחפשים.

לקראת סוף התקופה, נודעה התחבולה לנאצים ההונגרים, והם ארגנו קבוצות מיוחדות שתפקידם היה לבדוק את זהות לובשי מדים אלו.

כל בחור שנפל עליו החשד שהוא יהודי מחופש לנאצי, נלקח לחצר סמוכה, נצטוו להוריד מכנסיו, נבדק אם הוא נימול או לא.

במקרה שנמצא נימול, נלקח מיד למפקדת הנוער הנאצי ההונגרי ברחוב אנדרשי, ועל פי רוב לא יצא חי.

(וכאן המקום לציין ולהזכיר, את אחד מגבורי התקופה ההיא, הלא הוא הרבני לוי יצחק פולק ע"ה בנו של הרב הגאון ר' מנחם פולק ז"ל אבדק"ק סערענטש, מחבר ספר שו"ת "חלק לוי").

בשנת 1944, היה הוא בחור בגיל 22-23, מלא מרץ, זריז, נועז וביצועיסט. הוא היה מבין הראשונים שהתחפשו לבש מדי נוער נאצי והתחיל לפעול במדים אלו.

מבנה גופו החסון, וגם שפמו הגדול, שפם - הונגרי המפורסם, שגידל במיוחד למטרה זו, עשו את שלהם ושיוו לו מראה של חבר בתנועת הנוער הנאצית ההונגרית, כשהופיע לראשונה, ברחובות כודא-פעשט בדמותו החדשה, התקבל בהתלהבות על ידי קבוצות נוער נאציות שהסתובבו ברחובות.

כשהוא מוסוה בתלבושת זו, עזר למאות אחינו בני ישראל, שהיו צריכים לעבור ממקום למקום, לקנות מצרכים, להכנס לבית מקלט מוכר, להתקשר עם שגרירויות - זרות ומוסדות - עזרה אחרים.

הוא לקח את הזקוק לעזרה וקשר ידיו בשלשלאות ברזל, והוביל אותו לפניו כמו ששוטר מוביל אסיר, עד שהביאו ליעדו.

מי היה מעיז לגשת אז לנוער נאצי במדים, תמיד ורחב גרם, בעל פרצוף של גוי אמיתי, שפם ארוך מסורק בקפדנות לשני צדדים.

אולם לקראת סוף התקופה, גם עליו נפל החשד.

מי שנתן לשכוי בינה להבחין, נתן גם לו להבחין בדבר, והוא הכין עצמו לכאות, לכל צרה שלא תבא, נפשית ומעשית. למרות שבאופן קבוע, תמיד הסתובב מצויד בנשק קל. אולם לקראת המבחן שהוא חש שהוא עתיד לעמוד בפניו, הצטייד באקדח נוסף שהטמנו במקום לא בולט וקל לשליפה לפעולה בעת הצורך.

ואכן הגיע יומו, באחד הימים בטילו ברחובות העיר, נצטוה על ידי שני נאצים, שענדו על כתפיהם דרגות גבוהות, להלוות עליהם. הם הזמינו אותו להכנס לאחד החצרות לשם בדיקת זהות. מיד עם הכנסו לחצר, כהרף עין, שלף אקדחו המוכן לכך להפתעת שני הנאצים, ירה בשניהם והרגם. אח"כ נמלט מהמקום דרך חצירות ושבילים, שהיו מוכרים לו היטב.

עקב המצב המלחמתי ששרר אז בעיר הבירה, בפרט בשבועות האחרונים, לפני כיבוש העיר על ידי הרוסים, לא היתה למשטרה שליטה מליאה, על הנעשה. וכך היה יכול הוא ז"ל להמלט ולא להתפס וזכה להשתחרר בעת השחרור הכללי).

באותה תקופה, נשארו בהונגריה כ-30,000 (שלושים אלף) יהודים, שהיו מגויסים במסגרות פלוגות עבודה, והיו מפוזרים בכל רחבי המדינה, הם הועסקו, בשיקום ההריסות, שגרמו הפצצות המפציצים האנגלים והאמריקאים, שבסיסם היה באיטליה. הפצצות אלו בוצעו מדי יום, בין השעות 10-12 לפני הצהריים. כדי לזהות מגויסים יהודים אלו בפומבי, חויבו אלו לענוד פס - צהוב בגודל 10-30 על שרוולי מעילם.

(הנני לציין כאן, את עצמת ההפצצות האלו.)

כל פצצה שקלה טון אחד, בנפילתה פערה בור שקוטרו 15 מטר, ועמקו כ 7-8 מטר.

זוכר אני כי בפעם הראשונה ב 2/6/44 הפציצו האנגלים והאמריקאים את העיר דעברעצען, ובמיוחד את אזור התעשייה, בו היה ממוקם, בין מפעלי תעשייה שונים, גם המפעל הענקי להרכבת קטרים.

בהפצצה זו נהרגו אלפים רבים של אזרחים, אזור התעשייה ותחנת הרכבת שלידה נהרסו כליל.

זוכר אני כי עצמת ההפצצות היתה מדהימה ומהממת.

המפציצים באו גלים גלים 30-40 אורונים בכל גל והיתה הפסקה של 5-10 דקות בין גל לגל. בעת ההפצצות רעדה האדמה תחתינו, ובתים רבי - קומות התמוטטו כבנין קלפים.

עם התחלת ההפצצות, בוטלה השמירה עלינו והורשינו להכנס לתעלות קשר שהיו חפורות לאורך ורוחב שטח המפעל.

בעת אחת ההפצקות, הרשינו לעצמינו להסתכל כלפי מעלה ועינינו רואות קטרים במשקל 50-60 טון מעופפים בגובה 20-30 מטרים, כל זה מהדף אויר בעצמה בלתי רגילה).

הפצצות אלו נמשכו חדשים, והתפשטו על כל שטחי הונגריה, וחיסלו לאט לאט את כל תעשית הטקסטיל והמזון. והאוכלוסיה התחילה להרגיש, על בשרה ממש, את מוראות המלחמה.

מכות מחץ אלו, התחילו לתת אותותיהן גם בין חברי הממשלה, והרכב הממשלה שונה, וכלל בתוכו שרים חדשים מתונים יחסית.

בראש הממשלה, הועמד אז הנסיך קללאי.

ממשלה זו, הכינה עצמה לעבור לצד האנגלים והאמריקאים, כדוגמת ממשלת רומניה בחודש אוגוסט - 44, שעברה מהצד הגרמני לצד הרוסי.

אולם, בעוד שהרומנים הצליחו בכך, הרי ההונגרים נכשלו, ויום - 15/10/44 שהיה מיועד ומתוכנן, ליום המהפיכה ושחרור מעול הגרמנים וגרוריהם ההונגרים, נהפך ליום שעבוד טוטלי של הונגריה לגרמניה.

בחדשים יולי - אוגוסט 44 עשתה ממשלת הונגריה כמה צעדים רשמיים, להקל על חיי היהודים, הן האזרחים, שעוד נשארו כבודא-פעשט והסביבה, והן לאלו שהיו מגויסים במסגרת פלוגות העבודה.

אחד מבין צעדים אלו היה, מתן אפשרות להתנצר ולקבל יחס מיוחד. גם במקרה של התנצרות, לא זכה המתנצר, בזכויות אזרחיות מלאות.

באחד הימים של חודש ספטמבר - 44, עם גמר העבודה וסיום מסדר ערב, כרגע לפני ההתפזרות וההתכנסות למגורים, הודיע מפקד פלוגתנו (בדרגת סרן) שהפלוגה לא תתפזר אחרי המסדר, אלא תשאר במקומה.

הוא רוצה להעביר ידיעה מסוימת לאנשי הפלוגה, אולם רוצה לעשות את העברת הידיעה, לא במסגרת הרשמית של המסדר היומי. ואכן הפלוגה לא התפזרה, ונשארה מכונסת, כשהיא כולה דרוכה לקראת ההודעה.

מיד אחרי ארוחת הערב, הושלך הם באולם, וד"ר קומלושי קיבל את רשות הדיבור.

אין אני רוצה לנגוע, אפילו בחוט השערה במהות הנושא, דהיינו - איזה דת היא אמת יותר, מובנת יותר, צודקת יותר, או מוצגת, צדק סוציאלי יותר. בור ועם הארץ אני, בתוכן של שתי הדתות גם יחד, ואין אני מעיז להתייחס למהות הענינים בכלל.

ודאי ידוע לכם, כי כבר הסבא שלי, לא ידע יהדות מהי וכי כל משפחתנו היו כולם, מתבוללים אמיתיים, הונגרים בלב ונפש.

אני בעצמי, לא הרגשתי אף פעם, שום זיקה ליהדות, ועד שלא גויסתי לכאן לא ראיתי יהודי דתי בעיני.

למרות זאת, אם היו מציעים לי, בשעת שלום ורגיעה, התנצרות, תמורת - כבוד ועמדה, לדוגמא - שאבחר לנשיא הסתדרות הרפואית הארצית ההונגרית, אם אתנצר לתמיד, היתי דוחה את ההצעה בשאט נפש.

יהודי נולדתי, וכיהודי אמות.

(דרך אגב, ממשיך הוא ואומר, ידוע לי שלאבא ע"ה הציעו לו מועמדות לפרלמנט ההונגרי, במפלגת השלטון, אם יתנצר, ולמרות שהוא היה אדם חופשי לגמרי, ואדם מאוד מתקדם בדעותיו, דחה את ההצעה על הסף).

אולם, נבחן נא כעת, את ההצעה שמציעים לנו -

1. מה מציעים לנו?
2. תמורת מה מציעים מה שמציעים?
3. עתוי וזמן ההצעה.

1. מה מציעים לנו - התנצרות.

האם המציעים בעצמם לא יודעים, שהתנצרות הזאת, היא הצגה שיטחית גרידא?

האם המציעים בעצמם, לא יודעים שאף אחד מהמתנצרים, לא חושב אף לרגע, להיות נוצרי ממש?

ההצעה הזאת
היא הצגה

המציעים בעצמם יודעים, כי ברגע תבוסת כוחות הנאצים וההונגרים - ואני תקוה, ויש סבירות גבוהה, שמדובר על 3-4 חדשים לכל היותר, יחזרו כל המתנצרים באופן אוטומטי, בלי שום טקסים, לחיק היהדות.

2. תמורת מה מציעים לנו מה שמציעים

לא כבוד, או עמדה פוליטית, עומדים על כף המאזניים. אלא החיים עצמם, פשוטו כמשמעו.

אין שום ספק, כי בימים האחרונים שלפני סוף המלחמה, ברגעים הקרטיים ביותר, ירצו הנאצים וההונגרים העוזרים, להשמיד אותנו, כמו שעשו במקומות רבים

שואל אני איפוא, וכי במצב כזה, אסור לנו לעשות הצגה ולהתנצר, כדי להחלץ מסכנת נפשות?

ידוע הדבר, כי בשעת המלחמה, שוררים חוקים אחרים, נוהלים אחרים, מנהגים אחרים, ונימוסים אחרים, מבשעת שלום.

בשעת מלחמה, לא שולט השכל הישר, הצדק והיושר, "איש כל הישר בעיניו יעשה".

גם החלטתנו היום בנושא ההתנצרות, צריכה להתחשב ולהיות מבוססת, על רקע המלחמה. ואין להחליט לפי נורמות של עתות שלום.

יש לעשות כל פעולה, שיכולה לעזור להשרד, ואפילו אם הסיכוי קלוש ביותר.

הבה נשחק את תפקיד ההתנצרות, בדרך הטובה ביותר.

מסקנתי היא איפוא, שחוץ מאנשים בודדים, שהם דתיים ממש, ניפה כוחו - של חברינו ינושי, להצהיר בפני המפקד, שהפלוגה מוכנה להתנצר.

* * * * *

רשות הדיבור לרביי קניג, הכריז ד"ר ינושי.

חברים לצרה! התחלתי דברי.

שמח אני מאוד, שקודמי ד"ר קומלושי הצביע בדבריו, על הצד המעשי שבנושא. ולא על הצד המחשבתי.

גם אני אלך בדרכו, ואנסה לראות אם תהיה לפלוגה תועלת מההתנצרות, או לא.

לפי דעתי, לא תהיה לפלוגה, שום תועלת מההתנצרות, ואולי יגרם לה עוד נזק והיא מביאה על עצמה סכנה בצעדה זה.

חברים! עבדתי היום בתוך העיר וקניתי עיתון, והנה הוא לפניכם. אולם לפני שאקרא לפניכם את העיתון, רוצה אני לתת רקע, למה שכתוב שם.

אני חושב, שכולכם מבינים, שהוראה זו - לתת ליהודים אפשרות להתנצר, לא התקבלה בממשלה, פה אחד.

זו הצעת הצד המתון של הממשלה.

הצד הקיצוני, התנגד בחריפות, להוראה זו, ורואה בזה רמאות, ואפשרות ליהודים, להשתמט מגורלם המגיע להם דהיינו השמדה.

כרגע, התגבר הצד המתון בממשלה על הצד הקיצוני. אולם לפי דעתי, זה לא יחזיק מעמד.

עם התקרבות ימי המשבר וההכרעה לא תחזיק ממשלה זו מעמד, והיא תיפול. ואז יש שתי אפשרויות; או שתקום ממשלה, שתצליח, לעבור לצד - המערבי, כמו שהצליחה לעשות ממשלת רומניה, ואז, בודאי, לא יהיה כל הבדל, בין יהודי - יהודי, או בין יהודי מנוצר. או שתקום ממשלה היטלריסטית ממש, ואצלם גם לא יהיה שום הבדל, בין יהודי - יהודי או יהודי - מנוצר.

וכאן התחלתי לקרא להם, את עיתון המפלגה הנאצית ההונגרית.

והנה הכותרת - רמאות ברמה בינלאומית

??? ?????? ???" ???? ???? ?????? ?????, ??? 69

המשכתי ואמרתי.

כל מתנצר, מכניס לפי דעתי, את ראשו ללועו של הארי.

חברים! אני יהודי מאמין בהשגחה עליונה.

אולם צו התורה, לעשות הכל בדרך הטבע, כדי להתפרנס בימים רגילים, ולהנצל בשעת סכנה.

אני מתכוון אי"ה לעשות פעולה קונסטרוקטיבית, כשיגיעו ימי ההכרעה, ומתפלל לד' שאצליח.

לפי דעתי, תוציאו מראשכם, אפשרות הצלה על ידי התנצרות. ותשקיעו מחשבה - רבה והכנות נפשיות, כדי שתהיו מוכנים להחליט, החלטות גורליות בשעת הצורך.

זו היא - הדרך הנכונה לפי דעתי.

סימתי דברי!

* * * * *

אחרי שתיקה ממושכת, של כ- 10 דקות, הודיעו רוב הנוכחים, על סירובם להתנצר, ולמחרת בבוקר התיצב עו"ד ינושי לפני המפקד והודיע לו קצרות בשם הפלוגה -

יהודים נולדנו - ואם יהיה צורך - נמות כיהודים

=====

כחדשיים לאחר מיכן, ב - 15/10/44 פרץ המשבר, הממשלה נפלה, עקב רצונה להכנע למערב.
 בנו של מושל המדינה הורטי הצעיר, שהיה שליח בתיווך למערב, נורה תוך ביצוע שליחותו.
 הוקמה ממשלה היטלריסטית ממש, וכמובן שהוראת אפשרות התנצרות, בוטלה.

גורל הפלוגה - כ-50 איש ברחו ועברו לצד הרוסים, מהם הצליחו כ-40 איש וגם אני בתוכם, ו-10 איש נכשלו ונהרגו תוך כדי הבריחה.

יתר הפלוגה הגיעה למטהאוזן - מחנה ההשמדה שבגרמניה, לפי המידע שקבלתי כ- 50% נהרגו מרעב ומחלות, ו- 50% הנוותרים, נותרו בחיים ונתפזרו אחרי השחרור בכל רחבי העולם, וחלק ניכר כאן בישראל.

פגישתי עם זידיטשוב

זידיטשוב, ממי? ומתי? שמעתי שם זה לראשונה?

שמעתי מפי הסבתא רבקה לאה ע"ה (קופפרשטיין), כשהייתי כבן עשר.

באותו זמן שבת את שבתו, האדמו"ר האחרון לבית קאסון - רבי ישראל צבי הלוי רוטנברג זצוק"ל הי"ד, באחת העירות הקרובות, למקום מגוריה של הסבתא ע"ה, (היא גרה, בעירה - ראצפערט, והאדמו"ר מקאסון היה בשבת בעיר קאלעב) אבא ע"ה - הי"ד ואני הינו אצלה, באחד מימי השבוע שלפני השבת.

הסבתא ע"ה בקשה מאבא ע"ה לנסוע אל הרבי, ולבקש עצתו לאחת מבעיותיה, כשהיא מעירה לאבא לא לשכח, למסור לרבי דרישת שלום ממנה, עוד לפני מסירת הפתקא עם הפדיון, בצינה "הלא יודע אתה, שאנחנו בני - דודים ומכרים".

הפדיון היה כזה:

לשאלתי אליה, איך היא בת דוד עם הרבי, היא ספרה לי, על יחסי הקירבה עם הרבי.

לשאלתי הבאה, לאיזה שושלת בית אדמו"רים מיחס עצמו הרבי מקאסון, ענתה לי, לבית האדמו"רים מזידיטשוב.

אז שמעתי לראשונה, את שם זידיטשוב שבגליציה.

(הצדיק ר' ישראל צבי הלוי אבדק"ק קאסון, היה בנו של של הצדיק - ר' יהוסף הלוי אבדק"ק קאסון זצוק"ל.

א. האדמו"ר הראשון לבית זידיטשוב, היה רבינו צבי הירש זצוק"ל, בעל עטרת צבי, שניהל עדה משנת תקס"ה עד י"א תמוז תקצ"א.

ב. האדמו"ר השני לבית זידיטשוב, היה אחיו של רבינו צבי, רבינו ישכר בעריש זצוק"ל, חי רק עשרה חדשים, אחרי אחיו. נפטר ז' סיון תקצ"ב.

ג. האדמו"ר השלישי לבית זידיטשוב, היה אחיהם של הנ"ל רבינו משה מסאמבור זצוק"ל, ניהל עדה שמונה שנים. נפטר ו' אייר ת"ר. בעל ספר "תפלה למשה".

ד. האדמו"ר הרביעי לבית זידיטשוב, היה בנו של הנ"ל, רבינו יודא צבי מרוזלא זצוק"ל. בעל "דעת קדושים". נפטר ז' חשון תר"ח.

ה. האדמו"ר החמישי לבית זידיטשוב, היה רבינו יצחק אייזיק זצוק"ל, בעל הפירוש מהרי"א על מדרש רבה. נפטר ט' סיון תרל"ג. רבבות הלכו לאורו. (ראה בהקדמת ספר "תכלת-מרדכי" להגאון מברזאן זצוק"ל).

שלשת האדמו"רים הראשונים, היו כולם תלמידי החוזה מלובלין, רבינו יעקב יצחק זצוק"ל, שהיה תלמיד רבינו אלימלך מליזענסק זצוק"ל, שהיה תלמיד רבינו דוב בער ממזעריטש זצוק"ל, שהיה תלמידו וממלא מקומו, של רבינו ישראל בעש"ט - זצוק"ל, זי"ע וע"כ ישראל.

וכן זכיתי לראות בעיני, את עבודת הקודש של האדמו"ר האחרון לבית קאסון רבי ישראל צבי רוטנברג זצוק"ל הי"ד, נכד בעל ה"עטרת-צבי", שאי אפשר היה לעמוד בארבע אמותיו בעת התפילה, מרוב התרגשותו והתלהבותו.

כמ"כ ראיתיו פעם קורא בתורה, בפרשת בשלח, את הפסוקים -
ויסע, ויבא, ויט, פסוקים הכוללים שם ע"ב (ראה רש"י מסכת סוכה
דף מ"ה במשנה, ובפרדס להרמ"ק, שער כ"א שער פרטי השמות פרק ה)
וממש אש קודש להטה סביבותיו.

מי מלל ומי פילל, שאראה את זידיטשוב כחורבנה האיום והנורא, בלי אדמו"ריה ויהודיה, כשבית המדרש הקדוש של אדמורי זידיטשוב, משמש אורוות סוסים של הצבא הגרמני הארור.

* * * * *

בל"ג בעומר תשי"ז, חזרנו לגור בפתח תקוה, אחרי שגרנו שמונה שנים בכפר הנטוש - "מסמיה".

אז נודע לי, שבשנים הללו, שלא גרנו בפתח - תקוה, נתישבו
בה מאות משפחות חרדיות וביניהם אדמו"רים ורבנים.

אחד האדמו"רים שהתישב בפתח - תקוה, לפי המלצתו של הצדיק הקדוש רבינו אהרן רוקח מבלז זצוק"ל, היה הצדיק ר' מנשה יצחק מאיר אייכנשטיין (שליט"א) זצ"ל, בן הרב הצדיק רבי אשר אייכנשטיין אבדק"ק פרחניק זצ"ל, בן הרב הצדיק ר' ישכר בעריש אבדק"ק וריצקי, מחבר ספר "מלבוש לשבת ויום טוב", בן הרב הצדיק ר' סנדר ליפא זצוק"ל, בן הרב הקדוש איש האלקים, אשר רבבות הלכו לאורו כקש"ת מרן ר' יצחק אייזיק זצוק"ל מזידיטשוב. (ראה את שלשלת בית אדמו"רי זידיטשוב אות ה.)

עם שובי לפתח תקוה, התחלתי להתפלל בערכי שבתות ובשבתות מברכין החודש במנינו של הרבי מזידיטשוב.

שני חדרים, בדירתו של הרבי, היו משמשים כבית המדרש. אט אט נעשו החדרים, צרים מהכיל את כל קהל המתפללים והורגש הצורך, בבניית בנין בית - מדרש גדול ורחב ידיים.

והנה חפץ ד' בידי הרבי, הצליח, ובעזרת ידידים רבים של בית זידיטשוב בארץ ובגולה, הוקם בשנת תשי"ח בפתח - תקוה, בית מדרש זידיטשובי לתפארת שמכיל מאות מקומות לתפילה.

עם התחלת הפעלת בית המדרש, לקראת הימים הנוראים של שנת תש"כ, ספרתי את סיפור פגישתי עם זידיטשוב בחורבנה לציבור מעל גבי העיתון (שערים כ"ב אלול תשי"ט) וכה כתבתי -

בית זידיטשוב

(עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות של חוץ לארץ, שיקבעו בארץ ישראל)

רובה של גליציה המזרחית, עברה כבר לידי הרוסים.

היחידה היתה מורכבת - לצורך הנסיגה - מעשרות מכוניות משא, כשעל כל מכונית כ-8 חילים הונגריים עם 4-5 עובדי כפיה יהודיים.

מסלול הנסיגה עבר על פני מאות רבות של עירות וכפרים, אשר זיהוין היה בלתי אפשרי כי מלבד המהירות בה חלפנו על פני המקומות התקשינו בזהוין גם בשל אי ידיעת שפת הארץ הפולנית.

הנסיעה נמשכה בדרך כלל, עד שעה 10-11 בלילה ולאחר הפסקה של 5-6 שעות ללינה, החלה מחדש.

פחד הפרטיזנים נפל על כל הסביבה, כל הפסקה או מנוחה, היתה - אסורה בשדה פתוח, או על כביש בין עירוני.

78

בחיפויי בחצר, נתקלתי בגדר עצים שנשארה לפליטה.
הגדר שמשה, בנין גדול, שמפאת החושך לא יכולתי להבחין
במדויק במראהו החיצוני, אולם דמה מאד לבנין בית כנסת.

במלחמה זו, עברתי את פולין לאורכה ולרחבה ומאות בתי -
כנסת, ראיתי בחורבן.

העין התרגלה למראה החורבן והלב המאובן כבר לא התרגש מכך.
על כן למרות ששיערתי את מהות הבנין ואת מטרת הגדר, לא
הססתי אף לרגע, והתחלתי בפירוק הגדר.

עם גמר השלב הראשון של עבודת פירוק הגדר, נגשתי לערוך את
העצים, באופן שיהיה אפשרי להצית תחתיהן אש.
לצערי הרב, לא הצלחתי בכך, העצים היו קפואים, ועליהם
שיכבה עבה של קרח.

מחצית מקופסת הגפרורים הלכה לאיבוד, וטרם אחזה האש
בעצים.

מעל גבי מכונית המשא, נשמע קולו של המפקד, שדרש במפגיע,
להדליק את המדורה, אחרת יעניש אותי, בכל חומרת הדין.
באין ברירה, המשכתי לחפש בחצר, שמא אצליח למצא ניר יבש,
אשר יקל עלי בביצוע המשימה.

בנתיים עבר זמן מה, ואור היום החל לגרש את החושך, ואז
הבחנתי בערימת ספרים גדולה הנמצאת בחצר הבנין.

חזון נפרץ היה אז בכל רחבי פולין, לראות ספרים יהודיים
מתגוללים ברחובות.

לא רציתי ח"ו להשתמש בספרים גופא, לשם הדלקת המדורה, אולם
החלטתי להשתמש בכריכתם.

רק אחרי שהתחממתי קצת, ואחרי שגם אור המדורה איפשר, הלכתי שוב, לבדוק את ערימת הספרים.

עיני חשכו מראות, והלב הלם בקרבי בחזקה, אז עלתה בדעתי המחשבה, שאפשר אני נמצא, בעיר "זידיטשוב" עירם של הקדושים לבית זידיטשוב, ה"ה רבי צבי ז"ל בעל "עטרת צבי" ורבי יצחק אייזיק ז"ל, וכי רגלי דורכות בחצרות בית מדרשם, אשר מאות ואלפים של חסידים בדורות הקודמים ובדורנו אנו, היו באים להסתופף בצל קדשם, ואשר הורי ואבותי, היו משתוקקים לחזות בנועם זיווהם והדרם.

אוי לי באיזה מצב הגעתי הנה, ובאיזה מצב נמצאים הבנינים -
הקדושים, אשר מהם יצאו תורה ואורה לעולם כולו, ואיפה הם
האדמו"רים האחרונים לבית זידיטשוב.
לא יכולתי להתאפק ופרצתי בבכי מר.

משהאיר היום התברר לי מעל כל ספק, שכל השערותי נכונות.
לפני שעזבנו המקום התגנבתי בחשאי לתוך הבנין הגדול, אשר
שמש באחרונה לאורות סוסים, ואמרתי קצת פרקי תהילים, ותפילתי
היתה, שאזכה לראות את השלשלת הקדושה של זידיטשוב, בפריחתה
ושיגשוגה מחדש, בחומר וברוח.

אכן, זיכנו ד' לראות את בית המדרש הזידיטשוי, בבנינו בארצנו הקדושה.

זכתה העיר פתח תקוה - אם המושבות - שבנוסף על מוסדות התורה הרבים שנמצאים בה מכבר, הוקם בה עתה בית מדרש זידיטשובי גדול ומפואר.

* * * * *

בכ"ז בטבת תש"ל נפטר האדמו"ר רבי מנשה יצחק מאיר זצ"ל האדמו"ר מזידיטשוב - פתח תקוה, בלי להשאיר יורש. וכעת ממלא את מקומו, בן אחיו (הצדיק רבי יהושע זצ"ל) רבי ישכר בעריש אייכנשטיין זצ"ל.

* * * * *

אנסה כאן לשרטט בקוים כלליים, את דמות דיוקנו הרוחנית, של הרבי מזידיטשוב פתח - תקוה הרב הצדיק הרב מנשה יצחק מאיר אייכנשטיין זצוק"ל.

הוא היה אדם גבה - קומה, בעל הדרת פנים מעוררת כבוד. ניהל יחסיו עם אנשים, באלגנטיות רבה. את בית מדרשו ניהל בכשרון רב. היה "בעל תפילה" ו"בעל קורא" מעולה ביותר. הופעתו החיצונית הרשימה מאד. מלבושיו למרות פשטותם היו מבהיקים בנקיונם.

מאשמורת הבוקר, עד השעות המאוחרות של הלילה, עבד את ד' בצניעות, בתורה ותפילה.

בימים הנוראים, אפף את מראה פניו, זוהר מיוחד.

בעת אפית מצות מצוה מדי ערב פסח (האפיה היתה בכפר חב"ד)
קרנו פניו משמחה ודומה היה כאילו גבהה קומתו.

* * * * *

כאן מקום גם להזכיר, דמות אחרת ממתפללי בית המדרש
הזידיטשובי בפתח - תקוה ה"ה הרבני חסיד ר' מרדכי בורנשטיין
ז"ל, אשר התפלל לפני התיבה בשבתות וימים טובים ונוראים עשרות
בשנים, בבית המדרש הזידיטשובי בפתח - תקוה, כאשר תפלתו
הנעימה והזכה, היתה שוברת לבבות.

בשבתות הסתימה התפילה בשעות הצהרים, ובימים נוראים בשעה
3.00 אחרי הצהרים לערך.

אולם ציבור המתפללים, מעולם לא התלונן על האיחור.
הציבור היה מוכן, להמשיך להתפלל, בשל שני בעלי התפילה
שעברו לפני התיבה.

א. האדמו"ר בעצמו זצוק"ל.

ב. ר' מרדכי בורנשטיין ז"ל.

מעיקרו היה הוא חסיד בית צאנז.

לפני השואה, נסע בעיקר לאדמו"ר מסטרופקוב ר' שלום זצוק"ל
הלברשטאם, בן האדמו"ר ר' יחזקאל זצוק"ל משינעבע, שגר בעיר
קאששו.

הוא סיפר לי סיפורים נפלאים רבים, ממדת האמת של הרבי
מסרופקוב ז"ל שהוא בעצמו היה עד להם, וסיפורים מפי זקני
החסידים, על מדת האמת הגדולה, של אביו הצדיק משינעבע,
זצוק"ל.

גם בפתח תקוה היה ויש גם כעת, בית חסידים צאנז, הוא התפלל
כמובן גם שם לפעמים.

אולם אז לא היה בבית חסידים זה, אשיות תורנית רוחנית,
שינהל את בית - החסידים, על כן ראה לנכון להתפלל בעיקר, בבית
המדרש הזידיטשובי.

עם התישבותו של האדמו"ר מקלויזנבורג שליט"א, הצדיק הגאון
רבי יקותיאל יהודה הלברשטאם בקרית צאנז בנתניה, התקשר אליו
כלב ונפש, אולם נשאר בעל תפילה קבוע, עד סוף ימיו בבית המדרש
הזידיטשובי בפתח - תקוה.

יום היארצייט שלו הוא כ"ד סיון (נפטר שנת תשל"ו)

יהא - זכרו ברוך

מעבדות לחרות

(פסח תש"ה)

1) המלחמה מתקרבת לסיומה

דצמבר 44, המלחמה מתקרבת לסיומה.

הגרמנים נסוגים בכל החזיתות, מחציתה של גרמניה (חציה המזרחית) כבושה כבר בידי הרוסים. צרפת, בלגיה, הולנד משוחררים על ידי האמריקנים והבריטים.

בדרום מזרח אירופה המצב כמו ביתר החזיתות, רומניה, בולגריה יוגוסלביה כבושים על ידי הרוסים, ואילו איטליה משוחררת על ידי כוחות המערב.

הונגריה ברובה הגדול כבושה על ידי הרוסים, ורק חלק קטן מהעבר השני של נהר הדנוא, הקרובה לגבול אוסטריה גרמניה, נמצא עוד בידי הצבא ההונגרי, שעומד תחת פיקוח צמוד של הצבא הגרמני.

פלוגתנו, מס' 12/3, מוצבת מאז סוף אוקטובר 44 (מאחרי המהפכה הנאצית של - 15/10/44) בשוב חקלאי קטן, הנמצא כ-80 ק"מ מגבול גרמניה (אז, והיום גבול אוסטריה) ושמו ההונגרי ואש-הוססו-פאלו.

ההערה

הפלוגה הועסקה בהעמסת ציוד תעשייתי, רב ערך ורב כמות. על קרונות משא של מסילת הברזל.

ציוד יקר ערך זה הועבר אחר כך לפנים גרמניה.

תחנת הרכבת הרשמית היתה רחוקה כ-2 ק"מ מהישוב עצמו, אולם נסללו כמה מסילות ברזל, עד ליער קרוב, ושם נעשתה עבודת ההעמסה.

מצבנו זה נמשך עד סוף פברואר 45.

(3) ליל האימים הראשון

??? ??????? ???" ???? ???? ?????? ?????, ??? 87

מרגע זה מתחיל פרק חדש בחייכם.

נגמרה תקופת הפינוקים, הזלילה, חיי הבטלה, אי ציות לחוקים והפרת סדר ומשמעת, שחייתם בה במסגרת הצבא.

בהתאם לחוקי הארגון, שאתם נמצאים כבר במסגרתו, מגיע כדור בראש, על כל סטיה קלה מהנוהג והנהל, אם זה נסיון שלא לציית לפקודה, או נסיון להשתמט מעבודה באמתלאות שונות.

כדי להסיר ספק מליבכם לדברי אלה, הנני נותן פקודה להביא לכאן לפניכם, את שני חבריכם, שנשארו במקום המגורים, בטענה, שהינם חולים, ואין בכוחם לעמוד במגרש המסדרים.

ברור לנו מעבר לכל ספק שהם בריאים כסוסים בלגיים, וכי טענתם היא טענת שקר והשתמטות.

בו ברגע, ראינו שני זוגות נערים מחברי ארגון הנוער הנאצי, נכנסים במרוצה, למקום מגורינו, וסוחבים החוצה שנים מחברינו, חולים קשה - קודחים מקדחת זה שבועיים, ומעמידים אותם ליד קיר המגורים, כשפניהם אל הקיר וידיהם מורמות למעלה.

במרחק של כ-10 מטרים מהם, הועמדו שני צעירים אחרים, מארגון הנאצי ההונגרי, בידיהם רוכים טעונים, הם כונו נשקם לחברינו העומדים חסרי אונים ליד הקיר.

אש! נשמעה הפקודה, ומיד נשמעו, צרורות ירי, ובסופם ראינו בעינינו, את שני חברינו מוטלים מתים מתבוססים בדמם ליד הקיר.

דממת מות השתררה לזמן קצר במגרש.

אכן, הצליח מפקד זה, להחדיר להכרתנו את תחושת התקופה החדשה בחיינו בדוגמא מוחשית נוראה ביותר.

עמדנו אחוזי אימה ופחד, כשכולנו רועדים מפחד ומקור מחד, ונוטפים זיעה והרגשת שלשול מאידך.

קצין נאצי נמוך בדרגת קצונה מקודמו, עלה על תל קטן, ומסר פקודות והנחיות, לרגל עזיבתנו מקום זה, במסגרת הנסיגה הכללית של כוחות הגרמנים וההונגרים, והליכתנו למקום אחר, למעשה לגרמניה, אולם אז טרם ידענו מטרת הליכתנו החדש.

(א) אין לקחת לדרך שום חפץ אישי, הכל נשאר במקום המגורים.
מי שינסה להכנס למקום המגורים למטרה כלשהי, אחת דינו למות
ביריה.

(ג) הצעידה תהיה בשורות צפופות, כשבכל שורה ארבע-ארבע איש, התופסים איש ביד רעהו.
כל מי שינסה לצאת מן השורה, אחת דתו לקבל כדור.

(ה) במקרה של התקפה אוירית, על ידי הרוסים, או כוחות המערב, אם זה תוך כדי הליכה, יש להשאיר על הכביש, ולהתישב על הארץ במסגרת צפופה. (למרות שכל אלה שימצאו אותו זמן על הכביש

המנוחה כאן לא נבעה מרצונם לתת לנו מנוחה כלשהי, אלא היתה הכרחית בשל אי האפשרות לעלות לכביש.

על הכביש הראשי התבצעה אז, הנסיגה הראשית של כוחות הגרמניים. קרוב ל - 100 טנקים גרמניים מהחדישים ביותר, עברו אז על כביש זה, כשמטרתם מעבר הגבול הגרמני, דהיינו, שובם לאדמתם, לשם התארגנותם מחדש, להתקפה אחרונה במלחמה זו.

אחרי הטנקים נסעו מאות - ממש מאות - משאיות עמוסות חילים וציוד. אחרי הצבא הגרמני, התחילה הנסיגה של צבא ההונגרי, על חיילותיו השונות, ועד 6 בבוקר לא היתה כל אפשרות לעלות על הכביש.

כשהפציע השחר והתחלנו לראות מעט, ראינו, איך שכל אנשי הפלוגה פצועים ומלוכלכים בדם פצעייהם.

היו בנו אנשים עם שכרי יד ורגל ממש, שהשתיקו כאביהם הנוראים מפחד הקלגסים הנאצים, שהיו רוצחים אותם מיד במקום, לו היו מתלוננים על כאבים, או היו טוענים שאין באפשרותם להמשיך בצעדה.

התקפה אוירית שמפילה בנו חללים4. המשך הצעדה לעבר הגבול הגרמני

בשעה 7:00 לערך בבוקרו של יום ה-21 במרס, נתקבלה הפקודה לקום.

למרות ישיבותינו ברפש ובזך, קשה מאד היתה הקימה מהארץ. התהפוכות הקיצוניות שעברו עלינו בעשרים וארבע השעות האחרונות, סחטו מאתנו כל כוחותינו, והתישו אותנו גופנית ונפשית וזה בנוסף לערפל סביב שאלת קיומנו הפיזי בעתיד הקרוב.

אולם קתות הרובים שבידי הקלגסים הנאציים, לא נתנו לנו להרבות במחשבה, והמריצו אותם לעמוד מיד, ולהסתדר ברבעיות, כדי להמשיך בצעדה נוסח הלילה הקודם.

למזלינו, הוכרחנו לנוח כמה פעמים במשך היום, בשל הצורך לרדת לצידי הכביש, כדי לפנות דרך לנסוגים, מחטיבות שונות של הצבא הגרמני וההונגרי.

הרעב אף הוא נתן אותותיו בנו.

זה קרוב לעשרים וארבע שעות, שלא בא כל אוכל לפינו, ולא היה גם שום סיכוי לקבל אוכל בעתיד, מהנהלת המסגרת הרשמית בה נמצינו אז.

אף אחד מאתנו, לא העיז אז, לחשוב על יציאה מהמסגרת לחיפוש אוכל, כי ידע כי בנפשו הדבר.

כך גררנו עצמנו באותו יום כמה קילומטרים והתקרבו לגבול הגרמני.

באותו יום סמוך לשעה 4:00 אחר הצהריים, הרגשנו בתכונה מיוחדת בקרב היחידה הנאצית ששמרה עלינו.

5. הגשר שעל הדראוא

- 83 -

זכורני שלפני גיוסי לפלוגות העבודה, באוקטובר 41, נסעתי מעיר מגורי (אחר נישואי) שאָרוש - פאטאק, אל בית הורי בסערענטש כדי להיפרד.

מאמא הי"ד נפרדתי בבית, כשהפרידה מלווה בבכיות של אמא. אבא הי"ד, הלך אז לבית המדרש להתפלל שחרית, והיות, והדרך לתחנת הרכבת, היתה בכוון בית המדרש, הלכנו יחד, כברת דרך, מבית ההורים עד לפרשת דרכים בה נפרדו דרכינו. אבא הי"ד שם את שתי ידיו על ראשי (עמדתי רוכן לפניו) וברכני ברכת כהנים, והשלים בפסוק המלאך הגואל. נשקתי ידו, והוא נשק לי כמה פעמים בפני כשעיניו זולגות דמעות, ואמר לי: "מנשה בני! הייתי חיל - בצבאו של המלך פרנץ יוסף, במשך ארבע שנים, היה זה במלחמת העולם הראשונה. שם למדתי מנסיוני, כי אין לחיל לעשות דבר מיוזמתו הוא. עליו לבצע בנאמנות את פקודות מפקדו. אחריות שהוטלה עלי לא הטלתי על אחרים, אולם מעצמי לא התנדבתי לשום תפקיד. אני מצוה עליך בגזרת כיבוד אב, שגם אתה תנהג כך, ואין לי כל ספק שלא תתחרט על התנהגות זו. אל תחליף מקום עבודה, אל תחליף פלוגה, אל תחליף מקום מגורים, ביוזמתך אתה, רק לפי פקודת מפקדך.

פקודתו שמרה רוחי, על כן לא עלה בדעתי עד אותו יום לברוח.

(בחדשים האחרונים של המלחמה, כשהחזית היתה בתוך הונגריה, ברחו מאות רבות של יהודים מפלוגותיהם, כדי לעבור לצד הרוסים. חלק ניכר הצליח במשימה, אך רבים נורו למות).

אולם באותו היום, בעת המסדר השלישי או הרביעי, החלטתי לברוח. אמרתי בליבי, כי אבא הי"ד (אז עוד לא ידעתי את האמת

המרה שאבא ואמא, ואשתי ובנותי, אחי ואחיותי - חלק מהם - אינם עוד בחיים) התכוון למצבים רגילים, לא למצב מיוחד כשלנו - ואולי גם בהסטוריה היהודית - מצב, שבו כמעט אין מה להפסיד, כי הלא לפי כל הסימנים אנו מיועדים למות.

כנראה היו הכבישים לכיוון גרמניה, עמוסים מאד עקב הנסיגה, על כן השאירו אותנו עוד יומיים באותו מקום (26/3 - 27/3).

במשך היום הביאו פועלים, וסתמו בלבנים את כל הפתחים מהם ניתן לצאת ולהמלט, סתמו אפילו את ארובות העשן, רק סדק דק לצורך ראייה השאירו. נשארה דלת אחת ויחידה לפתיחה וסגירה.

הכפילו את שעות השמירה עלינו, ובכל 3 מטרים עמדו כל הלילה 2 שומרים מהצוות השמירה. כך מנעו אותנו לילה כל אפשרות בריחה.

למחרת (28/3) השכם בבוקר, נפתחה הדלת, ונצטוינו להסתדר בשלשות, והתחילה הצעדה בקטע האחרון של הונגריה, במטרה לעבור את גבול גרמניה, בכיוון מטהאוזן מחנה ההשמדה המפורסם. הצעדה ביום היתה תמיד נוחה מבלילה.

אור השמש הביא לקצת בושה להכות סתם בלי כל סיבה. כן הוקלה במקצת הרשעות והפראיות של שומרינו, כנראה נתנו כבר פורקן ליצריהם בימים הראשונים להכרוחם עמנו. כן העסיק אותם עתיד גורלם הם ככל שהתקרבו לגבול גרמניה.

היה זה יום 28/3 דוקא הנוח ביותר מכל הימים שקדמו לו. עקב כך, התחלו לעלות במחשבתי הרהורי חרטה ואי בריחה, אולי בכל זאת לא כדאי להסתכן ישירות.

כפי שצינתי לעיל, שמענו רבות על המתת יהודים מפלוגות העבודה שנתפסו תוך כדי הבריחה.

גם חילים הונגרים לאלפים תכננו לכרוח מפלוגותיהם, כי לא רצו לעזוב אדמת מולדתם, ולנדוד בניכר.

דבר זה היה ידוע גם לשלטונות הנאציים.

למנוע זאת, הסתובבו בשטח מאות אנשי משטרה הצבאית - מהיחידה לשדה-קרב, והיה יותר מסיכוי סביר, להתפס ולהרג ביריה.

ההתקדמות היתה איטית ביותר.

ככל שהתקרבנו לגבול הגרמני, היו הכבישים סתומים ועמוסים מעל ומעבר לכל פרופורציה.

מאות טנקים, משאיות, חילים גרמניים והונגריים לאלפיהם, עמדו על הכבישים וצידי הכבישים, מחכים לאפשרות לעבור.

נודע לנו, כי בגבול הגרמני לא נתנו לעבור בלי ביקורת.

הגרמנים פחדו, כי יחד עם זרם העוברים, יעברו פרטיזנים רוסיים לכושים אזרחית, הם יתארגנו מאחורי הקוים ויכו בעורף הצבא הגרמני.

נסיונם בפולניה ואוקראינה לימדם, כי אפשרות כזאת קימת בהחלט.

בשעת צהרים באחת ההמתנות, התחלתי לעשות חשבון, כמה ימים עברו, מאז עזבנו את מקום מגורנו האחרון? ומה התאריך היום? והנה התברר לי מעל לכל ספק, כי היום הוא ערב פסח, והלילה הבאה עלינו לטובה הוא ליל התקדש החג, ליל השחרור ממצרים.

מחשבה זו הביאה אותי להתרגשות גדולה. מיד ספרתי עובדה זו לשני חברי זה שמימיני וזה שמשמאלי.

הצעדה הפכה לזחילה, כל קילומטר לקח שעותיים - שלש, כך שעד שעה 6 בערב לא הלכנו יותר מ 2-3 קילומטר.

האחראים עלינו החליטו - כנראה - שאין סיכויים גדולים להתקדם בלילה, וגם הכריחה בלילה יותר אפשרית.

נתנה פקודה, לרדת מהכביש הראשי ימינה, וללכת בכביש עפר. הלכנו עד שהגענו לחוה חקלאית, שבה היו ממגורות תבואה גדולות. איכסנו אותנו בעלית גג גבוהה מאד, שאליה עלינו בסולם גבוה, ואחר כך נעלו את דלת העליה במנעול ובריח, וסילקו את הסולם.

נשארנו שם לכד, רק אנחנו היהודים מהפלוגה. מבין המרוחים שבין הרעפים הבחנו שכל הבנין מוקף בשומרים. שמועה עברה מפה לאוזן, שעומדים לפוצץ אותנו יחד עם הבנין.

הרימותי קולי ואמרתי: חברים יקרים! למה לכם לענות את עצמכם בשמועות שוא קלוטות מן האויר. מה מטרת לחישות אלו? אנחנו נמצאים בידיו של הקב"ה, נתפלל אליו שיושיע אותנו ויציל אותנו ממצבנו המסוכן. חברים יקרים! דעו לכם, כעת הוא ליל פסח, ליל יציאת מצרים, הנני מציע שנתפלל ביחד תפילת ערבית ונאמר אחריו הלל הגדול. לפי ספרים שלנו, בליל זה פתוחים במיוחד שערי שמים, ורחמים מרובים נשפעים בלי גבול. ידעתי, שאין סידור לאף אחד, התחלתי איפא להתפלל מתוך סידורי בקול, מלה במלה, כשכל הציבור אומר אחרי כל מלה, כשבכיות קורעות לב ממלאות את עלית הגג.

שכבנו על הארץ, ולאט לאט נרדמנו כולנו. בעזרת השם, עבר עלינו הלילה בלי מאורעות מיוחדות, וכשחר התעוררנו כולנו מאוששים מלאי תקוה, כי השגחת השם תמשיך ללוות אותנו.

חולק חצי כיכר לחם לכל שני אנשים.

לאחר ששתיתי, הבחנתי בערימות ניר מפוזרות על הארץ.

ואמריקאיים שפעלו בשטח.

נזה תמצית הכרוזים:

יהודים !

הנכם נמצאים בגבול גרמניה ממש.

אם תעברו את הגבול, תגיעו למחנה ההשמדה מטהאוזן.

הצבא האדום עומד ממש מאחריכם, ויגיע אליכם בעוד שעות ספורות.

עשו הכל לא לעבור את גבול גרמניה!!

אלו התחילו לצעוק, קמה מהומה, ואז כאילו לפקודה, זנקתי אני שמאלה ושני חברי מהשורה, קפצו ימינה לתוך מעבה היער. רצתי כמטורף, ותוך דפיקות לב חזקות ובלתי פוסקות, לתוך מעבה היער.

נדמה היה לי שרצים אחרי, והגברתי את מהירות הריצה, עד שנפלתי אין אונים על הארץ.

הייתי אזני לשמוע קולות מהסביבה, אך שקט היה סביב. קמתי התכוננתי סביבי לאור הירח של ליל שני של פסח, וראיתי כי לא רחוק ממקומי, מגרש ריק כשעליו ערימות קש גדולות. גררתי עצמי בכחות על אנושיים עד שהגעתי אל הערימה. קברתי כל גופי בתוך הערימה של הקש. לאחר שהייתי מכוסה לגמרי, נרגעתי נרדמתי וישנתי שעות רבות.

הקיצותי, וראיתי ששעת לילה היא (ישנתי, כפי שנודע לי אח"כ, עשרים וארבע שעות רצופות, כשהחזית משתוללת סביבי, מבלי שארגיש בכך).

תחבתי ראשי החוצה וראיתי מרחוק קלחי תירס פזורים על הארץ.

זחלתי החוצה, גרפתי בידי את הקלחים, וחזרתי לתוך ערימת הקש.

קלחי תירס אלו שאכלתי אותם אז באותו ליל פסח, חזקו אותי ונתנו לי את כח החיים לאחר שכבר הרגשתי בבירור שאני עומד לגווע ברעב.

נרדמתי שוב לכמה שעות ולפנות בוקר התעוררתי. לא ידעתי מצבי.

מחשבות התרוצצו במוחי ללא הרף.

חשבתי, אפשר שהגרמנים וההונגרים עודם כאן, ואצטרך לשכב כאן מי יודע כמה זמן, אתפס ויוציאוני להורג.

אחרית דבר

למחרת, פגשתי ברחוב הכפר את שני חברי שכרחו אתי יחד.
ונודע לי מהם, כי באותו לילה אחר 4 שעות שכרחנו, כבר כבשו
הרוסים את כל השטח וגם את הכפר שבו נפגשנו.
הם יצאו מהיער באותו לילה והשתחררו מעול הגרמנים.
עד כאן קבלתי מהם מידע חיובי.
אולם הם ספרו לי גם מידע שלילי.

- (א) גם הרוסים לא אוהבים יהודים.
(ב) הם מסוגלים לקחת בשבי גם יהודים ולהובילם למחנה שבויים
לשנים רבות לרוסיה.
(ג) אין מינהל כללי רוסי כאן מאחורי החזית, אין חוקים
קבועים, כל קצין עושה הישר בעיניו ואין ערעור על
מעשיו.
(ד) יש אמנם בצבא האדום גם קצינים יהודים, ואפילו בעלי
דרגות גבוהות, אולם רובם מסתירים יהדותם, ומפחדים
לעזור ליהודים בפומבי.
(ה) הם ספרו לי, עוד דברים רבים, על הנוהג והנהל בשלטון
הסובייטי, אשר לא ידענו עליהם, אשר נראו מוזרים
ומופלאים בעינינו.

המסקנה שהתבקשה מאליה, לא להתראות יותר מדי בחוץ, לא
להפגין נוכחות.

אולם, לי בפרט, כן עזר קצין רוסי יהודי, שלקח אותי על
מכוניתו הצבאית, מעיר סומבאט - העי - (שטאני-מאנגיל) השוכנת
בגבול גרמניה, דרך כל הונגריה שמעבר לדונא המערבי, שהיתה אז

במסגרת שלטון צבאי רוסי, עד לעיר הכירה בודא - פעשט, ששם היה כבר שלטון אזרחי.

על ידי כך נמנע ממני סבל רב, שהיה מנת חלקם, של אלה שלא הצליחו להגיע אל תחת חסות שלטון אזרחי, מיד אחרי השתחררותם מעול הנאצים.

הגעתי לבודא-פעשט ביום שביעי של פסח, ושם נודעה לי האמת המרה של אבדן הורי ומשפחתי. נתפסתי לדכאון ועצב.

שם פגשתי גם את ידיד נעורי, את ר' גרשם הרפנס נ"י שעודד אותי, ואחרי כמה ימים של שהיה בבודא - פעשט, נסעתי ברכבת משא לעיר הורי הי"ד סערענטש.

שם פגשתי - כפי שספרתי בסיפור אחר את אחי ר' יוסף צבי (נ"י) ז"ל.

נגמר סיפור יציאתי מעבדות לחירות.

שבח ותהילה לבורא עולם.

משפיל גאים עדי ארץ

זכיתי לראות כמו עיני התגשמות מילות שבח אלו.

נולדתי בהונגריה שלאחר מלחמת עולם הראשונה, כשהיא היתה כבר עצמאית לגמרי, אמנם קטנה ומקוצצת, אולם בלתי תלויה במדינה אחרת. הבוחרת לעצמה את מוסדותיה המינהליים.

לפני מלחמת עולם הראשונה (18-1914) היתה הונגריה שיכת למונרכיה האוסטרית כשקיסר אחד מולך על שתי המדינות. היתה לה אמנם אוטונומיה וגם מוסדות מינהליים עצמאיים, אולם ברוב הדברים, ובפרט בעניני חוץ והגנה שלטה וינה - הבירה האוסטרית - בהונגריה.

התקופה האחרונה - דהיינו חמישים השנים האחרונות שלפני המלחמה, עד שנת 1914, - נקראת אצל היהודים תקופת המלך פרנץ יוסף, אודותיו שמעתי רבות, והיה מתואר בתואר מלך - חסד ליהודים.

סיפורים ברוח חיובית לעשרות, עברו מפה לאוזן, על יחסו הטוב והקורקטי ליהודים של פרנץ יוסף זה.

(הוא נזכר לטוב גם אצל היהדות החרדית, שהיתה צריכה אישורו האישי של המלך, להקמת ארגון עצמאי של היהדות החרדית בשנת תרכ"ט).

מלחמת העולם הראשונה היתה בין מלכות הבסבורג ובעלות בריתה, לבין אנגליה וצרפת ובעלי בריתם, והסתיימה בתבוסת מלכות בית הבסבורג ובעלות בריתה.

אוסטריה עצמה נשארה מדינה קטנטונת, ולבסוף פרקה היא עצמה מעליה את עול כסא ההבסבורגים, והממשלה הוקמה במסגרת ריפובליקה.

717

עמדה לפני מנהיגיה בעית צורת השלטון.

הם הבינו, שאם הם ינתקו את המדינה ההונגרית, לגמרי מקשר עם שלטון המלכותי, ויכריזו על עצמם כרפובליקה, אין להם שום סיכוי, לקבל חזרה שטחים רבים, אשר השתייכו בעבר למדינה ההונגרית, במסגרת מלכות הבסבורג, מצד שני, לא רצו להיות קשורים למדינת אוסטריה.

החליטו איפוא להיות מדינה מלכותית בלי מלך.

הם חידשו תואר חדש לממלא מקום המלך הגאי (מלשון הגה למכונית, הגה לספינה).

בהתאם לחוקה החדשה, בחר הפרלמנט ההונגרי, את האדמירל הורטי מיקלוש (הוא היה אדמירל בצי המלחמתי של מלכות הבסבורג), יוצא משפחה מכובדת ועשירה, להגאי, לכל ימי חייו.

סמכויותיו היו מוגבלות תפקידו העיקרי היה ייצוגי, בפועל שלט הפרלמנט, דהיינו מפלגת השלטון שהיה לה רוב בפרלמנט. אמרתי לעיל, שתפקידו של ההגאי - הורטי היה ייצוגי.

נכון רק יצוגי, אך מעמדו הסמלי היה איתן מאד.

כבר בגן הילדים, התחילו להחדיר לליבות הילדים, את גודל אישיותו של ההגאי האדמירל הורטי, כשהגננת מספרת לילדים הקטנים, את נצחונותיו בשדה הקרב בימי המלחמה, ואת תרומתו ותרומת משפחתו, לביסוסה של המדינה ההונגרית, בכל השטחים: התרבותיים, החברתיים והכלכליים.

מגמה זו נמשכה - וביתר שאת - בבתי הספר היסודיים. בכתות הגבוהות, ובפרט בלמודי היסטוריה, נלמדה ההסטוריה של בית הורטי על כל פרטיה ודקדוקיה, החל מאבי הסבא שלו ועד אישיותו הוא. בפלוגות הגדנ"ע (לעבענטע) - שלאחר בית הספר היסודי, לאלה שלא המשיכו בלימודים תיכוניים - ובבתי ספר התיכוניים, שמו דגש על אישיותו הצבאית, על עברו המפואר (כביכול) בתחום זה.

פרק מיוחד היה, פעלו בדיכוי הפלוגות האדומות, בגמר מלחמת עולם הראשונה, והתיצבותו בראש הפלוגות הלבנות. הוא הוצג, כמי שהציל את הונגריה משלטון קומוניסטי.

אגב: פלוגות לבנות אלו, זכורים לשימצה אצל היהודים. דיכוי הקומוניזם היתה מטרה מישנית. המטרה העיקרית היתה, שוד, ביזה, וגם הרג ביהודים. קרוב לשנה סבלו היהודים - בפרט אלה שגרו בעברו השני של הנהר דונה - מפלוגות לבנות אלו, שכראשן עמד האדמירל הורטי. סוף סוף התיצב המצב, והתחילו להתנהל חיים תקינים ומסודרים, ואז נבחר האדמירל הורטי כהגאי של הונגריה, כפרס על שהציל את המדינה משלטון קומוניסטי.

פלוגות הגדנ"ע - כמו כל פלוגות הצבא הסדיר - נשבעו אמונים, למדינה ההונגרית, ולהגאי הורטי.

היו לו, שלש או ארבע תארים אזרחיים, ושני תארים צבאיים, ואת כולם היו צריכים לבטא, באיטיות, ברצינות, ובהטעמה מיוחדת, לפני שביטאו את שמו המשפחתי והפרטי, בעת ההשבעה. תוארו ושמו המלא הוזכרו רק בעמידה.

ידוע בעולם, כי ההונגרים הם בעלי גאווה וכבוד עצמיים. הם השקיעו מחשבה רבה, כיצד להביא לידי ביטוי את הגאווה והכבוד של מנהיגיהם ומושליהם, הם היו מומחים גדולים לדבר זה.

בשל תפקידו היצוגי בהיותו הסמל של הונגריה, היה לו להגאי הורטי, כבוד מלכים ממש.

ולא כבוד מלכים של ימינו, אלא כבוד מלכים של התקופה שעברה, בה מלכים היו נערצים ביותר, עד שניתן להם כבוד בבחינת ותחסרהו מעט מאלוקים. אני, כילד שנולדתי וגדלתי בתקופת הזוהר שלו, היתי חדור הכרה בחשיבותו העצומה, ואפילו בחלומותי עליו הרגשתי את עצמי כאין וכאפס נגדו, ופחדתי להסתכל בפניו, ואפילו לעמוד בקרבתו.

באופן אישי אף פעם לא פגשתי. הוא היה גבר גבה קומה, יפה תואר, ופנים אציליים היו לו, גם הליכתו היתה מרשימה, כמי שנולד לשלטון. הוא היה אז קרוב לגיל 80.

סיפרתי כבר בסיפור אחר, כי בתקופת המלחמה, הוחלפה הממשלה בהונגריה פעמים רבות, ורוכ הפעמים בהתאם למצב בחזית.

לצעד זה היו שתי השלכות.

(א) התחלת התארגנות מחתרתית בהונגריה, בשיתוף האדמירל הורטי, להכנע למערב.

(ב) הכנות מצד אנשי הצלב - החץ ההונגרי, לתפוס לגמרי את השלטון, להדיח את האדמירל הורטי, ואת כל השרים והקצינים של הצבא, שהיו חשודים אצלם בכניעה למערב.

ואכן הצליחו אנשי צלב - החץ - בעזרת הצבא הגרמני, למנוע כניעה למערב. ביום 15/10/44, יום שהיה מיועד לחתימת הסכם הכניעה בין הונגריה לבין המערב, הודח גם באופן רשמי ההגאי הורטי, (אחרי שבנו הצעיר שהיה המתווך בין הונגריה הנכנעת, לבין המערב, נורה ונהרג על ידי הגרמנים), והוקמה ממשלה נאצית ממש ובראשה יו"ר מפלגת צלב - החץ סאלאשי.

האדמירל הורטי הוגלה לזלצבורג - שהיתה אז גרמניה, אולם לפני עלות היטלר לשלטון, היתה עיר זו חלק מאוסטריה כמו היום.

כפי שנודע לנו אחר כך, לא כללו האמריקאים את הורטי ברשימת פושעי מלחמה נאציים, היות והוא לא היה חבר רשמי בארגון צלב - החץ. וגם זכרו לו את רצונו לעבור ולהכנע למערב.

הוא קבל מקלט מדיני באוסטריה, היות והחליט לא לחזור להונגריה הקומוניסטית, עקב פעילותו, נגד הקומוניסטים, בשנים שלאחר מלחמת העולם הראשונה.

מלחמת עולם השניה - באירופא - הסתיימה

ביום 6/5/45 נחתם הסכם הכניעה בין גרמניה הנאצית לבין בעלות הברית, וביום 9/5/45 נסתיימה המלחמה באופן רשמי.

עמי אירופה מלקקים פצציהם.
יהדות אירופה איננה קימת למעשה.

95% מיהדות פולניה, שהיתה ליבה של האומה, הושמדה באכזריות.

יותר מ-70% מאוכלוסית היהודים של אירופה: צרפת, בלגיה, הולנד, יון, איטליה, הובלו למחנות ההשמדה באושביץ וחוסלו.

הונגריה היתה אחרון המדינות באירופא הכבושה, שהיטלר ביצע בה את זממו - גירוש רוב יהודיה לכבשני אושויץ.

ערי השדה של הונגריה, רוקנו לגמרי מיהודים, ורק בעיר הבירה בבודא - פעשט הצליחו בע"ה כ- 100,000 (מאה אלף) יהודים להשאר בחיים.

עם גמר המלחמה, חזרו עשרות בודדות של יהודים, בעיקר צעירים וצעירות, שהחזיקו בע"ה מעמד במחנות ההשמדה ובמחנות העבודה, לכל עיר ועיר מערי השדה, הם היוו כ- 6-8 אחוז ממספר האוכלוסיה היהודית שלפני הגירוש.

אז נודע להם על ממדי האסון הנורא, שכל משפחתם הושמדה, ואין שום סיכוי להחזרת המצב המשפחתי והחברתי שלפני השואה. ואז נשאה בחלל השאלה, ומה הלאה?
לא עברו חדשים - שלשה, והתשובה באה, והיא היתה ברורה וחד משמעית:

אין באירופא המזרחית מקום ליהודים.
והסיבה לכך כללית ודתית.

מלחמה זו נגד הדת, היתה גם הסואה מושלמת למלחמה נגד היהודים, כי הדת היהודית נראית יותר ומובלטת יותר - מלהבדיל - יתר הדתות.

היתה איפוא התשובה ברורה: לברוח.

השאלה היתה אז איך בורחים?

לאן בורחים?

ואז גלגל ד' זכות גדולה לידי הארגונים היהודיים העולמיים, ובעזרתם הכלכלית והארגונית, התחילה זרימה עצומה של יהודים ממדינות אירופה לאוסטריה ולגרמניה - הכבושה - בידי ארבע מעצמות הגדולות, ובעיקר לשטחים הכבושים בידי ארצות הברית ובריטניה.

באופן רשמי נתבקשו השלטונות הצבאיים האמריקאים והבריטיים, מהארגונים היהודיים העולמיים, להכין מחנות מגורים אנושיים, למאות אלפי פליטים יהודיים, שהשתחררו ממחנות ההשמדה הרבות שברחבי גרמניה.

אולם עיקר מטרות מחנות אלו היו, בשביל מאות אלפי יהודים מכל רחבי אירופא, כדי להוציאם ממקום מגוריהם ולהביאם לחוף מבטחים.

את עבודת הארגון המעשי, דהיינו עידוד היציאה ממדינות אירופא, הברחת הגבולות, ההסעה למקומות הריכוז, חלוקת האנשים למחנות שהוקמו, סיפוק נירות לפליטים אלו בכדי להרשם כיוצאי מחנות השמדה, עשו שליחי הסוכנות היהודית, ובפרט חיילי הבריגדה היהודית, ששרתו אז במסגרת צבא בעלות הברית באיטליה בגרמניה ובאוסטריה.

במחנות אלו, התאספו ממדינות אירופא שלאחר השואה, כרבע מליון יהודים, מהם, כ-130000 שמו פניהם לארץ ישראל, והיתר היגרו לארצות - הברית.

אני השתחררתי מעול ההונגרים הנאצים, ביום 30/3/45 א' דחול המועד פסח תש"ה, עברתי את עיר הבירה בודא - פעשט בדרכי הביתה, והגעתי הביתה לעירי סערענטש ב- 6/5/45.

מצאתי כבר בבית את אחי הגדול ר' יוסף צבי ז"ל. (הוא היה ביחד עם אחי הקטן ר' משה ברוך נ"י באושוויץ, והשתחררו עם שחרור אושוויץ בסוף ינואר 45. אחרי כמה ימים, לאחר שהתאוששו במקצת, החליטו לחזור הביתה.

לא היתה אז תחבורה רגילה וכל הנסיעות היו בטרמפים צבאיים רוסיים.

הם עלו - כל אחד בנפרד - על רכב צבאי רוסי. בעוד שהרכב שעלה עליו ר' יוסף צבי ז"ל, נסע מרחקים עצומים בכיוון הונגריה, והצליח להגיע בזמן קצר הביתה לסערענטש. הרי הרכב שעלה עליו ר' משה ברוך נ"י נסע רק דרך קצרה, ואחרי שירד ממנו נתפס עם עוד יהודים ממשוחררי אושוויץ, על ידי פטרול צבאי רוסי, ונשלח בסופו של דבר למחנה שבויים רוסי, ביחד עם אלפי גרמנים והונגרים, והיה שם בתנאים איומים כששה חודשים).

זמן קצר אחרי הגיעי לסערענטש, הגיעו גם אחיותי - הרווקות אז - אסתר וברכה הביתה בריאות ושלמות.

אחרי שהיה של חדשיים שלשה בעיר מגורנו סערענטש, ראינו גם אנחנו, כי גם בסערענטש לא נשתנה שום דבר, בקשר ליחס

האוכלוסיה הלא יהודית אל האוכלוסיה היהודית. לאותו קומץ קטן של שארית הפליטה.

במשך היום, בלינו את רוב הזמן יחד, בתפילה, בסעודה, בדיונים שונים, ואז היתה הרגשה די טובה, אולם עם רדת החשיכה, כשכל אחד הלך ללון לביתו, הורגשה בדידות עצומה, ותמיד שרר פחד מפני התקפה של השכנים הגויים.

כמו כן היה קשה מאד לארגן את הקהילה ומוסדותיה, ולספק שירותים דתיים, לציבור קטן של כ- 50-60 איש שחזרו לסערענטש, מ- 1100 נפש שלפני השואה.

החלטנו איפוא לעזוב את סערענטש, וללכת לגור בשלב ראשון בעיר הבירה בודא - פעשט.

בבודא - פעשט נשארו אז כ- 100,000 (מאה אלף) יהודים, והם היו מאורגנים במסגרת קהילה, והיה שם שירות דתי קהילתי למופת.

ההחלטה להעתיק את המסמך

כמו כן היתה שם הרגשת בטחון, בשל הציבור היהודי הגדול שהיה שם בעיר הבירה, מקום בו שוכנת הממשלה, הפרלמנט, וכל מוסדות השלטון. שם נשמר משטר של משמעת, והסיכויים לפוגרום היו קטנים יותר מבמקומות אחרים.

בבודא-פעשט נפרדו דרכינו.

בעוד שאחי יוסף צבי החליט, כי בבודא - פעשט אפשר, וכדאי, להמשיך לחיות. הרי שאני החלטתי, באופן סופי ומוחלט, לעלות לארץ ישראל.

פירט היתה מפורסמת בגרמניה, במאות השנים האחרונות, בקהילה חרדית שבה. אף שלא היתה שם קהלה גדולה, היא היתה מאורגנת היטב).

במחנות אלו ניתן האוכל בלא תשלום, וגם חולק ביגוד בסיסי חינם, וכל זה מכספי המוסד היהודי הג'וינט.

האנשים במחנה עסקו בעיקר בתכניות לעתיד, וצפיה להגשמתן.

בחמישה חדרים, זה ליד זה, גרנו יוצאי הונגריה, מכרים מן העבר, וחדשים שמקרב הכרנו.

לא רחוק מקסרקטין שלנו, היה גן עירוני גדול מאד ויפה עד להפליא, לשם יצאנו כמעט מדי יום, לטייל, לשאוף אויר צח, ולהשתעשע מעט, במתקנים שהיו במגרשים המיועדים לכך בתוך הגן.

באחד הימים, בשעות אחר הצהרים המאוחרות, ביום שאני לא יצאתי לטייל, חזר אחד מהחברים מיוצאי הונגריה, בריצה מבוהלת למחנה שלנו, נקש על דלת חדרי, ונכנס מבלי להמתין לרשות כניסה.

מנשה מנשה - הוא קרא בהתרגשות - בא בא מיד, לגן העירוני, ותראה דבר מענין ומסקרן ביותר.

יוסף! מה קרה? שאלתיו, מה ראית שהינך כה נרגש?!

מנשה - הוא ענה לי - ראיתי בעיני בגן העירוני את הורטי מיקלוש מטייל להנאתו. את מי ראית? שאלתיו שוב.

הוא: ראיתי, את הורטי מיקלוש, ההגאי של הונגריה, את זה, שרק בעמידה היה מותר להזכיר את שמו.

אל תדבר שטויות, הטחתי בפניו, מה עושה כאן הורטי מיקלוש? מהיכן אתה מכיר אותו, המשכתי בחקירתי, האם ראית אותו אפילו פעם אחת בחיים?

הוא ענה לי: אף שבאופן אישי לא ראיתי אותו, אולם ראיתי את תצלומו בעשרות מקומות ציבוריים, בבית ספר, בתחנות הרכבת, בעיריה, בעיתונים.

מאות פעם ראיתי תמונותיו, ואני נכון להשבע שאכן אותו ראיתי בלי שום ספק.

דבריו חדרו לליבי והתחלתי להאמין לדבריו, החלטנו לעקוב אחרי אדם זה, אותו זיהה חברי כהגאי ההונגרי, הורטי מיקלוש.

למחרת יצאנו שנינו לגן העירוני, וטיילנו לפי תומנו באותו איזור, בו פגש חברי את הורטי מיקלוש.

ואכן לא עבר זמן רב, ומרחוק הופיעה, דמות תמירה גבוהה ויפה, גבר מבוגר אמנם, אך הולך בקומה זקופה ופניו אציליים, לידו, אשה בדומה לו מבוגרת, אולם פניה יפים ועדינים, וגבר אחר - צעיר יחסית כנראה מזכירו האישי - נלוו אליהם.

מיד זהיתו, וגם אותה - את אשתו זהיתי מיד, הלא גם אני ראיתי תמונתו ותמונתה בעשרות מקומות ציבוריים.

עברנו לידם, ושמענו אותם מדברים הונגרית, ומזכירו האישי פנה אליו בתואר הכבוד, "כבוד האדמירל".

ליבי הלים בי החזקה.

הנה, עומד לפני האיש, אשר בכל שנות נעורי, ראיתי בו אדם עליון, מלך שליט כל יכול, אשר לזכרו ולשמו רעדו כל אברי.

מאידך: רתח דמי בקרבי.

הנה זה האיש, אשר עמד בראש המדינה, בזמן שכל יקירי נשלחו לכבשני אושוויץ.

תפסתי בידו של חברי, וסחבתי אותו, מהרתי לעזוב את המקום מהר ככל האפשר, להגיע למחנה לחדרי, כדי לשכך את התרגשותי הגדולה

החלטנו, להשלים את המעקב אחריו, ולמחרת, הלכנו בעקבותיהם עד גמר טיולם, הגענו לוילה מפוארת בה הם גרים. ואכן נודע לנו מפי השכנים, שיש לנו עסק עם ההגאי ההונגרי הורטי מיקלוש.

באותו לילה, התקיימה התיעצות של כל יוצאי הונגריה שגרו ב - 5 חדרים שליחנו. והשאלה היתה, איך להתייחס לאדמירל הורטי? חלק מהנוכחים היו קיצונים מאד, והציעו לרצחו, דהיינו, לארוב לו בטיולו, ולירות בו באקדח (היו אז אקדחים אצל אחדים מאתנו) בתקוה, שהיורה יצליח להמלט.

וגם אם יתפס על ידי השלטונות, יטען לנקמת דם, - דמם של ההורים והמשפחה שנשלחו לאושוויץ בתקופת שלטונו. אחרים היו מתונים לגמרי ואף לימדו עליו זכות. טענתם היתה, שהורטי היה רק בוכה ולא אדם עצמאי על כן אין לעשות לו דבר.

לא נתקבלה כל החלטה.

אולם כעשרה מיוצאי הונגריה - ואני בתוכם - החלטנו: לאיים עליו ברציחה, לבזות אותו ולהשפילו, ולבסוף להכריח אותו מקרבתנו.

החלטנו להעמיד אחדים מאתנו בנקודות איסטרטגיות, למנוע הפרעות בעת הפעולה.

ביום שלאחר מיכן, יצאנו לגן העירוני, כ-עשרה חברים מחולקים לשתי קבוצות, כדי שנוכל להקיפו מפנים ומאחור, שלא יוכל להמלט.

אולם בימים הבאים, יצא לטייל בחברת אשתו ומזכירו האישי, ולא יכולנו לבצע זממנו.

סוף סוף הגיע היום שהוא יצא לטייל בגפו. ואחרי טיול קצר, התישב על אחד הספסלים במקום מבודד מוקף עצים לרוב.

(חייב אני לציין כי אף שהשתתפתי כמעמד זה, אולם לא היתי מן הפעילים. הדרך ארץ בפניו, שהחדירו בי במשך שנים רבות פעל אצלי גם אז. (ראה אבן עזרא פרשת בשלח פרק י"ד פסוק י"ג התיצבו וראו את ישועת ד').

ואז ניגש אליו אחד מן החברים ואמר לו בהונגרית: (א) אם תצעק, תקבל מיד כדור בראש.

(ב) זיהינו אותך כאדמירל הורטי מיקלוש, ראש מדינת הונגריה לשעבר.

(ג) הנך מוקף מקבוצת פרטיזנים יהודים הונגרים, שדן אותך שלא בפניך למות, עקב השתתפותך בהשמדת יהדות הונגריה.

(ד) אנו עומדים כעת לבצע את פסק הדין.

היש לך לומר דבר ! ! !

הוא התחיל לבכות כילד, כשכל גופו רועד מפחד, ולבסוף הצליח לומר: "היתי נטול כל סמכויות, אני עשיתי טובות רבות ליהודים בזמנו. תרחמו עלי, בני הצעיר מיקלוש, נורה, עקב רצונו להתנתק מגרמניה".

נענה אחד מהחבריא: אולי הוא לא הורטי? אפשר שהוא אפילו יהודי. הורידו לו את המכנסיים נוכח שהוא לא נימול?

שניים מן החברותא התחילו להפשיט את המכנסיים שלו עד שנשאר מחצית גופו התחתון ערום.

ואז לפי פקודה נגשו אליו אחד אחד - חוץ ממני - וירקו בפניו.

אמרו לו: אמנם לא מגיע שנתיחס אליך במידת הרחמים, לפי מעשיך בעבר, אולם החלטנו לא לבצע את פסק הדין, אבל עליך להסתלק מכאן לאלתר אם חייך יקרים לך.

הקבוצה הסתלקה והניחה לו, כשהוא בורח משם - חצי ערום, כל עוד נפשו בו, לכיוון מקום מגוריו, כשכל הרחוב עומד ומסתכל, על זקן משוגע, המתרוצץ ברחובות העיר חצי ערום.

אכן משפיל גאים עדי ארץ.

לימים נודע לנו, כי אכן למחרת היום, ארזה משפחת הורטי את מזודותיה ועזבה את זלצבורג.

אחרי שנים קראתי בעתון הארץ כי הוא מת בספרד.

זכרונות רמב"ח - חלק ב'

בית רבי

מנשה בן - חיים קניג

הרבי ז"ל מסאטמאר

- 120 פרק א. ההחלטה ללכת ללמוד לישיבת סאטמאר.
- 126 פרק ב. ישיבת סאטמאר וקליטתו בה.
- 146 פרק ג. הרבי ז"ל מסאטמאר כמנהל הישיבה.
- 162 פרק ד. הרבי ז"ל מסאטמאר כרב הקהילה.
- פרק ה. הרבי ז"ל כמנהיג ישראל.
- 185 א. כמנהיג בעולם הרבני.
- 192 ב. כאדמו"ר לאלפים.
- 208 פרק ו. הרבי ז"ל בחוג משפחתו.

-נ.ב.

המאמר על הרבי ז"ל מסאטמאר, לא מתימר לתת הערכה, על אישיותו הגדולה של הרבי.

הכותב - תלמיד הרבי ז"ל - רוצה לספר לילדיו ולמשפחתו, את התרשמותו האישית, לפי שכלו הדל ועיניו הכהות.

גם לפי מושגים של הכותב, יש ללמוד הרבה מאוד מהתנהגותו של קדוש ישראל זה.

פרק א

ההחלטה ללכת ללמוד בישיבת סאטמאר

העולם היהודי שלאחר מלחמת העולם השנייה, דהיינו לאחר השואה של שנת ת"ש - תש"ה, הכיר את הרבי מסאטמאר זצוק"ל, הרה"ג הצדיק והקדוש רבינו יואל טיטלבוים, כלוחם הגדול ביותר נגד התנועה הציונית.

האמת נתנה להאמר שאכן כזה הוא היה.

ולא עוד, אלא שהוא ז"ל בעצמו הבליט צד זה באישיותו בכל הזדמנות, היות והוא ז"ל העריך, כי בדור שלאחר השואה, הציונות היא הסכנה הגדולה ביותר לעם ישראל.

על כן השקיע כל כשרונותיו וכחותיו הרוחניים - ואלו היו עצומים - במלחמה זו, וכתוצאה מכך הצדדים החיוביים העצומים והגדולים האחרים שבאישיותו לא הוכלטו די הצורך בפומבי ולא התפרסמו.

הוא הביע לא אחת את דעתו, שרק למטרה זו, השאירה אותו ההשגחה העליונה כחיים בשואה, ולתקופה ארוכה לאחר השואה, כדי להלחם בציונות.

מדגישה זאת העובדה, שכל חידושי - ספרו על התורה "דברי יואל" על כרכיו הרבים - נכתבו ברובם הגדול על ידי תלמידיו וחסידיו, ואילו את ספרו "יואל משה" - שהוא קריאת תגר על הציונות - כתב הוא ז"ל בעצמו.

אני, שזכיתי ללמוד בישיבתו בסאטמאר בשנות תרצ"ו-ז-ח, מרגיש חובה לספר לילדי ולמשפחתי, אודות גדלותו הרב גוונית והרב צדדית, ובעיקר, את מסירות נפשו הממשית, לקיום לחיזוק ולביצור מעמד התורה בעירו סאטמאר, ובכל מדינתו רומניה.

כמ"כ רוצה אני להבליט, את מנהיגותו בקהלתו הגדולה סאטמאר, קהילה בת כמה אלפי נפש, שהיתה מורכבת משכבות אוכלוסיה שונות, החל מפשרי עם, עד לתלמידי חכמים מובהקים, מאשכנזים ועד לחסידים של רביים שונים.

את כשרונו בניהול ישיבה, של כמה מאות בחורים צעירים תוססים, שיש צורך להנהיגם ביד חזקה ורכה כאחת.

שאיפתי לנסוע ללמוד בישיבת סאטמאר, לא נבעה מקשר חסידי של משפחתינו לבית סיגעט בכלל, ולרבי מסאטמאר ז"ל בפרט.

צינתי כבר במקום אחר בזכרונותי, כי מצד אמא ע"ה - הי"ד, היה לנו קשר משפחתי עם בית אדמו"רי קאסון שהיתה משלשלת זידיטשוב של בעל "עטרת - צבי".

אבא ע"ה - הי"ד, היה תלמידו של בעל לבושי - מרדכי ז"ל שהיה תלמיד תלמידו של בעל החת"ם - סופר ז"ל.

(ראה בהקדמה לספר לבושי - מרדכי חלק או"ח).

שמונה שנים רצופות, למד אבא ע"ה - הי"ד אצל הלבושי - מרדכי, החל משנת תרנ"ט, משנעשה בר מצוה (נולד בשנת תרמ"ו) - אז נתקבל הלבושי - מרדכי כאבדק"ק מאד - ועד לשנת תרס"ז.

בשנת תרצ"ב, היה הרבי מסאטמאר ז"ל (אז הרבי מקראלו) לכמה שבתות בהונגריה, ובתוכם, לשבת אחת בעיר סענטפעטער.

נסעתי אז עם כמה בחורים מעירי סערענטש - למדתי אז בבית - לעיירה סענטפעטער כדי לשבות במחיצתו של הרבי ז"ל.

למרות שהיתי אז צעיר מאד, ולא הכנתי היטב את דברי התורה, שאמר בעת עריכת שולחן השבת, הרשימה אותי מאד, הופעתו האצילית, צורתו החיצונית, סגנון דיבורו, תפילתו שובת הלבבות, אישיותו המושכת, והקורנת אור של חכמה ויראת אלקים.

הם סיפרו, כי בסאטמאר התרחבה וגדלה הישיבה, ומספר הבחורים
שלומדים שם מגיע ל 300. אולם תקרת הקליטה היא עד 400
בחורים.

בבית, ובפרט אמא ע"ה - הי"ד לא התלהבה מרעיון זה, מכמה סיבות:

בהונגריה, לא נתנו דרכון עצמאי למי שלא סיים שרותו הצבאי, וזו הסתיימה בשנת 23 לשני חייו של כל צעיר, ע"כ היה צורך בגניבת הגבול מהונגריה לסאטמאר.

(ג) ידעו בבית, כי הלמוד בסאטמאר ינתק אותי מן הבית לתקופות ארוכות ביותר.

בישיבות הונגריה, היה מקובל לחלק את השנה לשני חלקים: תקופת קיץ, ותקופת חורף.

בין תקופה לתקופה חזרו הבחורים הביתה, לחופש של חודש לחג הפסח, וחופש של חודש לימים נוראים וחג הסוכות.

והיות ומסאטמאר ולסאטמאר, היו צריכים לעבור גבול בין מדיני, שבין הונגריה ורומניה, ומכיון שלהבחורים - כפי שהסברתי לעיל - לא היתה נירת מתאימה, והיו צריכים להתגנב דרך הגבול - דבר שהיה כרוך בסכנה - לפיכך, נהגו לחזור הביתה לביקור רק אחת לשנתיים או יותר. עובדה זו הכבידה מאד על לב ההורים.

אולם אצלי, הלכה והתחזקה השאיפה והרצון, ללמוד בישיבת הרבי מסאטמאר ז"ל, ואכן, בסוף אותו חודש אלול של שנת תרצ"ה, נסעתי לעיר הגבול צענגער, ואחרי שהיה של כמה ימים, גנבתי את הגבול, על ידי חציית הנהר סמוש בלילה, כשהמים מגיעים עד צוארי, למחרת בבוקר מצאתי את עצמי, עם חבילתי הדלות בפרוזדור בית המדרש של הרבי מסאטמאר ז"ל לפני תחילת אמירת הסליחות של יום ד' דסליחות, נדחקתי מיד לתוך ציבור המתפללים שמילא את בית המדרש הגדול של הרבי ז"ל, והגעתי כמעט עד לפני העמוד שלפניו עמד הרבי ז"ל, כאשר החל באמירת המזמור "אשרי יושבי ביתך" הנאמר לפני הסליחות.

באותו יום, התחלתי לארגן את עתידי בישיבה, עסקתי בחיפוש אכסניה לא יקרה (אז, ושם, לא היו פנימיות) ומקומות לרכישת אוכל.

הרבה כסף לא קבלתי מהורי - מצב הפרנסה בבית היה אז דחוק - אולם לשבועיים שלש, הספיק הסכום שקבלתי לקניית לחם וחלב, ותשלום דמי אכסניא לחודש.

לשבתות וחגים, שלח אותי גבאי הישיבה, לאכול אצל אחד מבעלי הבתים, העשיר והמכובד ר' קלמן ווייס ע"ה - הי"ד.

בהרגשה אמיתית של ימי דין, עברו עלי הימים הנוראים, של אותה שנה שנת תרצ"ו התפילות והדרשות של הרבי ז"ל, בראש השנה ויום הכיפורים, ששמעתי אותן אז לראשונה בחיי - עשו עלי רושם כל ימחה.

התפילות מלאות הרגש שברו ממש לבבות, הדרשות לפני התקיעות - שארכו כשעתיים - היו מעשה אומן להפליא, עד שבשעת הדרשה עמדו כל באי בית המדרש כמסומרים למקומם, לא נעו ולא זעו, ולא השמיעו כל הגה, כדי לא להפסיד אף מלה מדרשתו של הרבי ז"ל. למעשה, היו שעותיים אלו רצופות בכיות קורעות לב, שעות של זיכוך וטיהור לב אמת.

התפילות בראש השנה הסתיימו לפנות ערב ממש, מיד אחרי מוסף התפללו גם מנחה.

ביום ראשון של ראש השנה היה בקושי זמן לערוך סעודת חג, ואכן היו הרבה חסידים שלקחו אתם בבוקר, כשהלכו להתפלל בבית מדרשו של הרבי ז"ל שתי חלות קטנות, ובקבוק יין קטן, ואחרי תפלת מנחה, עשו קידוש בבית המדרש, ונטלו ידיים וערכו שם בבית המדרש סעודת חג.

עשרת ימי התשובה, ערב יום כיפור, יום כיפור בעצמו, כולם היו שרשרת אחת של התעלות מיוחדת.

במיוחד הרשימה אותי אמירת סדר עבודת יום הכיפורים בבית המקדש, הנאמרת בתפילת מוסף של יום הכיפורים, שנאמרה על ידי הרבי, שהיה שליח ציבור של תפילת מוסף.

ביום הושענא רבה, הרגשתי שנית את אורת יום הכפורים. בימי השמחה של שמיני עצרת ושמחת תורה, ראיתי בעיני רוחי כאילו אני נמצא בחצר בית המקדש, שם רקדו גדולי חכמי ישראל התנאים - חברי הסנהדרין ושמחו בהקב"ה ובתורתו כשמחת בית השואבה.

- 125 -

ישיבת סאטמאר וקליטתי בה

??? ?????? ???”? ????? ???? ?????? ??????, ??? 140

גפ"ת בכחות עצמם בלי עזרת בחור מבוגר שכונה אז "חזר - בחור".

אותם בחורים גם נבחנו אצלו בכל הבחינות שבישיבה. פעמיים בשבוע התקיימו בחינות בישיבה: כליל ה' בחינות בגמרא פ"ת עם המפרשים שעל הדף, שניים וחצי דפים מדי שבוע. בימי א', התקיימו בחינות בשולחן ערוך או"ח ויו"ד, בערך דף מכל נושא מדי שבוע. וכן חומש עם פירוש רש"י.

מקום הבחינות והשיעורים, הן אלו שהתנהלו ע"י הרבי ז"ל, והן אלה שהתנהלו ע"י הרב מסענטמיהאל ז"ל, היו בבית המדרש הגדול של הרבי ז"ל שהיה בחצר ביתו, ברחוב רגעלע קרול מספר 7.

3-4 מפקחים היו מסיירים השכם בבוקר, במשך היום, ובשעות הלילה, בכל האכסניות, כדי לבדוק נוכחות הלומדים, ולפקח על קריאת ספרים או עיתונים בלתי רצויים. בין יו"כ לסוכות של אותה שנה, נודע לי, שלומד בישיבה בן דוד שני שלי תושב סענטמיהאל ושמו טוביה כהן, נכד אחות אבא הי"ד. הוא היה אז בן עשרים.

למרות היותו מעט מבוגר ממני, היה חלש ממני בלימודים. לאחר שנהלנו כמה שיחות ולמדנו יחד בחברותא מספר פעמים, הציע לי ללמוד בחורף הבא בחברותא קבועה, ובתמורה הוא ישלם: את דמי האכסניא שלי, את ארוחות הצהרים עבורי בבית התבשיל של הישיבה, וכן את הוצאות ההסקה באכסניא. לשם כך בחן אותי הרב מסענטמיהאל ז"ל, בחול המועד סוכות בסוכתו, הוא עשה זאת כמסיח לפי תומו ולאחר מיכן נתן הסכמתו וברכתו להסכם זה. הוא עשה זאת, כמחווה מיוחדת לבן דודי, שהיה בן קהלתו סענטמיהאל.

הלימוד בחורף זה היה בשבילי חויה נפלאה, קמנו מדי יום בשעה 2 לפנות בוקר, ולמדנו ברציפות עד שעה 7 בבוקר. כאשר הראש היה צלול בכושר קליטה מלא לתורה ודעת. הטבילה במקוה, התפילה וארוחת הבוקר שאכלנו באכסניא, ארכו עד שעה 9 בבוקר. ואז חזרנו ללימודים שנמשכו עד שעה 1:30 בצהרים.

את ארוחת הצהרים אכלנו בבית התבשיל של הישיבה. שלש פעמים בשבוע כללה ארוחת הצהרים בשר, כמו"כ כללה הארוחה לחם במידה מספקת. ארוחה זו היתה הארוחה החמה והמזינה והיתה זו הארוחה החשובה ביותר. פרט לשבתות וחגים, אז סעדתי על שולחנו של בעל הבית.

את ארוחות הערב והבוקר, אכל כל אחד בנפרד באכסניא שלו. ממצרכים שקנה מכספו הוא.

בשעות של אחר הצהרים, וכן בשעות המוקדמות של הלילה, לא היו לימודים אינטנסיביים, שעות אלו נוצלו לסידור ענינים אישיים שונים כמו: קניות, דואר, כביסה וכן תיקוני נעלים ובגדים.

שיעורי הרב מסעטמיהאל ז"ל התקיימו בשעות הללו, אז גם ישנו כשעה, למלא מכסת השינה שחסרנו בלילה.

מדי חודש נכנסנו שנינו להבחן על ידי הרב מסענטמיהאל ז"ל, וזאת בנוסף לבחינות השבועיות הפומביות, על פי רוב התקימה בחינה זו בראש חודש ממש, או קרוב לראש חודש.

פעמיים באותו חורף, נכנס הרבי מסאטמאר ז"ל, לדירת חתנו הרב מסענטמיהאל ז"ל לשוחח עם בתו ע"ה.

היה זה בדיוק כשהרב בחן אותנו, לאחר שהרב מסענטמיהאל הסביר להרבי ז"ל מטרת בחינה מיוחדת זו, כנראה שהרבי ז"ל הביע

שביעות רצון מחברותא זו - שאל אותי הרבי פרטים אודות מקום מגורי, אודות הורי ופרנסתם, גם שאל אותי, למה בחרתי ללמוד דוקא בשיבת סאטמאר הרחוקה מהבית וכדי להגיע אליה יש צורך לגנוב גבול?

קמתי מהכסא עליו ישבתי, ואחרי היסוסים רבים עניתי, כי טעם השבת בסענטפפטער נשאר בפי, והוא שדחפני מביתי והביאני עד הלום. צבט הרבי ז"ל בלחיי, חייך אלי ואמר: יש במדרשי חז"ל ביטוי הנקרא "שלשלת של זהב", (בהקשר לירידת יעקב למצרים על ידי אהבתו ליוסף) גם אתה נמשכת כנראה ב"שלשלת של זהב" לכאן.

מאותן פגישות ואילך, הכיר אותי הרבי ז"ל אישית, והדבר בא לידי ביטוי בעת חלוקת שיריים, בעריכת השולחנות בשבתות, כשעמדנו צפופים, עשרות בחורים על הספסלים, פושטים יד לקבל שיריים.

היה הרבי ז"ל קורא בשמי והיה אומר: מנשה קח נא.

בסוף הזמן של חורף זה, (תרצ"ו) נקרא חברי ללימודים ש"ב הר' טוביה הכהן קאהן, לחזור הביתה באופן סופי, ונשארתי בלי חבר, ובלי תומך כלכלי.

אולם, באותו זמן, היה לי כבר מעמד איתן והיתי מושרש חזק בישיבה, היו לי מכרים רבים, חברים וידידים, בשל התמדתנו בלימודים, וידיעתי את החומר הנלמד וגם בשל הצלחתי בבחינות השבועיות, לא היתי מודאג כלל מעתידי.

גם גבאי הישיבה כבר הכירו אותי, בפרט נשאתי חן בעיני הגבאי הראשי ר' ליפא שורץ. הוא היום השו"ב הראשי של העדה החרדית ירושלים, והיה איש אימונו של הרבי ז"ל בארץ ישראל בשלושים השנים האחרונות לחייו.

באותו חול המועד פסח, נקראתי באופן דחוף לביתו של הרב מסענטמיהאל ז"ל, אז הציע לי סידור מכובד ומשתלם ביותר, והוא:

ללמוד עם שני בחורים - אחים בני סאטמאר, ה"ה יוסף ויהודה הי"ד היימפעלד בן הנגיד החסיד ר' יהושע היימפעלד הי"ד, בעל חנות למניפקטורה וסוחר במטבע חוץ.

התנאים הכלכליים הצמודים לסידור זה, היו: מקום מגורים וכלכלה אצל משפחת היימפעלד, ומדי חודש סכום מסוים - שלא נקבע במדויק - לדמי כיס.

בשמחה רבה קבלתי הצעתו, ואכן, מיד אחרי פסח, עברתי לגור לדירת משפחת היימפעלד לה היתה דירה גדולה שכללה חדרים רבים. קבלתי חדר קטן מרוהט למגורים.

האחים יוסף ויהודה גרו בחדר משלהם. חדר גדול שימש כחדר - לימודים. בחדר זה היו כל הקירות מכוסים בארונות מלאים ספרים, במרכז החדר עמד שולחן גדול וסביבו ארבע כסאות.

(הנני רואה לנכון לציין כאן דוגמא לאהבת הספרים של האחים יוסף ויהודה היימפעלד הי"ד.

ידוע שהחיד"א חיבר קרוב לשבעים ספר. בארון הספרים של האחים היימפעלד היו קרוב ל- 60 מספרי החיד"א, הם שלמו כל מחיר עבור ספר מהחיד"א שטרם היה ברשותם. בחיפוש אחרי ספרי חיד"א, הגיעו באמצעות שליחים ודואר, עד איטליה וארץ ישראל).

למדנו בהתמדה בחדשים אייר סיון ותמוז, ובני היימפעלד התקדמו יפה בלמודיהם, לשביעות רצון הוריהם והרב מסענטמיהאל ז"ל גם יחד.

מחוץ לשיעורים הקבועים של הישיבה, התחלנו אז ללמוד באופן יסודי יורה דעה הלכות שחיטה, טור בית יוסף - היו סימנים בהם למדנו גם את הב"ח, שו"ע ט"ז וש"ך ופרי מגדים.

הסיור הסתיים לאחר מספר שעות, כשבסופו היתה מלתחתי עשירה, ונדמה היה לי כאילו יש לי מלתחת בן מלכים.
(משפחת היימפעלד עלתה כל כולה בלהבות אושויץ הי"ד).

בימים הנוראים של שנת תרצ"ז, היתי כבר בן - בית, בכל הנעשה בבית מדרשו של הרבי ז"ל, היתי בקי בסדרי התפילות ועריכת השולחנות.

בחורף תרצ"ז ובקיץ שלאחריו, התחלתי להשתתף פעם בשבוע בשיעורו של הרבי ז"ל.

בשיעור זה, היה קשה להשתתף לבחור צעיר, הן מפאת תוכן השיעור והן מפאת זמנו הלא קבוע, לרוב השתתפו בו כ- 40-50 בחורים בלבד.

שיעורו של הרבי ז"ל, היה בנוי בעיקר על ההבדלים בין פירש"י ותוספות לקטע מסוים של הגמרא, ועל ההשלכות ההלכתיות שיש להבדלים אלו.

להלן תיאור למהלך שיעורו של הרבי ז"ל:

הרבי ז"ל נכנס לבית מדרשו, התישב על כסאו, פתח את הגמרא, ובאצבעו החל מחפש את הרש"י הראשון שבסוגיה שהתוספות חולקים עליו.

כאן ציטט בדיוק את לשון רש"י.

הסביר את היסוד לפירושו של רש"י, כשהוא מצטט קטעים ממסכתות שונות מכל הש"ס המסייעים לפירוש רש"י, כן הביא ראשונים הסוברים כרש"י, וכלה בדינים שבשולחן ערוך, הבנויים על יסוד פירושו של רש"י לסוגיה זו.

לאחר מיכן עבר לדון בדברי התוספות החולקים על רש"י, והתהליך דלעיל חזר על עצמו על דברי התוספות.

לרוב ארך בירור כזה כשעה וחצי ובזה הסתיים השיעור. מובן, ששיעור כזה לא היה מתאים לרמת בחור צעיר.

אולם גם מבחינת מועד השיעור, היה קשה מאד לבחור צעיר להשתתף בו.

לשיעור זה לא היה זמן קבוע. אף ששיעור זה התקיים מדי יום, לא היה לו זמן קבוע. תמיד היה זה בשעות הלילה המאוחרות, אחרי שהרבי ז"ל גמר לקבל בביתו הפרטי קהל חסידיו. פעמים נפתח השיעור בשעה 11 בלילה, אולם גם קרה שהחל רק בשעה 1 לאחר חצות.

רק כ 10% מבחורי הישיבה כארבעים, מתוך כארבע מאות התלמידים המבוגרים, השתתפו בשיעור זה, וגם הם לא בכל יום. בחורים אלו ישבו ולמדו בבית המדרש עד שהרבי ז"ל נכנס והרצה שיעורו. כפי שציינתי לעיל מחורף תרצ"ז ואילך, השתתפתי אחת לשבוע בשיעורו של הרבי ז"ל.

גם בסדרי הבחינות השבועיות חל אצלי שינוי. כגמרא נבחנתי אצל הרבי ז"ל, ובשולחן ערוך נשארתי להבחן אצל הרב מסענטמיהאל ז"ל. בשל השתתפותי בבחינות ובשיעורים של הרבי ז"ל בשנה השניה ללימודי בישיבת סאטמאר, נתחזקו הקשרים האישיים שלי עם הרבי ז"ל, והוא הכיר אותי אישית, הדבר בא לידי ביטוי על ידי שלרוב קרא לי בשמי בבחינות, בשיעורים וכן בחלוקת שיריים בעת עריכת שולחנו הקדוש בשבתות וחגים.

בפרק הבא, כאשר אספר אי"ה על הרבי ז"ל, כמנהל, כראש וכנשיא הישיבה, אספר אי"ה על מאורע שקרה לי עם הרבי ז"ל, בשל עיוני בספר הברית בעת למדי בישיבת סאטמאר.

קרוב לשנה וחצי, שהיתי ולימדתי בבית משפחת היימפעלד הי"ד, בנוסף לחורף הראשון שלמדתי עם בן דודי, הרי שלמדתי אז כבר קרוב לשנתיים בישיבת סאטמאר אצל הרבי ז"ל.

בתקופה זו הפכתי, מבחור קטן, הונגרי בלבושו ונימוסיו, מצומצם בידעותיו אודות חיים יהודיים וחסידיים תוססים ועירוניים כפי שהם בעולם הגדול, לבחור חסידי מובהק, במחשבותיו, הליכותיו, ובכל נימוסיו. אז גם התרחבו ידיעותי וכבר הכרתי את הנעשה בעולם היהודי הרחב.

למרות הכל נשאר בי היסוד של שאיפה לתמימות וישרות המאפיינים את יהודי הונגריה.

ומענין לציין כאן, כי הרבי ז"ל חיבב והעריך מאד את הבחורים יוצאי הונגריה, שבבואם לסאטמאר, לבושם היה קצר וכך גם פיאותיהם, אך הוא ז"ל אהב את מידות הרצינות העקביות וההגינות איתם באו מבית אבא.

אחרי פסח תרצ"ז החלטתי לנסוע הביתה, ולשהות שם לתקופה שמאחרי תשעה באב, עד ימי הסליחות.

הן עברו כמעט שנתיים שלא היתי בבית, ולא ראיתי את הורי, אחי ואחיותי, התגעגעתי מאד.

הודעתי במכתב להורי על תכנתי לבא בע"ה הביתה מיד לאחר תשעה באב, אולם בתאריך מדויק לא יכלתי לנקוב, היות ולא ידעתי מתי אצליח לעבור את הגבול.

שבוע לפני נסיעתי הביתה, פנה אלי ר' יהושע היימפעלד הי"ד - אביהם של האחים יוסף ויהודה איתם למדתי - ובקשני שלמחרת אתלוה אליו. למחרת הלך אתי לבנק הקרוב לביתו, והוציא מכספת פנקס - פקדונות על שמי, שבו רשומים סכומים שהפקיד מידי חדש עבורי כשכר לימוד עבור הלימוד שלמדתי עם בניו תקופה של קרוב לשנה וחצי. סך הכל זה הסתכם בסכום גדול.

שהיתי בבית עד ימי הסליחות, חזרתי לסאטמאר לימים הנוראים, ולהמשך לימודי בישיבה לקראת שנת תרצ"ח.

שנה שלישית זו היתה שונה בהרבה מהשנתיים הקודמות מהרבה בחינות.

היתי עצמאי, שכרתי לעצמי אכסניא, ובחרתי לי חבר מהבחורים המצטינים ביותר בישיבה ושמו צבי (הערשיל) בומהפט מהעיר דעש.

למדנו בהתמדה רבה, את השבתות הנפלאות בבית הרבי ז"ל, את השעות שמלפני הדלקת נרות שבת עד לאחרי ההבדלה, בחצות ליל מוצאי שבת. ניצלנו להעמקת לימוד החסידות.

הינו מהבחורים המעטים, שקלטנו בדיקנות את דברי התורה שנאמרו על ידי הרבי ז"ל, בעת עריכת השולחנות בשבתות והזדמנויות אחרות.

אנחנו שיחזרנו, כתבנו והפצנו אותם בין הבחורים. לצורך זה נשמר לנו מקום מתאים, קרוב מקומו של הרבי בעת עריכת השולחנות.

כרבה הרשמי של הקהילה, דרש הרבי ז"ל כשתי דרשות קבועות בשנה בבית הכנסת הגדול והרשמי של הקהילה, בסגנון דרשה של רב הונגרי.

דרשה כזו ארכה כשלוש שעות. הדרשה כללה, פלפול בסוגיה הקשורה לענינא דיומא.

בשבת הגדול היתה הסוגיה הנדונה - על פי רוב - ממסכת פסחים, ובשבת שובה ממסכת ראש השנה, יומא או סוכה. כשליש מן הזמן ארך הפלפול, שליש דברי אגדה, והחלק האחרון כלל דברי מוסר והתעוררות.

(גם בראש השנה ויום כיפור דרש הרבי ז"ל בבית הכנסת הגדול, אולם דרשות אלו היו כל כולן דברי מוסר).

לקראת הדרשה, התארגנו כ- 4-5 בחורים כקבוצה, שתפקידה היה לקלוט את דרשתו של הרבי ז"ל. כדי שיוכלו לשחזרה ולרשמה אחר השבת או החג ולהפיצה ברכים.

על כל אחד מחברי קבוצה זו היה להתרכז בחלק מן הדרשה, לפי חלוקה מראש, ואחר ששמע חלק מדרשה שהוטל עליו, עזב את בית הכנסת ויצא לחזור מיד על חלקו בדרשה, וזאת כדי שהחלקים האחרים של הדרשה, לא ישכיחו ממנו את החלק שהוא התרכז בו.

בגמר הדרשה, התאספנו יחד, וכל אחד חזר על חלקו. כמוצאי שבת, כל אחד מהחבורה העלה את מה ששמע על הכתב, כך שוחזרה הדרשה בשלמותה בכתב והופצה בין בחורי הישיבה המבוגרים.

בחול המועד פסח וסוכות, הזמין הרבי ז"ל את קבוצת הבחורים אליו, ושאל אותם, אם יש להם הערות על דרשתו. הוא דירבן ועודד את הבחורים שלא להתבייש, ולומר דעתם על דרשתו, ואם לרעיון מסוים בדרשתו, יש פירכא מפרשן "ראשון" או "אחרון".

קרה, שבסוף השיחה הסכים הרבי ז"ל עם אחד הבחורים שרעיון מסוים אכן לא מבוסס די הצורך.
(ראה א. פוקס בספרו האדמו"ר - מסאטמאר דף 75).

שנה זו הצטיינה גם בשלילה שבה ביחס לקודמותיה.
שנת תרצ"ח היתה כבר שנה עמוסת צרות באירופא.

רעיונותיו של היטלר ימש"ו, החלו לתת אותות מעשיים, גם במדינות השכנות של גרמניה, כולל ברומניה.

בחורף תרצ"ח, הצליחה מפלגת "גדוד הברזל" הרומנית - הידועה לשימצה, בעריכת פוגרומים ושחיתת יהודים בצורה אכזרית ביותר - להגיע לשלטון למספר חדשים.

אימה ופחד נפלו על היהודים ברומניה, ובכלל זה בעיר סאטמאר.

ואם כי השם יתברך עזר, ומפלגה זו הורדה מכס השלטון, אך האוירה נשארה רוויה שנאת יהודים, ומאז ואילך הוחמר מצב היהודים עד שהיו קשים ללא נשא.

בתקופה זו גם נותק ה"קשר הכספי" בין הנהלת הישיבה ומזכירות המשטרה, המשטרה החלה אז להציק להטריד ולהתעלל בכלל היהודים, ובמיוחד בבחורי הישיבה, בידעה שיש עשרות בחורים שאינם אזרחי רומניה, השוהים ברומניה באופן לא חוקי, ומצוידים בניירות מזויפים.

אז החליטה הנהלת הישיבה - בהסכמת הרבי ז"ל - להורות לכל הבחורים מחוץ לארץ, לעזוב את סאטמאר ולהתפזר בעירות שונות של רומניה, או לחילופין לחזור הביתה לארץ מוצאם עד יעבור זעם.

(בתקופה הרגועה יחסית, היה קים קשר בין הנהלת הישיבה וצמרת המשטרה, ע"י מתן שלמונים, וכאשר המשטרה עמדה לערוך ביקורת נירת בישיבה, או ברחובות היהודים שבהם גרו הבחורים, נתקבלה ידיעה מוקדמת מהמשטרה, ואותם בחורים המבוקשים ע"י המשטרה נצטוו להתחבא ולא להסתובב ברחובות).

התפזרו איפוא הבחורים בעירות: דעש, קלוז, גרוסווערדיין ועוד, ולפעמים העיזו לבא לשבוע - שבועיים לסאטמאר לצבור כח רוחני מחדש, ואח"כ חזרו למקומות מחבואיהם.

כפסח תרצ"ח הצלחתי עוד להשתתף בשולחן הסדר של הרבי ז"ל, אך לאחר חג השבועות כאשר נסעו כמעט כל הבחורים שהיו אזרחי חוץ, נסעתי גם אני בתוכם הביתה, וזאת עקב האוירה הקשה שהלכה

והשתלטה על כל החיים היהודיים באירופא כולה, ובתוכם גם בסאטמאר.

באנו אז כעשרה בחורים להפרד מהרבי ז"ל, אך לא יכולנו להכנס לחדרו לפרידה אישית, הוא הורה שנעבור לפני חלוננו הפונה לרחוב, הוא עמד על יד החלון ומשם, הסתכל עלינו בעברנו אחד אחד, ובעיניו רמז לנו ואיחל לנו עתיד טוב. בזה תם ונשלם הסיפור על לימודי בישיבת סאטמאר אצל הרבי ז"ל בשנות תרצ"ו - תרצ"ז - תרצ"ח.

כן הנני מעונין לציין, כי בשנה האחרונה זו בסאטמאר היה לי שיעור משותף ביורה - דעה עם בחור בשם אברהם יצחק קאהן נ"י, היום האדמו"ר של חסידות "תולדות - אהרן" בירושלים, שהיה תלמיד מן המניין בישיבת הרבי מסאטמאר ז"ל, מן המוכחרים שבהם. כבר אז ניכרו בו סימנים של אדם גדול, של טהרה ופרישות, הוא התמיד בלימודים למד כ-18 שעות ביממה. הוא היה אח"כ לחתנו של בעל "שומרי אמונים" הצדיק ר' אהרן ראטה ז"ל.

להלן תבא רשימה קצרה על צדיקים וגדולים, שזכיתי להכירם בשנות לימודי בסאטמאר, ואנסה בקוים קצרים לשרטט דמויותיהם כפי שקלט שכלי הדל.

א. הרבי מביקסאד הי"ד זצוק"ל.

בסאטמאר גר הרבי מביקסאד הי"ד זצוק"ל רבי אליעזר פיש. אמרו עליו, שידע ש"ס בבלי וירושלמי בעל פה. היה מתמיד עצום, חסיד ופרוש במלוא מובן המלה. משחר נעוריו ועד יומו האחרון, היה שרוי בצום ותענית.

הוא היה בעיני דוגמא, למה שהגמרא מספרת במסכת גיטין בסוגית חורבן הבית, על ר' צדוק, שגרונו לא היה יכול להעביר

לא כן היה בעת אכילת כזית מצה בלילי פסחים.

אכילה זו היתה כרוכה בסכנה של ממש, כי המצה לא ירדה לו בבית הכליעה.

לאחר הפסקה של כמה דקות נסה מחדש לבלוע כזית מצה.

אז נפל אין אונים על מטתו אשר הסב עליה, והוכרח לנוח זמן ממושך עד אשר התחזק וחזרה אליו רוחו.

עמד על ידו בשעת אכילת מצה הרופא החרדי הד"ר פרישמן, כדי לפקח עליו אישית.

כל אלה שנוכחו במעמד קדוש נשגב זה - ואני בתוכם - יזכרו כל ימי חייהם, בליל פסחים בעת אכילת כזית המצה, את הצדיק הקדוש מביקסאד הי"ד ז"ל.

ב. הרב הצדיק ר' חיים הלברשטאם זצוק"ל.

אחד מן הדיינים בסאטמאר, היה הרב הצדיק והגאון רבי חיים
הלברשטאם זצוק"ל, בן הרב הצדיק רבי שלום אליעזר הי"ד זצוק"ל
הלברשטאם מראצפערד, בן רבי חיים מצאנז זצוק"ל בעל ה"דברי
חיים".

למעשה היה הוא נכד ראשון לבעל ה"דברי חיים". הוא היה גאון אדיר ועובד אלקים גדול.

הנהיג עדה ונהג באדמו"רות, בבית מדרשו התפללו חסידי בית צאנז. למרות שנולדתי בראצפערד, לא ידעתי בילדותי שלרבי שלום אליעזר הי"ד זצוק"ל, יש בן בסאטמאר.

עם בואי לסאטמאר, נודע לי הדבר, ואז התחלתי להשתתף בעריכת שולחנו בלילות שבת. מכיון שהוא ערך שולחנו מוקדם, הספקתי עוד ללכת לאחר גמר עריכת שולחנו, לעריכת שולחן הרבי ז"ל והגעתי עוד לפני התחלת עריכת השולחן.

באחד מלילות השבת, בעת חלוקת השירים, שאלני, לארץ מוצאי, עניתיו כי אני מהונגריה מהעיר סערענטש, ספרתי גם שנולדתי בראצפערד ועדיין יש לי שם סבתא.

לשאלתו נכד מי אני מראצפערד. עניתי, שהגב' רבקה לאה קופפרשטיין, היא סבתי. (הסבא ר' פנחס ע"ה נפטר בגיל צעיר, ואח"כ ניהלה הסבתא את המשק, וכל הסביבה הכירה אותה).

הוא שמח מאד לשמוע זאת, ואמר לי שהוא מכיר טוב את הסבתא, ומאז כבדני תמיד.

לפני שובי הביתה בקיץ תרצ"ז, נכנסתי אליו להפרד, ולקבל גם ברכתו להצלחה במעבר הגבול רומניה - הונגריה ללא מכשול, אמרתי לו שבדרך לסערענטש, אכנס גם לראצפערד לראות את הסבתא.

הוא אמר לי, "טוב! טוב מאד! לא רק שתקבל ברכתי, אלא גם אעשה אותך שליח מצוה להוליך מכתב דחוף לאבא שליט"א".

שמחתי מאד שנפלה בגורלי שליחות מצוה זו.

למחרת עברתי ב"ה את הגבול בלא פגע, ולפנות ערב הגעתי לראצפערד, לאחר שהיה קצרה אצל הסבתא הלכתי מיד לביתו של הרבי הי"ד. ליד חדרו עמדו כעשרה איש שהמתינו להתקבל על ידו.

לא רציתי להדחף, על כן הלכתי דרך המטבח לחדרה של הרבנית הי"ד. היא שאלה אותי לרצוני.

הצגתי עצמי בפניה, כנכדה של הגב' רבקה לאה קופפרשטיין, ומיד הוספתי, שהיום אני שליח מצוה, אני בא ישר מסאטמאר, ואיתי איגרת דחופה מבנה ר' חיים שליט"א.

מיד הכניסה אותי - דרך דלת צדדית - אל חדר הקבלה של הרבי הי"ד ואמרה לו, "כאן נכד רבקה לאה, שהביא לך מכתב דחוף מסאטמאר, מר' חיים שליט"א".

מיד קבלני הרבי בברכת "שלום עליכם", נטל את המכתב מידי וקרא אותו מספר פעמים. אח"כ מסרו לרבנית. ואז כבדני לשבת, מזג לי כוסית ליקר ונתן לי חתיכת עוגה, צוה עלי לברך בקול רם את הברכות ושניהם ענו אמן לברכתי.

הוא שאל אותי אח"כ, מספר שאלות אישיות, והתענין אצלי אודות החיים אצל בנו ר' חיים. בהציגו בפני את השאלות הבאות:

כמה מתפללים משתתפים בשבתות בכית מדרשו?

כמה אנשים באים אליו לשולחנו בשבתות וחגים?

האם מכירים בסאטמאר גדולתו וצדקתו?

לאחר שעניתי על כל שאלותיו לפי קט שכלי, לקח בידי

הקדושות את יד ימיני, ואיחל לי בחמימות רבה הצלחה בלימודים.

שלח ד"ש מיוחד להסכתא רבקה לאה ע"ה.

ר' חיים זצוק"ל נפטר בחיי אביו, ור' שלום אליעזר הי"ד

הספידו בסאטמאר, כן דאג למינוי בנו של ר' חיים לממלא מקום

אביו בדיינות בקהילת סאטמאר.

ג. ר' אהרן ראטה זצוק"ל בעל "שומר אמונים" ו"שולחן הטהור".

בנופה החרדי של העיר סאטמאר, היווה בית מדרשו של הרב הצדיק

ר' אהרן ראטה זצוק"ל חטיבה מיוחדת במינה.

כידוע לא היה ר' אהרלע - כפי שכינהו בסאטמאר - מגזע אדמו"רים או בנם של רבנים רשמיים, הוא הגיע למה שהגיע בכוחות עצמאיים ובס"ד.

אף שהחשיב עצמו לחסיד בלוזשאב וגם נסע הרבה להרבי מבעלז הרב יששכר דב זצוק"ל, סלל לעצמו דרך מיוחדת במינה בעבודת ד', אשר רוב תושביה החרדיים של העיר סאטמאר לא רצו לקבלה, ואף דחו אותה בשתי ידיים.

בבית מדרשו ברחוב באטורי התפללו כארבעים בעלי - בתים. היתה לו גם ישיבה בה למדו כשלושים בחורים.

בשנה הראשונה ללימודי בסאטמאר, דהיינו בחורף תרצ"ו היתה האכסניה שלי ברחוב טולטעש שגבלה מאחוריה עם רחוב באטורי.

היתה אפשרות לעבור מחצר האכסניה שלי ישירות לחצרו של ר' אהרלע, שם היה גם בית מדרשו.

היתי נוכח פעמים רבות אצלו בתפילה ובעריכת השולחנות כשבתות.

תלמידיו לא חסכו במאמצים להשפיע עלי להצטרף לחבורתם, גם נתקבלתי למספר שיחות אישיות אצל ר' אהרלע ז"ל.

אולם, חזקה עלי פקודת אבא הי"ד ע"ה בעת פרידתי ממנו, שלא לעבור מישיבה לישיבה, והסכמתו נתנה לי ללמוד אך ורק בישיבת הרבי מסאטמאר ז"ל.

מה היה המיוחד שבשיטת החסידות של ר' אהרלע - ז"ל? באותו זמן הוציא הוא ז"ל לאור את ספרו "שולחן הטהור" בו מרוכזים רוב רעיונותיו.

לספרו זה קבל גם הסכמת הרבי מסאטמאר ז"ל. אך כפי הנמסר לי אז, לא שררו בתקופתי יחסים טובים בין הרבי מסאטמאר ז"ל ור' אהרלע - ז"ל.

לפי השמועה, דרש ר' אהרלע ז"ל מתלמידיו - חסידיו דברים חריגים יוצאי דופן.

כגון: לא ללון בבית כליל טבילה וכדומה. גם הטיל עליהם - לפי השמועה - סיגופים שונים שרק בדורו של ר' אלימלך ז"ל נהגו בהם.

שמועות אלו לא נבדקו, אולם די היה בהן כדי להרחיק אנשים רבים מלהצטרף לחוג חסידיו - תלמידיו של ר' אהרלע ז"ל.

הרבה מתלמידיו של ר' אהרלע ז"ל היו בחורים מחוץ לסאטמאר שבאו לסאטמאר ללמוד אצל הרבי ז"ל, ובסופו של דבר הגיעו לישיבתו של ר' אהרלע ז"ל.

אישיותו היתה מושכת מאוד. הוא ז"ל טיפל בכל בחור באופן אישי, התעניין אישית במצבו הנפשי, נתן עיצות בשעת משבר רוחני לכל יחיד.

בניגוד לשיטה זו היתה הישיבה של הרבי ז"ל עממית, הקשרים של בחור ישיבה עם הרבי ז"ל היו כלליים אך לא אישיים.

בחורים אלה - שנמשכו אחרי דמותו של ר' אהרלע - לא חשבו בתחלה להנתק מן הישיבה של הרבי ז"ל, הם רצו להנות משני עולמות.

אך במשך הזמן חשו שבישיבת הרבי ז"ל לא רואים בעין יפה, על נהיתם אחרי ר' אהרלע - ז"ל, ואז החליטו לעזוב לגמרי את ישיבת הרבי מסאטמאר ז"ל, ועברו לחלוטין לישיבת ר' אהרלע ז"ל.

רק מתי מעט שהיו בעלי רמה רוחנית גבוהה, הצליחו לשמור על יחסיהם בשני המקומות גם יחד.

אחד מהם, הוא האדמו"ר של חסידי "תולדות - אהרן" בירושלים ר' אברהם יצחק קאהן שליט"א, שהיה מטובי הבחורים בישיבתו של הרבי מסאטמאר ז"ל, ובו בזמן היה אחד מן חבורת ר' אהרלע ז"ל בעל "שומר אמונים", עד שאף היה לחתנו וממלא מקומו העקרי כאדמו"ר וממשיך דרכו.

היום כבר אין שום ספק כי ר' אהרלע - ז"ל היה מן הצדיקים הגדולים בדורו, וספריו ושיטתו נתקבלו בעולם החסידי בלי שום עוררין.

הקשרים שלי עם הרבי מסאטמאר ז"ל אחרי השואה

הרבי מסאטמאר ז"ל בא לבקר בארץ ישראל ארבע פעמים, ממקום מושבו בארצות הברית, לתקופות של שלשה שבועות בערך. בכל השבתות שהיה בארץ ושבת שבתו בירושלים או בבני ברק היתי אצלו.

בשנת תשט"ו בביקורו השני בארץ ישראל, הוא גם ביקר במסמיה, אז בא לבחון את ילדי התלמוד תורה שהיתה שיכת לרשת תלמודי תורה של סאטמאר.

בקיץ תשל"ה ביקרתי אצלו בארצות הברית במונרו, כשהיתי שם לרגל חתונת בן אחותי ר' יצחק פנחס פריינד מאנטוורפן. הרבי ז"ל היה אז כבר מאוד תשוש, וכבד שמיעה. והיה אז קרוב לגיל תשעים.

כתבתי פתקא על ידי משמשו ר' יוסף אשכנזי, אותו הכרתי עוד בסאטמאר.

בתקופה זו היו נשואים כבר בעזר השם, שנים מבני ושלש מבנותי, המשפחה מנתה אז קרוב לשלשים נפש כל"ע.

מכיון שלא רציתי להטריח את הרבי ז"ל, בקריאת רשימה ארוכה של שמות בנים, בנות, נכדים ונכדות, על כן החלטתי לרשום בפתקא רק שמי שם אשתי, בתי ובני - רבקה לאה ומנחם יהושע - הלא נשואים שהיו עדיין סמוכים על שולחני.

כשהגשתי לו את הפתקא עם פ"ג, אמר לו משמשו האישי, "רבי! ר' מנשה הוא תלמידו של הרבי שליט"א עוד מסאטמאר".

"מנשה נשארתי הונגרי, אתה עוד מרחם עלי, שלא כבני הדור החדש האמריקאי, שאינם נותנים לי מנוחה יומם ולילה, ולמרות שרואים חולשתי מטרידים אותי בבעיותיהם בכל עת".

איחל לי הצלחה בכל הענינים. נשקתי ידו וכשאני פוסע לאחור עזבתי את חדרו.

הרבי מסאטמאר במנהל ישיבה

היו בישיבה גבאים ממונים לכל נושא, מעליהם היו מפקחים, שתפקידם היה לפקח על הנעשה באכסניות, שהיו מפוזרות על פני כל העיר. אולם לפעמים ראה הרבי ז"ל צורך, בהתערבות אישית, למנוע תסיסה בין הבחורים, קרה גם שהתערב אישית בפתירת בעיה הקשורה בבחור יחיד, ובא איתו במגע עקיף או ישיר, כדי להדריכו ולכוונו לדרך הנכונה.

בפרק זה אספר על שני מקרים כאלה.

א. היה זה בחורף הראשון שלי בישיבה, חורף של שנת תרצ"ו.
הייתי אז תלמיד חדש בישיבה. כידוע, בכל ישיבה נוצרים במשך
הזמן מעמדים חברתיים, בעיקר כתוצאה ממינויים לתפקידים שונים,
הדבר מביא למתיחויות של קנאה, המביאות לחיכוכים המגיעים עד
כדי יריבויות וזאת כדי להגיע לעמדה זו או אחרת. מאבקים אלה
מתנהלים בדרך כלל באופן סמוי מאחרי הקלעים. עדיין לא היתי
מודע לרבדים החברתיים של הישיבה ולמאבקים המעמדיים המתנהלים
מאחורי הקלעים. למדתי בהתמדה, ולא ענין אותי דבר פרט
ללימודים, וכמובן שלא הרגשתי בשום מתיחות וכדומה.

אולם בישיבה היתה מתיחות גדולה.

כפי שנודע לי אחר כך, התמקדה המתיחות סביב אחד הגבאים, הוא הבחור משה שפיץ, שהיה נכדו של בעל יריעות שלמה ז"ל. (היום משמש הרב משה שפיץ שליט"א כרבה של קהילת ביסטריץ בכרוקלין, מן הרבנים החרדיים החשובים בארצות הברית.

נקשרו גם קשרי חיתון בין משפחתו למשפחת הרה"צ רבי אליעזר הגר שליט"א הרבי מסערט מחיפה).

הרבי ז"ל מינה אותו לגבאי בישיבה.

ישיבת הרבי מסאטמאר ז"ל למרות שהיתה ישיבה חסידית מובהקת, כללה בתוכה, ציבור תלמידים גדול, של בחורים יוצאי בתים לא חסידיים. ומענין לציין את העובדה, שדוקא בחורים אלו הצטינו, ורמתם הלימודית של רובם היתה למעלה מבינונית.

אולם בחורים מבתים לא חסידיים, הגיעו לסאטמאר ביוזמת עצמם ופעמים רבות אף בלי הסכמת הוריהם, ורק בחורים מצטינים צמאי חכמה ודעת, נדחפו מיוזמתם ועמדו נגד כל מניעה ומכשול עד שהגיעו לישיבת הרבי מסאטמאר ז"ל.

היתה בישיבה כעין חזקה, על מקום העמידה בשעת התפילה, ובשעת עריכת השולחנות של הרבי ז"ל.

כבר בשלב ראשון של ההצקה, הרגיש כנראה הרבי ז"ל, שמתנהלת מערכה נגד ר' משה שפיץ. הרבי ז"ל חיפש אותו כמה פעמים לתת לו שיריים, ולא מצאו במקומו הקבוע.

כנראה שגם השמועות הגיעו לאזניו של הרבי ז"ל, ואחר שבדקן, הגיע למסקנא שהן עלילות רשע, התחיל לחקור על מקור השמועות. עד מהרה נודעו לו לרבי ז"ל, שמות הבחורים חברי הקבוצה. כנראה החליט הרבי ז"ל להמתין להזדמנות נאותה כדי להתמודד עם הבעיה.

ואכן ההזדמנות הגיעה.

נהוג היה בסאטמאר, (וכן בקהילות רבות אחרות) להפקיד אצל הרבי ז"ל כרב הקהילה פקדונות שונות כגון: השלשות, בסכסוכים כספיים שעמדו להפסק בדין תורה, נדוניות של כלות שעמדו להנשא.

תנאי התנה הרבי ז"ל עם כל מפקיד, שמותר לו להשתמש בכספים הללו, באופן זמני לצרכי צדקה.

מאידך התחייב הרבי ז"ל להחזיר כספים אלו לידי המפקיד, חודש ימים אחרי דרישת המפקיד.

ואכן, לא הרבה זמן עמדו כספים אלו אצל הרבי ז"ל ללא שימוש. ידוע היה הרבי ז"ל כאחד מבעלי הצדקה הגדולים באותו חלק של אירופא.

במיוחד הרגיש הרבי ז"ל חובה לעזור בנישואי ילדיהם של האדמו"רים הקטנים (קרי בנן של קדושים), ולא דוקא בנש"ק לבית סיגעט, אלא כל אדמו"ר שצריך היה עזרה כספית לחיתון ילדים, מצא בהרבי ז"ל תומך ועוזר ממשי מאד.

הגיע זמן פרעון הפקדון, ועל פי רוב היתה קופתו של הרבי ריקה. מה עשה הוא ז"ל?

כתב לחסידיו ואנשי שלומו, בהונגריה בצ'כיה או ביוגוסלביה, שהוא מוכן לבא לשבות 2-3 שבתות אצלם. אז התרים את יושבי המקום ואסף את הסכום הדרוש לו להחזרת הפקדונות.

באותו חורף תרצ"ו נסע הרבי ז"ל, לעיר הומונה שבצ'כיה, לשבת אחת למטרה זו.

קבוצת הבחורים המתמרדים, נצלה שבת זו, לבצע פעולה נגד ר' משה שפיץ.

היא הדפיסה כ- 30-40 כרוזים המדברים בגנותו של ר' משה שפיץ. בליל חמישי לאחר חצות הורידו אנשי הקבוצה או שליחיה, את כל הלוחות והטבלאות שהיו תלויות על קירות בית המדרש, כגון: טבלת מודים דרבנן, ויהי בנסוע, כגוונא, ועוד עד כ- 20 במספר, והדביקו תחתיהן בדבק חזק קשה מאוד להורדה את הכרוזים, אחר כך תלו חזרה את הלוחות והטבלאות על מקומם כך שהכרוזים יהיו מכוסים.

בליל שבת אחר חצות הורידו את כל הטבלאות, והחביאו אותן, ולעיני המתפללים בבוקר, נתגלו עשרות הכרוזים, המדברים בגנות ר' משה שפיץ.

כרוזים אלו נשארו עד מוצאי שבת, שכן מפני קדושת השבת לא היה ניתן להורידם עד אז.

הישיבה היתה כמרקחה כל השבת.

בחורים רבים ובמיוחד המבוגרים והרציניים, ראו בזה פגיעה גם בהרבי ז"ל. מוכן שבמוצאי שבת הורדו כל הכרוזים.

הרבי ז"ל חזר ממסעו ביום שלישי בערב, מיד נודעו לו ארועי השבת ושמות הבחורים שעמדו מאחריהם.

סוכם: באחת הבחינות של הישיבה כשהרבי ז"ל ישב ויבחן, כשר ליפא שורץ ור' משה שפיץ יושבים במקומם המיוחד כגבאים, כשכדרך כלל נמצאים כאולם רוב הבחורים המבוגרים של הישיבה, יופיעו חמשת הבחורים המתמרדים בבית המדרש, כשהם חלוצי נעליים ורק גרביים לרגליהם, ויבקשו סליחה מהרבי ז"ל ור' משה שפיץ, ויבטיחו מכאן ולהבא התנהגות הוגנת.

ולשיבה חזרה משמעת הברזל.

בדידי הוה עובדא. היה זה בחורף השני ללימודי בישיבה
דהיינו בזמן חורף תרצ"ז, בעת מגורי אצל משפחת היימפעלד.
בישיבות הונגריה, היה אחד הספרים הפופולריים והמקובלים
ביותר, "ספר הברית".

חלק ראשון שתוכנו, השגי המדע כפי שהיה מעורכן לתקופתו.
חלק השני, כולו יראת אלקים והדרכה רוחנית, ברמה גבוהה
מאד.

המחבר היה מאמין עמקן מאוד, בספרו הורס בשיטתיות את שיטת המחשבה של חכמי הפילוסופיה ומראה על שפלותה ואפסותה. (ראה

ספר הברית, חלק ראשון, פרקים יט, כ, כ"א) ה"חתם סופר" החשיב ספר זה מאוד והורה לתלמידיו לעיין וללמוד בספר זה.

"ספר הברית" היה כצמיד לי יום ולילה, העיון והלימוד בו היו לחם חוקי בבוקר ובערב. כמובן שגם לסאטמאר לקחתיו אתי. עד היום אינני יודע, למה לא גילו מפקחי הישיבה, את המצאו של הספר אצלי עד השנה השניה ללימודי בישיבה, בעת שגרתי כבר אצל משפחת היימפעלד.

הספר היה מונח תמיד על כסא ליד מטתי, ותוך עיון בו נרדמתי. רוב פעמים החזרתיו בבוקר לתוך ארון הספרים אשר לי - ותמיד - במקום גלוי.

כנראה, שפעם אחת שכחתיו להחזירו למקומו בארון הספרים, ונשאר על הכסא שלייד מטתי, והיה זה בדיוק בעת ביקור אחד מהמפקחים אצלינו.

המפקח נכנס, נגש אל הכסא, לקח את הספר בידו, עלעל בו והעיר לי לי: "מנשה! אין אני אומר, שאסור לעיין בספר זה, אולם דע לך שבישיבות החסידיות ספר זה לא מקובל. האם חסרים לך ספרים חסידיים שרצוי לעיין בהם לפני השינה?"

לא ראיתי בדבריו אזהרה, אלא עיצה טובה, לא קבלתי עצתו, והמשכתי להחזיק את הספר על יד מטתי ולעיין בו.

בביקור חוזר של המפקח אצלינו - אף שלא מצא את הספר ליד מטתי - שאל אותי, האם אני ממשיך ללמוד בספר הברית?

לא רציתי לשקר לו, ועניתיו, כן אני מעיין בו. אז אמר לי בחומרה, "הלא הזהרתך שלא ללמוד בו!" עניתיו, "לא ראיתי בדבריך אזהרה, אלא עצה, ומה אעשה, שהחת"ם סופר יעץ לי אחרת!"

בלי אומר ודברים עזב את החדר ויצא.

שמועות אמרו, שהרבי ז"ל מנהל כרטסת מסודרת ומפורטת, בה לכל תלמיד כרטיס אישי שבו מפורטים, השגיו בלימודים ומצב התנהגותו.

מידע זה השפיע על אופן הבחינה.

בחור שהמידע שבידי הרבי ז"ל עליו היה חיובי בכל התחומים, בחן אותו הרבי ז"ל בחינה שטחית ביותר, רק לצאת ידי חובה. הרבי ז"ל ביקש מהנבחן, לומר לו קושיא של תוספות, ומיד צוה על הבא אחריו לומר את התירוץ. כל הענין, ארך דקה או דקותיים.

אך אם המידע של הרבי ז"ל על הנבחן, לא היה כל כך חיובי, כי אז בחן אותו הרבי ז"ל באופן יסודי ביותר, ואם הבחור נכשל, הטיף לו אז הרבי ז"ל מוסר במעמד עשרות בחורים, דבר לא נעים מאד, אולם מזרז ומדרבן לעתיד.

באותו חורף, נמנתי כבר עם התלמידים שהרבי ז"ל בחנם רק כדי לצאת ידי חובה, וכפי שסיפרתי לעיל, היתי בין אלה שהרבי ז"ל הכירם אישית.

והנה קרה משהו.

בליל חמישי אחד, בעמדי בתור להבחן, התחיל הרבי ז"ל לבחון אותי באופן יסודי.

החל בגמרא, עובר לתוספות, שואל למהרש"א מהר"ם, מתענין מה אומר הר"ן בסוגיא זו.

לבסוף הוא העיר לי: "אני מניח שידועים לך דברי ה"חת"ם סופר" בחידושיו לסוגיא זו".

במקרה או שלא במקרה, למדתי היטב אז גם את ה"חת"ם סופר, ואמרתי להרבי ז"ל את חידושי ה"חת"ם סופר, והוספתי שלפי דברי ה"חת"ם סופר מיושבת קושית המהרש"א, שהשאירה ב"צריך עיון". נשאר הרבי ז"ל כמהורהר, ועבר לבחון את הבא אחרי.

עוד שלשה פעמים, בחן אותי הרבי בסגנון זה עד שהתחלתי להבין שדברים בגו, אולם הסיבה האמיתית נשארה אצלי כחידה. החידה נפתרה לי אחר כך.

נוהג היתי - כך גם נהגו כמה בחורים אחרים - שמדי חודשיים היתי נכנס אל הרבי ז"ל עם פתקא ופדיון נפש. לא היו לנו בקשות מיוחדות, אך רצינו להופיע בפני הרבי ז"ל גם כחסידים ולא רק כתלמידים.

בחרנו לעצמנו את הלילות החורפיים השקטים, כשרק מעט חסידים באו עם פתקא להרבי ז"ל. בדרך כלל צירפנו לפתקא פדיון נפש, מטבע מתכת של 100 לעי.

וכך היה דרכו של הרבי ז"ל בקבלת פתקאות עם פדיון - נפש מבחורים של ישיבתו.

מבחור שהוריו עשירים לקח את הפדיון. לבחור שמצבו הכלכלי בינוני החזיר הרבי ז"ל את הפדיון. אך לבחור עני החזיר סכום כפול מזה שנתן. בשל היותי סמוך על שולחנם של משפחת היימפעלד, נחשבתי אצל הרבי ז"ל למי שמי שמצבו הכלכלי בינוני, לכן תמיד החזיר לי את המטבע של 100 לעי.

באחד הלילות לאחר הבחינות הנ"ל, הגיע תורינו - זמננו להכנס עם פתקא להרבי ז"ל.

התארגנו ארבע בחורים ועמדנו על יד דלתו של הרבי ז"ל כדי להכנס לחדרו. נכנסנו כולנו יחד כשאני בראש הנכנסים.

השגיח בנו הרבי ז"ל כשעמדנו כבר בתור ליד שולחנו, ואז רמז לי להשאר אחרון.

עמדתי מן הצד, עד שכל חברי סיימו לעבור לפני הרבי ז"ל ולהגיש לו פתקאותיהם.

בדרך כלל התעניין הרבי ז"ל בהזדמנות זו במצב ההורים, בריאותם, פרנסתם ועוד.

לבסוף נשארתי לבד בחדר, כשאני עומד מול הרבי ז"ל ומרגיש שמשוהו מיוחד עומד לקרות.

הרבי ז"ל ישב מהורהר זמן ניכר, אח"כ פנה אלי באמרו לי:

אמנם הסתמכת על ה"חת"ם - סופר" בלימודך ב"ספר - הברית", וגם בבחינות, גלית ידע בדברי ה"חת"ם - סופר", אולם ישיבתנו היא ישיבה חסידית, שנוסדה עוד בימי זקני ה"ישמח - משה" ז"ל, ולא ידוע לי שהוא ז"ל החשיב את ספר הברית, ע"כ הנהגתי בישיבה שלי לא לעיין בו.

אני תקוה שמהיום והלאה תתאים את עצמך למנהגי הישיבה.

בקשתי רשות להגיד כמה מילים.

"אמור מה שברצונך". אמר לי הרבי ז"ל.

אמרתי: פקודתו של הרבי שליט"א קדושה אצלי וכמובן, שמהיום והלאה לא אלמד ולא אעיין ב"ספר הברית". מחר אי"ה אלך ואמכור אותו למוכר ספרים.

אולם דבריו של הרבי שליט"א שה"ישמח - משה" לא החשיב את "ספר - הברית" תמוהים בעיני.

הלא ה"ישמח - משה" בעצמו מצטט דבריו, ועל יסוד דבריו הוא מבאר פסוק בנ"ך.

למשמע דברי אלו הזדקף פתאום הרבי ז"ל בכסאו, ושאלני בתמיהה, "היכן ב"ישמח - משה" מצוטט ספר הברית? לא זכור לי דבר כזה", סיים דבריו.

נרתעתי מתנועתו הפתאומית של הרבי ז"ל, והתחרטתי כבר על העזתי והייתי בורח ברצון רב מהחדר.

הרבי ז"ל ראה את חרדתי, ואמר לי בפנים שוחקות:

"אל תפחד, תגיד לי את המקום ב"ישמח - משה" בו הוא מצטט את "ספר הברית". נרגעתי ואמרתי "ישמח משה", חלק ג' על משלי י' י"ב על הפסוק: ועל כל פשעים תכסה אהבה.

(בסוף סיפור זה אצטט את ה"ישמח - משה" ואת "ספר - הברית").

הרבי ז"ל עמד מכסאו, ניגש אל ארון הספרים והוציא את ה"ישמח - משה" במקום שציינתי ועיין בו.

לאחר מכן ניגש אלי ואמר: אמנם נצחתני, לא זכרתי את דברי "ישמח משה" אלה, אולם, יחסינו אל עיון ב"ספר - הברית", מתחיל עוד מימי בעל "ייטב לב", גם בישיבתו לא השתמשו בספר זה.

ישב לו הרבי ז"ל על מקומו, ולקח את הפתקא שלי וקרא בו, נטל את המטבע שנתתי לו כפדיון נפש, והוסיף מטבע של 100 לעי משלו, לחץ ידי בחיבה וברכני.

מאז חזר אלי יחסו הקודם, ודומני שחיבתו אלי גדלה.

וז"ל ה"ישמח - משה", חלק ג' (על נ"ך ודברי אגדה) משלי פרק י' פסוק י"ב: ועל כל פשעים תכסה אהבה.

או יאמר על פי דברי ספר הברית, (חלק שני מאמר ד' אהבה ויראה, פרק כ') (ואצטט את לשון ספר - הברית ממש: כאשר יתנו עדיהם סופרי קורות הדורות, מעשה שהיה בעיר סיראקוס בשני אנשים אהובים, שם האחד דאמאן, ושם השני פיטיאס, מתלמידי פלאטון שהיה ביניהם אהבה עזה, ונתחייב דאמאן ראשו למלכות, ונתפס בבית הסוהר אשר בעיר המלוכה ויצא דינו להורג.

ביקש מן המלך שהיה בעת ההיא על מדינת סיציליאן ושמו דיאניזיוס, שיניח אותו קודם מותו, שילך לעירו וישיב לביתו לחשוב חשבונותיו ולכתוב באמת וישר, למי שהוא חייב, ומי שחייב לו, ושיצוה לבניו ולביתו זו אשתו איך יתנהגו. והשיבו לו ממקום המשפט בפקודת המלך, אם יתן עירבון על זה ילך ויבא.

אך הערבון יהיה נפש אדם, שאם לא יחזור, יהרגו אותו נפשו תחת נפשו. ובא חבירו פיטיאס אהובו, וישב תחתיו בבית הסוהר לערבון, וזה יצא ובא לעירו ועשה חשבונותיו ויצו לביתו, ותיכף אחרי כן שם לדרך פעמיו, וישם פניו לעיר המלוכה, ובא לבית הסוהר ולא מצא את חבירו, ושאל עליו. אמרו לו שיש כמו רבע שעה שהוציאוהו לדון ולהרוג.

וירץ תיכף עד מהרה והגיע לשם, וצעק בקול גדול! המתינו שאני בא. וכאשר ראה אותו נפל על צואר פיטיאס, ויחבק לו וינשק לו ושמח. ופיטיאס בכה על ביאת אהובו ואמר מי יתן מותי תחתיו.

ותהום כל העיר עליהם ועל אהבתם הנפלאה. והקול נשמע בית המלך לאמר, בא בעל הדבר בעצמו, ויפול על צוארו, ויחבק לו וינשק לו והוציאוהו לחוץ והוא נשאר לקבל דינו.

ויאמר המלך פטרוהו, וילך גם הוא לחיים ולשלום, כי איך אוכל להרוג אותו, ונפשו קשורה בנפש חבירו, אפשר שימות גם הוא, ולמה אשכל גם שניהם יום אחד והוא לא חטא חטא משפט מות. ע"כ דברי "ספר הברית" וממשיך ה"ישמח - משה": וכבר ראיתי אני בחלומי, תירוצן על קושית המלאכים להקב"ה (ברכות כ) הלא אתה נושא פנים לישראל? כדרך הזה, שאין זה נשיאת פנים לישראל, רק הוא בדין.

כי אהבתי אתכם אמר ד', ונקראים בנים למקום, וא"כ ענשם מגיע לו, ועמו אנכי בצרה, וכביכול הוא לא חטא.

ועל פי זה יתבאר הפסוק הנ"ל כפשוטו, דאהבת הבורא לישראל
מכסה על כל הפשעים, וגם אהבת אדם השלם להבורא, כי ד' צלך
ואהבה מעורר אהבה, ע"כ דברי ה"ישמח - משה".

הרבי ז"ל כרב הקהילה

(א) בשנים תרע"ב - תרפ"ב היה אבדק"ק אורשווה.

(ב) בשנים תרפ"ה - תרצ"ד, היה אבדק"ק קראלי.

סאטמאר היתה עיר מלאה חכמים וסופרים, עם אוכלוסיה יהודית של קרוב לחמש עשרה אלף נפש, רובה מאורגנת בקהילה האורטודוקסית, שבה היה הרבי ז"ל רב הקהילה.

בקהילה היו דיינים רבים לפסיקת איסור והיתר, טמא וטהור. כמ"כ היו דיינים מומחים לדיני ממונות, בסיכסוכים כספיים שבין אדם לחבירו.

רק במקרים חריגים מיוחדים - שנשאו אופי ציבורי - השתתף הרב ז"ל בעצמו בדיונים.

תפקידו העיקרי של רב קהילה כזו היה, לשמור על רוח היהדות, לעמוד נגד רוח הפרצים של החילוניות ולמנוע מכשולים צבוריים אחרים.

ואכן גם לעיר סאטמאר ניסו רוחות פרצים של השכלה וחילוניות לפרוץ.

נגד מגמות אלו ניהל הרבי ז"ל את מלחמתו הנמרצת והתקיפה, ואכן חפץ ד' בידו הצליח.

בעתון יומי שערים מיום כ"ה בסיון תשכ"ה (25/6/65) פירסמתי תחת שם ספרותי מ. מלכי צדק, מאמר בשם "לקראת בואו של האדמו"ר מסאטמאר שליט"א".

היה זה ביקורו האחרון של הרבי ז"ל בארץ ישראל.
(חמש פעמים ביקר הרבי ז"ל בארץ ישראל כאורח)

- א. בשנת תרצ"ב.
ב. בשנת תשי"ב.
ג. בשנת תשט"ו.
ד. בשנת תשי"ט.

ביקורים אלו היו בנוסף לתקופת שהותו בארץ, כדייר, מסוף שנת תש"ה עד סוף שנת תש"ו.

באותו מאמר סיפרתי על שני מקרים שהייתי להם עד ראיה, בעת לימודי בישיבת הרבי ז"ל בסאטמאר, המלמדים על אופיו, דרך ניהול קהלתו וסגנון רבנותו של הרבי ז"ל.

אביא כאן את המאמר בשלמות.

לקראת בואו של האדמו"ר מסאטמאר שליט"א

ירושלים החרדית, עומדת תחת רושם ביקורו, של גאון וצדיק הדור האדמו"ר מסאטמאר שליט"א, רבה של העדה החרדית בירושלים, העומד להגיע לארץ ישראל בדרך הים - בנמל חיפה, ביום שלישי כ"ט סיון, לביקור של קרוב לחודש.

לא רק ירושלים החרדית, מקדמת את בואו בברכה, אלא אלפי יהודים חרדים יוצאי הונגריה, רומניה, צ'כיה ויוגוסלביה, שהיו קשורים אליו באופן אישי לפני השואה, או שהוריהם היו קשורים לאדמו"רים מבית סיגעט, זה קרוב למאה ועשרים שנה, כל אלה

לעמקם של הדברים, ומראה באצבעו על הליקויים החמורים והמסוכנים, שציבור זה ומנהיגיו, נגועים בהם.

אין להתפלא על כן, אם מאוד לא נעים לציבור זה, עצם עובדת הופעתו של האדמו"ר מסאטמאר שליט"א בערי הארץ ומושבותיה. האיש אשר חושף את פרצופם של מנהיגי הציבור החילוני באורם האמיתי בלי כחל ושרק מבין אותם.

כדי לבודד את האדמו"ר שליט"א מהמון חסידיו ומעריציו, מנסים המנהיגים החילוניים, לתארו כ"שונא ארץ ישראל", ובדרך זו מנסים לנתקו מעל אלפי יהודים חרדיים, הקשורים באלפי נימי אהבה לארץ - ישראל.

ואכן תעמולה מכוונת זו הצליחה במידת מה, וחלק קטן של הציבור החרדי החליש את קשריו עם האדמו"ר שליט"א מסיבה זו. אין מן הצורך להיות עמקן וחקרן, להפריך את אי נכונותה של טענה זו.

אמת נכון הדבר, כי האדמו"ר מסאטמאר שליט"א, הינו מתנגד רציני ולוחם עקבי נגד השלטון החילוני בארץ ישראל. הוא טוען, ששלטון זה וממלכתיות זו, בצביונם הנוכחי, הינם בלתי חוקיים לפי התורה.

אולם גם רעיון זה לא חדש ברחוב היהודי. האם לא לחמו האדמו"רים וגאוני הדור בדורות הקודמים, נגד השתלטות החילוניות על הקהילות ועל המוסדות הקהילתיים? האם לא עמלו קשות, למען הבטחת מנהיגות חרדית בכל קהילות הקודש? האם דוקא בארץ הקודש יש להסתגל לרעיון של שלטון חילוני? האם אסור לפצות פה, ואין לבקר את השלטונות?

* * * * *

חרדי ארץ ישראל יוצאי מרכז אירופא, מכירים את האדמו"ר שליט"א מסאטמאר, מהתקופה שלפני השואה, כשימש בכתר ברבנות כאב"ד בעיר ואם בישראל סאטמאר במדינת טראסילבניה, (רומניה - הונגריה) שאוכלוסיתה הגיעה לרבבות שומרי תורה ומצוות, בעמדו שם על משמר הטהרה והרביץ תורה לאלפים.

בישיבת סאטמאר המפורסמת תחת הנהלתו, למדו תורה קרוב לחמש מאות בחורי חמד מכל רחבי אירופא.

למרות, שכבר אז ניהל האדמו"ר שליט"א עדה ונהג באדמו"רות, וכבר אז חסידים לאלפים הסתופפו בצילו, ואין לך כל שבת ושבת, שלא באו עשרות רבות אורחים מערי הסביבה לשמוע עצתו והדרכתו, הרי לא היה דבר זה ניכר כלל וכלל בישיבתו הגדולה.

בישיבה הודגש לימוד תורה בהתמדה, בנוסח ישיבות "מתנגדים", רק בשבתות וימים טובים, הורשו גם בחורי הישיבה להצטרף לקהל החסידים, ואז שאבו מלא כף נחת מהאווירה הרוויה חסידות ויראת שמים.

האדמו"ר שליט"א מסאטמאר, לא הטיל עבודה זו על ר"מ או משגיח, אלא הוא בעצמו ישב שעות רבות בלילות שישי וראשון, מחצית הלילה ופעמים אף עד אור הבוקר, ובחן את מאות תלמידיו בגפ"ת, שולחן ערוך, וגם חומש ורש"י.

כל תלמיד היה מוכר לו הן לטובה והן להיפך, והוא התעניין באופן אישי במצבו של כל יחיד בלימוד תורה ובהתנהגותו.

מישיבה זו יצאו מדי שנה בשנה, עשרות רבנים, דיינים, וכלי קודש אחרים, כל בחור יוצא ישיבה זו, היה מוחזק לתלמיד חכם מופלג, נוסף על יראת חטאו הקודמת לחכמתו.

זקני בית סיגעט מספרים, כי אביו של האדמו"ר מסאטמאר שליט"א, בעל "קדושת יום טוב" זצלה"ה, נתן לבניו - ה"ה ה"עצי חיים" זלה"ה, ולהבדיל בין חיים לחיים האדמו"ר שליט"א מסאטמאר, כשהיו עוד צעירים - הוראה, להשאר בליל שבת ויום - טוב על יד שולחנו הערוך לקהל חסידיו, רק עד לאחר הקידוש, אח"כ הכריחם ללכת לישון כדי שיקדימו להשכים בבוקר ללמוד שיעורים כסדרם, באמרו להם "רביים תהיו ממילא, אני רוצה שתדעו ללמוד".

שאיפה זו נשארה גם שאיפת בנו האדמו"ר מסאטמאר שליט"א, וברוח זו ניהל את ישיבתו הגדולה המפורסמת.

לא נגזים אם נאמר, כי במשך שנות קיום הישיבה, יצאו ממנה קרוב לשתי רבבות תלמידים, תלמידי חכמים ואנשי מעשה, והם הם לגיונות של בית רבי.

גם מתנגדיו החריפים ביותר מבחינה השקפתית, מציינים לשבח את צדקת פזרונו בעבר ובהווה.

רשימה של מאות נצרכים, היתה גנוזה בארוננו של האדמו"ר שליט"א, ומדי שבוע בשבוע קבלו הם את צרכיהם בדרך כבוד מקופתו, למרות שקופה זו סבלה מגרעון תמידי.

ידוע היה בכל הארץ, כי האדמו"ר שליט"א הינו בעל חוב של עשרות אלפי דולרים, על ידי הקצבת סכומים ניכרים לנצרכים מכובדים לצרכי נישואי כלות יתומות, ולבעלי עסקים שעמדו לפני התמוטטות, והיה צורך לשקמם על ידי הלואות לטוח ארוך.

כאב"ד בעיר גדולה ומסחרית הופקדו אצלו כנאמן, עשרות אלפי דולרים לתקופות מסוימות. עם ההפקדה בקש האדמו"ר שליט"א רשות מהמפקיד להשתמש בכספים הללו עד שיצטרך להחזירם.

לחזרת הפקדונות ביקש הודעה מוקדמת של כשבועיים עד חודש.

ואכן השתמש בכספים אלו למטרות שנמנו לעיל, ולרוב היתה קופתו ריקה בעת קבלת ההודעה להחזרת פקדונות.

כשנקלע למצב כזה נעתר האדמו"ר שליט"א לבקשת חסידיו במדינות שכנות, לצאת אליהם לשבת אחת או שתיים, ובאותה הזדמנות לגייס אצלם כספים כדי שיוכל להחזיר את חובו לבעלי הפקדונות.

גם היום משמשת ביתו כתובת לכל מר נפש נשבר ונדכה, וגם היום הוא כורע תחת נטל חובות של עשרות אלפי דולרים.

* * * * *

יוםם ולילה עמד על משמר התורה בעירו ובארצו. עמדו התקיפה בכל מה שנוגע לדת ודין היתה מן המפורסמות. כותב הטורים הללו היה עד ראיה לפעילות מסוג זה.

מקוה טהרה גדולה ומרכזית היתה בסאטמאר, אגף אחד ממנה שימש את הנשים.

שכנות זו של מקוה לנשים, על יד מקוה לגברים לא מצאה חן בעיני האדמו"ר שליט"א.

נשים התלוננו כי שכנות זו מפריעה להן מבחינה נפשית. האדמו"ר שליט"א הזמין ישיבת מועצת הקהילה וביקש לבנות מקוה מיוחדת לנשים בריחוק מקום מהמקוה לגברים.

כנראה היתה קופת הקהילה ריקה, ובקשתו של האדמו"ר שליט"א הושבה ריקם.

כצעד שני הזמין אליו האדמו"ר שליט"א את חברי מועצת הקהילה אחד אחד וביקש לשכנעם בנחיצות הענין.

כשהוברר לו באופן סופי, שבדרך הרגילה לא תפתר בעיה כאובה זו, הזמין אליו באחד הימים, קבוצת פועלים עם כלי הריסה, כשבראשם התייצב האדמו"ר שליט"א בעצמו, ובמשך כמה שעות נהרס בנין המקוה לנשים.

יחד עם המפתח - שהחזיר לקופאי - צרף הצהרה בכתב שבה נאמר:

"אני הח"מ מאשר בזה שהוצאתי בכח מקופת הקהילה, נגד רצון הקופאי, סכום של על מנת לבנות בנין מרכזי לממכר בשר עוף כשר. אני מבקש בזה לנכות לי כל חודש את מחצית משכורתי עד שהסכום הנ"ל יוחזר כולו.

חתימה

פעולה זו עוררה סערה ללא תקדים, והגיעו הדברים לידי כך, שהאדמו"ר שליט"א עמד בפני סכנת הגשת משפט פלילי נגדו, כל עתוני רומניה סיפרו בהרחבה על הפעולה.

אולם אחרי שוך הרוגז, נבנה הבנין המרכזי לממכר בשר עוף בסאטמאר ומחצית המשכורת לא נוכתה.

כזה הוא האדמו"ר שליט"א, ואלו הן מקצת פעולותיו הגדולות, לכן עובדת בואו משמחת את כל שומרי התורה והמצוה בארץ, תהיינה דעותיהם והשקפותיהם מה שלא תהיינה.

עד כאן לשון מאמרי בשערים מיום כ"ה בסיון תשכ"ה.

למעשה ציטטתי את המאמר בפרק זה - הרבי כרב הקהילה - עבור שתי הפעולות הגדולות, בשטח חיזוק הדת, שעשה הרבי ז"ל כרב הקהילה בתקופה הקצרה שלמדתי בסאטמאר, שנכתבו בסוף מאמרי הנ"ל בשערים.

אולם החלטתי לצטט את כל המאמר בשלימותו, היות והמאמר חביב עלי מאוד, היות והתפרסם בחיים חיותו של הרבי ז"ל, ובהיות הרבי ז"ל כאן בארץ ישראל, מוקף באלפי חסידים מוקירים ומעריצים,

שקראו את המאמר, ואף הביעו לי תודתם בכתב ובעל פה, על שציירתי בקוים בהירים וברורים, את דמות דיוקנו הרוחני של הרבי ז"ל.

א. פאות וכריות

ב. חדרי שינה

בחורף שנת תרח"ץ, עמד הרבי ז"ל, בעירו סאטמאר, בראש מערכה, נגד פירצות שהחלו להתפרץ לעירו, בתחום צביון המשפחה החרדית.

א. פאות נכריות

להרכי ז"ל נודע מפי מקורביו, שנשים רבות - גם מאנשי שלומן וחסידינו, התחילו לחבוש פאות נכריות, (שייטל) העשויות משערות ממש.

ידיעה זו הדהימה אותו.

ידוע כי ענין "שער באשה ערוה" היה אחד מעקרונות המקודשים של אדמו"רי בית סיגעט.

ולא רק שער ממש, אלא דומה לשער, ודומה לדומה, היה אסור לאלה שהיו מקושרים לבית סיגעט.

בדלת עזרת הנשים - בכתי מדרש של חסידי סיגעט, עמדה אשה, שתפקידה היה, לא לתת להיכנס לנשים, שראשן לא היה מכוסה, בהתאם להוראות האדמו"רים לבית סיגעט.

ב"דברי - יואל", פרשת בראשית, נדפסה דרשה שדרש הרבי ז"ל בשנת תרצ"ג (בעוד היותו אבדק"ק קראלי, ושבת שבתו בסאטמאר) שכל תכנה מאבק נגד פאות נכריות.

וכה דבריו שם: "וזוכר אני, שזה כחמש עשרה שנים בעירנו, נמנעו מלהשתדך עם מי שבני ביתו לובשת שייטל, מיראתם שגם בתה תעשה כמעשה אמצא."

עכשיו בעוה"ר כבר התירו לעצמם גם פרושים, ונתרבתה המספחת הזאת גם בבתי חרדים.

ודכירנא, שאמר אבא מארי בעל "קדושת - יום טוב" זלה"ה בדרשתו, כשהרעיש נגד לבישת השייטלען, אמר פעם אחד, כי מתיירא אני שלא אצטרך עוד להזהיר על ביי - האר, ובעוה"ר גם למדריגה זו הגענו עכשיו, ומתיירא אני שלא אצטרך להוכיח עוד גם על אייגענע - האר ד' ישמרנו", עכ"ל.

ובאותה דרשה עצמה, נאמר כי בחול המועד הקודם, התקיימה אסיפה, ובה הוחלט על גדרים וסייגים בקשר לשער באשה ערוה.

את המערכה של חורף תרח"ץ, הקדימה ג"כ אסיפה כללית, שהתקיימה בחול המועד סוכות, שבה נתקנו תקנות, והן מובאות ב"דברי - יואל", מכתבים חלק ראשון, דף י"ד.

וכה נאמר שם:

תקנות אלו נדפסו, בקונטרס שער התקנות, שיצא לאור בסאטמאר שנת תרח"ץ, ושם כתוב שנעתקו מכת"ק של רבינו. (בסעיפים א) (ב) (ג) מדובר על גדרים וסייגים בקשר לשער באשה ערוה.

(ד) מדובר על איסור הליכות לקול - נוע ותיאטראות.

(ו) איסור לקרא בספרי חשק.

(ז) לא לסדר המטות באמצע החדר, רק על יד קירות הבית.

אולם הרבי ז"ל לא הסתפק באותה אספה כללית.

הוא החליט לצאת לשדה המערכה ממש.

באותו חורף, הסתער הרבי ז"ל, על כל הציבור החרדי, ובכללם על מתפללי בתי מדרש חסידיים בעירו סאטמאר.

היו בסאטמאר קרוב לעשרים בתי מדרש חסידיים של אדמו"רים שונים. (בתי תפילה היו בסאטמאר קרוב לששים).

לכל שבת, הזמין הרבי ז"ל את עצמו, לבית מדרש חסידי אחר, כשבמרכז התפילה היתה, דרשה לפני קריאת התורה, כשתכנה הסבר על חומר וגודל האיסור של השייטל. צורת הדרשה היתה: שלשה שלבים.

שלב א': בירור הלכתי, כשהרבי ז"ל מתחיל מהגמרא, עובר לראשונים ומגיע לאחרונים, ומצביע על גודל האיסור מצד ההלכה.

שלב ב': התחננות ובקשה, בבכי קורע לב מתחנן הרבי ז"ל לכל גבר ואשה, שירחמו על עצמם ומשפחותיהם על עתיד ילדיהם, לבל תלבש האשה שייטל.

שלב ג': אתראה ואזהרה חמורה.

בקול נגיד ומצוה, דרש הרבי ז"ל, מכל אלה אשר רוצים להנצל מהקללה המפורשת בזוהר הקדוש, בענין גילוי שער אשה לא ללבוש שייטל.

ולפעמים, גם הוסיף, שאם יקרה ח"ו משהוא לא טוב, בבית במשפחה כזו, (אשר האשה לובשת שייטל) אל יבואו אליו בבקשה בפתקא להושע.

הייתי נוכח באותו חורף תרח"ץ, בכל הדרשות הללו, וראיתי את הרבי ז"ל, אחרי הדרשות, סחוט ועייף, מבחינה גופנית ונפשית.

באותה תקופה, התחילו זוגות צעירים וגם זוגות בגיל העמידה, להעמיד את המטות באמצע החדר בניגוד לנהוג עד אז להעמידם ליד קירות החדר.

הרבי ז"ל ראה בזה פירצה ברוח היהדות.

בשיחה פנימית הסביר הרבי נימוקיו:

(א) דבר זה הוא חיקוי לצעדיהם של גויים ויהודים חופשיים.

(ב) הבלטה מיוחדת של יחס הזוג בפומביות.

באותן הדרשות של חורף תרח"ץ, שילב הרבי ז"ל בדרשתו, את דרישתו, להחזיר ולקבוע מקומן של המטות ליד הקיר.

הרבי ז"ל ציטט עשרות גמרות, מדרשים, זוהר, ודברי המקובלים, שמראים שבבית יהודי חרדי, מקומן של המטות הוא על יד הקירות. יודעי דבר ספרו, שהרבי ז"ל ערך אז בקורים אישיים, בבתי של רבים מחסידיו וידידיו, באמתלא של ביקור נימוסין, אם לאחל אישית מזל - טוב, או לרגל מאורע משפחתי אחר, כדי להיווכח אישית איך חדר השינה מסודר.

בחורף זה התחוללה מהפכה ברומניה, והצוררים הגדולים עלו לשלטון ושלטו קרוב לחדשיים בתקופה קצרה זו ערכו פוגרומים בעיירות רבות וגזרו גזירות חומריות ורוחניות.

בדרשות אלו בחורף תרח"ץ, הדגיש הרבי ז"ל, שהרגשתו היא, שצרות אלו באו כעונש, בשל הפרצות שהחלו לפרוץ בבית היהודי, ובעיקר בשל שני הדברים שהוא נלחם בהם בחורף זה.

ואכן הצליח הרבי ז"ל, לרסן במדה ניכרת, את הנטייה להכנסת מודרניות, לבתי מאות חרדים לדבר ד' בעירו סאטמאר.

בהתאם לתקנות של החברה קדישא של העיר סאטמאר, שימש תמיד הרב הראשי של הקהילה גם כראש החברה קדישא. עם הבחרו של הרבי ז"ל כרב הראשי של קהילת סאטמאר, נעשה הוא באופן אוטומטי, ראש החברה קדישא.

כ 15 חברים מנתה אז מועצת חברה קדישא, וכולם הוזמנו לביתו של הרבי ז"ל לסעודה זו.

פעמיים הייתי, בין 2-3 הבחורים, שהוזמנו לשמש את ציבור המוזמנים בסעודת ז' אדר.

השולחן נערך באחד החדרים הגדולים הפנימיים, בדירתו של הרבי ז"ל. והיה עורך בטוב טעם כרוב פאר והדר.

המפות והמגבות והמפיות כולם היו מבד דאמסק.

הקערות והצלחות מחרסינא יקרה.

כפות, מזלגות סכינים, מלחיות, כולם מכסף.

נרות רבות דלוקים, כולם בפמוטי כסף.

כל הנברשות שהשתלשלו מהתקרה הודלקו לכבוד המאורע.

הסעודה עצמה היתה סעודת מלכים ממש. כללה בתפריטה דגים,

מרק, בשר בהמה ועוף, יינות מובחרים ביותר ועד עשרות מיני

פירות.

בכל זה לא ראינו אנו הבחורים דברים חריגים.

אותנו הכחורים - המשמשים - סקרנה מאוד צורת התנהגותו של

הרבי ז"ל באותה סעודה.

במעמד זה שכח - כאילו - הרבי ז"ל, שהוא אדמו"ר לאלפי

חסידיים, והתנהג, כמארח "בעל" - בתי" מכובד ביותר ונהג בכל

גינוני האירוח.

הרבי ז"ל לבש בהזדמנות זו, בגדי חול, אך אלו היו מבהיקים בנקיונם וביופים.

בתחלת הסעודה, לפני נטילת ידים, נכנסה הרבנית לחדר, והרבי ז"ל בנוכחותה, קידם בברכה את המוזמנים, בשמו ובשם הרבנית בעלת הבית.

עם עזיבת הרבנית את החדר, התחיל הרבי ז"ל להאיץ במוזמנים ליטול ידיהם.

כשהעירו לו, שהוא יטול ידים לראשונה, סירב בתוקף, ואמר: היום אתם אורחים שלי, ולפי המקובל, נוטל המארח ידיו לאחרונה.

הוא עמד ליד המוזמנים, והגיש, לזה מגבת, לזה את הנטלא. אח"כ, לזה כל אחד, והורה לו על מקום ישיבתו אצל השולחן.

ורק לאחר שכולם תפסו מקומם וישבו נטל הוא ידיו. גם בתוך הסעודה לא נח ולא שקט הרבי ז"ל, הוא קם פעמים רבות ממקומו לבדוק אם המלחיות נמצאות במקומן, וכי ניתן למלוח את הבשר.

כן בדק אם לכל אורח ישנם כל פריטי הסכו"ם הדרושים לאוכל. הרבי ז"ל בעצמו שינה ממנהגו בערב זה, ואכל בעזרת מזלג וסכין את הבשר, שלא לבייש את המוזמנים.

תוך כדי הסעודה חטף מלה עם זה, ושיחה קלה עם אחר. כל חברי מועצת החברה - קדישא היו שומרי תורה ומצוות, אך היו ביניהם אנשים פשוטים ביותר, לא תלמידי חכמים, מהם שהיו אף מגולחים. חברותם במועצת החברה - קדישא, היתה בזכות הותק שלהם כחברי הקהילה, בצירוף עשירותם.

התפללנו לראות, איך שהרבי ז"ל משמש בזריזות, ובכבוד רב, אנשים אלו. אנחנו היינו רגילים לראות את הרבי ז"ל כמלך בגדוד. יושב בראש שולחנו בשבתות, כשסביבו מאות חסידים, המוכנים לשרתו בכל עת שיחפוץ, ורואים בכך זכות גדולה.

די היה ברמז קל ממנו - וגם זה היה מיותר - להקפיץ 2-3 איש ביחד להביא לו את הנטלא, המגבת, או קערה שבה נטל ידיו. הזיזו את כסאו קדימה ואחורה למקום הרצוי הנוח, הגישו לו את האוכל, מנה אחר מנה, באימה ויראה מחד, ובשמחה גדולה מאידך. עשרות אנשים, עומדים הכן דרוכים, לשמוע בקשתו ורצונו, ולרוץ כחץ מקשת לבצע רצונו. ואילו כאן הוא עושה את אותם הדברים לאנשים פשוטים ביותר.

הרבי ז"ל שהיה בעל אינטלגנציה גבוהה ביותר, ידע והבין, כי הוא משמש במעמד זה בתפקיד "רב הקהילה", ובקהילה ישנם כל מיני אנשים, ואם הם נבחרו, או נתמנו לתפקידם, הרי חייב הוא, למלא תפקידו כרב הקהילה, ולתת להם את הכבוד המגיע להם.

התנהגות זו הביאה לו גם תועלת מרובה ביותר בניהול הקהילה.

רוב האנשים שהרבי ז"ל בא איתם במגע בהזדמנות זו, שינו יחסם אליו, והיו נוטים לקבל דברים רבים, שהרבי ז"ל ביקש מהם, בעניני חיזוק הדת והקהילה.

הפיקוח על התלמוד תורה

בסאטמר היה תלמוד תורה וכו' כארבע מאות תלמידים. צוות מלמדים מנה כעשרים מלמדים. בראש הנהלת התלמוד תורה, עמד, הנגיד הידוע ר' חיים פריינד ע"ה, ובניו ר' יוסף ור' אנשיל פריינד ע"ה. כמזכיר שימש ר' מנחם הורוביץ ע"ה. על צביון התלמוד תורה פיקח הרבי ז"ל באופן אישי.

??? ?????? ???" ???? ???? ?????? ?????, ??? 194

אחד מאדמו"רי סלונים, צוה לתת נכדו, למלמד שהיה מוכר, כמלמד בינוני לא מוכשר במיוחד.

כשנשאל לסיבת בחירת אותו המלמד דוקא?

סיפר: באחד הימים בלכתי בבוקר למקוה, עברתי ליד ה"חדר" בו מלמד מלמד זה.

היה זה יום ראש חודש, והמלמד למד עם התלמידים, את מזמור ק"ד בתהילים "ברכי נפשי" הנאמר בתפלת ראש חודש.

הגיע עד פסוק כ"ד שבאותו מזמור ^{המזמור} שנאמר בו: "מה רבו מעשיך ד', כולם בחכמה עשית, מלאה הארץ קנייך". שמעתי, שואל את תלמידיו:

מדוע הפסיק דוד המלך ע"ה באמצע שירתו, - שבה הוא מפרט אחד לאחד, את פלאי הבורא ב"ה בעולם הזה - בפסוק זה "מה רבו מעשיך ד'" שתכנו שבח והודיה לבורא העולם?

הלא בפסוקים שלאחריו, הוא ממשיך לפרט אחד אחד, פלאי ד' בעולמו, בפסוק כ"ה ממשיך ואומר: "זה הים גדול ורחב ידיים" וכן הלאה עד סוף המזמור, ומדוע לא המתין עד גמר שירתו, ואז יקרא על כולם יחד, "מה רבו מעשיך ד'".!

כך שאל מלמד זה.

והיות ואף אחד מן התלמידים לא ידע להשיב על שאלה זו, ענה המלמד בעצמו כדלקמן:

מיד עם פירוט הפלא הראשון של בורא העולם, בשירתו: עטה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה, נדלק בלב דוד המלך אש אהבת ד', וככל שהוסיף לפרט יותר פעולות ד' ונפלאותיו בעולמו, התלהב יותר ויותר.

עם הגיעו לפסוק כ"ד, נתמלאה לבבו הקדוש והטהור של דוד המלך ע"ה, באהבת ד' עד אפס מקום, כולו מלא התפעלות עד שמאליה התפרצה הקריאה "מה רבו מעשיך ד', כולם בחכמה עשית מלאה הארץ קנייך".!

לאחר שדוד המלך ע"ה נרגע, המשיך לפרט פלאי ד' נוספים "זה
הים גדול ורחב ידיים וכו'", עד גמר המזמור.
וסיים האדמו"ר מסלונים: מלמד כזה, שכך הוא מבין פסוק
בתהילים, אני רוצה לנכדי.

מלמדים כאלה חיפש, וגם מצא, הרבי ז"ל לחדר שלו בסאטמאר.

פרק ה**הרבי ז"ל כמנהיג ישראל**

הרבי ז"ל א) כמנהיג בעולם הרבני.

ב) הרבי ז"ל כאדמו"ר לאלפים.

א. מנהיג בעולם הרבני

במדינות מרכז אירופה: רומניה, הונגריה, צ'כיה, ויוגוסלביה, היה הרבי ז"ל מהרבנים הקובעים בכל בעיה צבורית.

ברומניה גופא היה הוא הקובע היחיד כמעט.

בארגון הרבנים האורטודוקסים של טרנסלבניה, לא נעשה דבר נגד רצונו של הרבי ז"ל.

הרבי ז"ל התערב באופן פעיל, בבחירת רב, בסביבתו בקרובה וגם הרחוקה.

הוא ראה בבחירת רב ירא שמים בעל אופי מנהיגותי, ערובה, לשגשוגה ופריחתה הרוחנית של הקהילה בתחום לימוד התורה ושמירת דת ישראל.

הוא היה אומר: אין צורך שיהיה הרב גאון בעל יכולת לפסוק, בשאלה הבאה לפניו לאלתר, מבלי לעיין בספר.

די לי שהרב הנבחר יהיה תלמיד חכם וירא חטא, הפוסק שאלה רק אחרי עיון בספרי ההלכה.

אך העיקר אצלי, שיהיה ירא אלקים ובעל אופי מנהיגותי, שיהיה רגיש ויחוש מיד בקהילתו, כל מגמה או סטיה, נגד רוח היהדות, ויחניק אותן באיבן.

הרבי ז"ל ראה במשרת רב בקהילה את עתידה של הקהילה.

קבלת מלמדים יראי אלקים ומתאימים לתפקידם, תלויה ברב.
מינוי שוחטים, מספקי בשר כשר, מומחים ויראי אלקים, תלוי ברב.

הקמת ישיבה בישוב, שהיא הנותנת צביון תורתי לישוב, ומדרבנת את בעלי הבתים לשלוח בניהם לישיבה, אף היא תלויה ברב.

אפילו בחירת "ראש קהילה" מתאים, שהרכבה דברים צבוריים נחתכים על פיו תלויה ברב.

כיון שכל אלה תלויים ברב. לכן חשוב שיהיה הרב מנהיג אמיתי, שונא בצע, ולוחם מלחמת ד' ללא חת.

על כן ראה הרבי ז"ל בבחירת רב-מנהיג את עתידה של הקהילה. והתערב במערכת הבחירות באותן קהלות שעמדו בפני בחירת רב הוא הטיל כל כח השפעתו שיבחר רב שלדעתו מתאים לתפקיד זה. מענין לציין הכרעתו של הרבי ז"ל במקרה שהיה צורך לבחור, את הרע במיעוטו, כשעמדו לפניו שני מועמדים, לראשות הקהילה, משכיל, ובעל תאווה, הורה לחסידיו ואנשי שלומו, לא להצביע עבור המשכיל.

באמרו: המשכיל מקולקל מיסודו, הרוצה להכניס "אור" כביכול לקהילתו. על כן הוא פסול מעיקרו.

ואילו על השני מתגברת רק התאווה, ובסור ממנו התאווה מוכן הוא לקבל מרות הרבנים.

כהמשך לקו מחשבה זה, היה הרבי ז"ל פעיל מאד, בארגון הארצי של קהילות האורטודוקסים, ששם נחתכו ענינים צבוריים בנושאים שעמדו במרכז החיים הדתיים.

יחסו לאגודת ישראל

כידוע היה הרבי ז"ל מתנגד חריף לתנועת "אגודת ישראל" גם קודם השואה.

בדתם, ונעשו קשר אחד להיות חזית דתית, וכולם מקבלים לא רק איזה מתנה בלבד, אלא כל עיקר קיומם וחיותם של האגודה ופעולותיה, והחינוך שלהם, הוא מכח מתנת ידם של אלה הבאים לעקור כל התורה כולה ח"ו, והמה נמכרים להם עבור קיומם כמובן.

ובקובץ מכתבים מהגאון החזון אי"ש זלה"ה, בחלק שני, נדפס לבסוף איזה מכתבים מהגאון הרח"ע מווילנא זלה"ה, ושם במכתב ג', שכתב התנגדות גדולה לאותן שעלה בדעתם, לייסד אגודת רבנים עולמית, באומרים אשר בכח מאוחד יוכלו לעמוד בפרץ, והאריך לדחות זה מכמה טעמים, וכתב באמצע הכתב וז"ל: והעיקר כאשר למדתי מפי הנסיון במדינתנו המרוכה באוכלוסי ישראל, ורבנים גדולים ויראים, שכל הפעולות באגודת הרבנים נעשות על ידי איזה מזכיר ופקיד, ואינם מתחשבים כלל עם ראשי המועצות, וכמה פעמים עושים גם בניגוד לדעתם והשפעתם, ועושים רק מה שלבם חפץ, ואין רצוני להאריך בפרטי הדברים, ואיך נוכל לתת אמון ליצור מוסד עולמי, אם בהמשך הזמן יתנהל בודאי על ידי מזכירים ופקידים, ואיך נוכל למסור בידם ענינים כלליים של התורה והאומה. וזה לדעתי צעד מסוכן וסכנה גדולה ואין לנו לקבל אחריות והתוצאות ממוסד כזה, עכ"ל.

הנה העיד הגאון ז"ל שאף באגודת הרבנים שבמדינתו לבדה, לא איגוד עולמי כלל, והי' אז בימיו, בהאגודת רבנים שבמדינתו, גאונים וצדיקים גדולים, ואעפ"כ המעשים הנעשים גם מאותה האגודה, אינן בהתחשבות עם הרבנים הגדולים יראי ד', וכמה פעמים הוא בניגוד לדעתם והשפעתם, אף שהמה בחיים עודנה ואפשר לשואלם על ככה, ומכש"כ בגדולים וצדיקים שהמה כבר בעולם העליון, ומי יעלה לנו השמימה, לשאול את פיהם, המה הלכו למנוחות, ואתנו עזבו לאנחות. והאיגוד העולמי זה תולין בהם

בוקי סריקי, אוי לנו שכך עלתה בימינו". עכ"ל בספרו "ויואל משה".

כתוצאה מעמדתו הבלתי פשרנית כלפי אגודת ישראל, לא פעלו סניפים של אגודת ישראל, ברוב הקהילות אשר השפעתו של הרבי ז"ל היתה גדולה ומכרעת בהן, ברומניה, הונגריה, ובמדה גדולה גם בצ'כיה.

סיפרו לי ר' בנימין מינץ ע"ה ור' יצחק גרוס ע"ה ממנהיגי פועלי אגודת ישראל, שביקרו אצל הרבי ז"ל בניו יורק באמצע שנות החמישים, ומסרו לו, כי בתנועת "פועלי אגודת ישראל" יש כעשרת אלפים חברים, שהם חסידי סאטמאר.

העיר להם הרבי ז"ל כשבת צחוק כל פניו, "ר' בנימין! יכול להיות שהצלחת לקלקל אותם, והם כבר אינם חסידים שלי, אולם אם הנך חושב שהם החסידים שלך, אינך אלא טועה, הם עוד יחזרו למקור יניקתם הרוחני".

וכאן יש לציין, כי ידוע לי ממקור נאמן, שהרבי ז"ל העריך מאד את עזרת פועלי אגודת ישראל, בקליטת אלפים רבים של יהודים חרדים, יוצאי הונגריה.

בשנות תשי"א - תשט"ז היו חדרים של סאטמאר, ברוב ישובי פא"י באזור נחל שורק, והרבי ז"ל ביקר אישית בחדרים הללו, ובחן את הילדים.

לא רק בהתיישבות של פא"י היו חדרים של סאטמאר, בכל עיר ועיר שהיה בה ריכוז גדול של יוצאי הונגריה, שהיו מרוכזים ומאורגנים בסניפי פא"י כגון: ירושלים, חיפה, בני ברק, באר שבע היו חדרים של סאטמאר.

- 191 -

ב. הרבי ז"ל כאדמו"ר לאלפים

אדמו"ריותו של הרבי ז"ל לאחר השואה, מפורסמת היא בכל העולם כולו, פשוטו כמשמעו, ואין צורך להרבות עליה דברים.

אולם גם לפני השואה, היה הרבי ז"ל מבין גדולי האדמו"רים, במרכז אירופא.

אין לך ליל קיץ או חורף, שלא יעמדו בתור להיכנס לחדרו לקבל עצתו וברכתו כארבעים חמישים איש. וכל אלה פרט לתושבי העיר סאטמאר.

אין לך כל שבת ושבת, שלא באו כארבעים חמישים חסידים מחוץ לעיר לשמוע תפילותיו, להשתתף בסעודות שבת בשולחנו, לשמוע דברי תורה ומוסר.

בימי החגים, ובמיוחד בימים הנוראים, באו בממוצע כאלף איש פרט לתושבי העיר סאטמאר להסתופף בצילו.

כאשר הרבי ז"ל נסע לשבתות מחוץ לעירו, ובמיוחד מחוץ למדינתו רומניה, כגון לצ'כיה, הונגריה יוגוסלביה, היו שבתות אלו, ימי חג ליהודים שבאותו מקום, וגם לעשרות עיירות בסביבת אותה העיר.

בימים ובלילות שלאחר שבת כזו, ראית מאות אנשים עומדים בתור, על פי רוב עד שעות המוקדמות של הבוקר, כדי להכנס עם פתקא לשטוח בפניו בעיותיהם ולקבל ברכתו ועצתו של הרבי ז"ל. רוב פעמים נוצל ביקור כזה גם לתקן ליקויים רוחניים, אם היו כאלה, באותה עיר.

עריכת השולחנות בליל שבת הסתיימו אחרי חצות בשעה אחד או אחד וחצי בערך.

עריכת השלחן בשעות הצהרים היתה קצרה. והסעודה שלישית ארכה ג"כ עד אחרי חצות.

בליל שבת: דברי חסידות.

בצהרי יום שבת: דברי אגדה.

בסעודה שלישיית: דברי מוסר.

במיוחד יש לציין, את דברי התורה שנאמרו בסעודה שלישית בשבתות בהם קוראים פרשות שובבי"ם ת"ת, שנאמרו בבכיות תוך התעוררות רבה והשרו אוירת יום כיפור בקרב השומעים.

מהות ברכת הרבי ז"ל בעת קבלת הפתקא.

א. הרבי ז"ל, היה נזהר, לא להוציא מפיו בעת ברכתו לחסיד,
מלה בעלת שתי משמעויות.

לא הבטיח מעולם דבר לנזקק, כגון הבטחת רפואה לחולה, או הבטחת זרע של קיימא לנשים עקרות, וכדומה. ולא רק הבטחה ממשית לא הבטיח, אלא היה נזהר לא להוציא מפיו, דיבור שלכאורה משתמע ממנו הבטחה או אפילו רמז קל להבטחה.

לרוב היה מושיט ידו לחסידיו אחרי גמר קריאת הפתקא, ואומר:
"השם יתברך יעזור לך".

ואין צריך לומר, שהרבי ז"ל לא דרש משום אדם, אפילו מהעשיר ביותר, סכום מסויים בעת קבלת הפתקא, ושמיעת בקשתו. לא הסתכל מעולם על הכסף שניתן לו כפדיון נפש.

ב. כמנהג אבותיו הקדושים, קבל הרבי ז"ל גם לא יהודים. כמה פעמים ראיתי משפחה גויית איש ואשה צעירים שבאו להרבי ז"ל, על פי רוב באו עקב עקרותה של האשה, ובקשו מהרבי ז"ל שיתפלל עליהם שיהיו להם ילדים.

הרבי ז"ל קיבל אותם ושוחר עימם.

אם היו הונגרים אז דבר אתם ישירות, ואם היו רומנים דיבר אתם באמצעות מתורגמן.

את הכסף שרצו לתת לו, צוה לתת לצדקה לצרכי עמם, והבטיח להם שיתפלל בעדם.

ימי מועד

אנסה לתאר בקצרה את האוירה של ימים מיוחדים שבהם בלט במיוחד אדמו"ריותו של הרבי ז"ל.

ליל הסדר

כמנהג כל האדמו"רים. ניהל הרבי ז"ל את שלחנו בשבתות וחגים בבית המדרש, מבלי שהרבנית תשתתף ישירות בסעודה. היא שמעה קידוש בעמידה בעזרת נשים. לא כן היה בליל פסח בליל הסדר. גם אז היה השלחן בבית המדרש, אולם, על יד ראש שולחנו של הרבי ז"ל העמידו שולחן קטן, שלידה ישבו הרבנית ובת הרבי רוזעלע ז"ל.

לליל הסדר היו מוזמנים לשולחן הרבי ז"ל כחמישים שישים אורחים כדלקמן:

א. אורחים מארץ ישראל.

ב. בחורים חתנים.

ג. אלמנים ל"ע.

ג. בחורים שהצטיינו במיוחד.

הכניסה היתה לפי רשימה, והדלתות נסגרו מתחילת הסדר עד לאחר אכילת האפיקומן. הרבי ז"ל היה נזהר מאד, לאכול את האפיקומן לפני חצות, שם זה היה בשעה 11.23, ולכן היה ממהר במחצית הראשונה של הסדר.

את כזית המצה אכל, כשהוא שוכב ממש על המיטה על צדו השמאלית כשהשטריימל לראשו, פניו בוערים באש קודש של אכילת מצה שהיא מצוה מדאורייתא. עם גמר אכילת אפיקומן, נפתחו הדלתות לכל מאן דבעי ובית המדרש התמלא עד אפס מקום.

מצות

207

היה אסור לדבר בעת הברירה, והיו בחורים שעטפו את פיהם בצעיף, כדי להבטיח שלא יצא רוק מפיהם תוך כדי עבודת הברירה והניקוי. מדי יום עבדו כשעתיים בעבודה זאת, ובכל פעם הופיע הרבי ז"ל, ישב לו בין הבחורים, כאמצע הספסל, ובירר חיטים כחצי שעה.

גם בטחינת החיטים השתתף הרבי ז"ל אישית. לרחיים שטחנו בהם את החיטים לקמח, היו שני גלגלים עם ידית מתכת לכל גלגל. בידיות אלו גלגלו את הגלגלים והם הניעו את הרחיים.

שני אנשים היו צריכים לגלגל בבת אחת את הרחיים, אחד בידית אחת, וחברו בידית השניה.

הגלגול לא היה קל, ובדרך כלל התעייפו הטוחנים לאחר עבודה של כ-15 דקות, ואז באו זוג אחר של טוחנים שהחליפום אחרים תחתיהם לגלגל.

גם הרבי ז"ל, גלגל וטחן, כשהוא אוחז ידית אחת, ובחור מן הישיבה אחז בידית השניה.

זכורני, כי פעם אחת נכנס הרבי ז"ל לטחינה במצב רוח מרומם, וראה איך שהבחורים מתעייפים מהר, הוא ביקש מתנדב שיהיה בן זוגו בגלגול ידיות הטחינה.

בתחילה התביישו הבחורים ואף אחד לא התנדב. לבסוף אזור אחד הבחורים אומץ והתנדב, להיות שותפו של הרבי ז"ל במלאכה קשה זו.

באותו יום, התחלפו כעשרה בחורים בעבודת הטחינה, בעוד שהרבי ז"ל גלגל כל הזמן ללא כל סימני עייפות.

כשהרבי ז"ל עזב את המקום, והבענו את פליאתנו על כחו של הרבי ז"ל, הסביר לנו אחד מן הבעלי בתים שהיה נוכח, על פי דברי הרמב"ם ז"ל בהלכות דעות פרק ד' הלכה י"ח: הקובע שרפיונו וחולשתו של אדם נובעים מאי נטירת ברית, והיפוכו במי שנוטר

הברית, שנשאר לו כח המקורי וככחו לשבור אפילו חומר קשה כברזל בידיו.

כמו שמסופר על "בעל החתם - סופר" ז"ל שהיה בעל כח גופני רב, למרות אכילתו המצומצמת ושינתו הקצרה, פעם שבר בידו מטבע מתכת גדול לשני חלקים, לעיניו המשתוממות של קהל נוכחים. הוא הפגין בכך כח עצום הגנוז בו, ותלמידיו הגדולים, הסבירו כחו בדברי הרמב"ם דלעיל.

סעודת ערב יום הכפורים

גם בערב יום הכפורים ערך הרבי ז"ל שולחן בבית מדרשו. בשולחן זה לא היתה השתתפות גדולה, עקב הטרדות המרובות של כל יהודי ביום זה.

אולם למרות זאת מספר המשתתפים הגיע למאה. הסעודה היתה קצרה, והיתה מורגשת בה היטב קירבת יום הדין. במשך כל הסעודה (שכללה דגים, מרק, בשר, וליפתן) זלגו ללא הרף דמעות מעיני הרבי ז"ל, ובבית המדרש הושלך הס. בסעודה זו אמר הרבי ז"ל דברי תורה על הפיוט הנאמר באותו יום בסליחות: ירצה צום עבדך אשר דמו לך מזה וגומר, מחר יהיה האות הזה. רוב פעמים, הזכיר בסעודה זו, את דברי האדמו"ר הראשון לבית בעלז הרב שר שלום זצוק"ל: על המשנה בשבת: עשרתם, ערבתם, הדליקו את הנר.

עשרתם: כבר עברו עשרת ימי תשובה. ערבתם: הנה הגיע ערב יום כפור.

הדליקו את הנר: עוד מעט מדליקים נרות יום הקדוש. גם, הזכיר בכל סעודת ערב יום כפורים, את הצדיק מברדיטשב בעל קדושת - לוי זצוק"ל, המליץ הגדול על עם ישראל בתקוה שכולם יחתמו לחיים טובים, וסיים במלים: מחר יהיה האות הזה.

הושענא רבא

יום זה היה מהדורה שניה של יום הכפורים.
 סדר ההושענות נגמרו ממש לפנות ערב.
 אולם לא בכך התבטא המיוחד שביום זה.
 לאחר גמר ההלל, התחיל הרבי ז"ל להגיד את ההושענות
 בהתעוררות עצומה ובכיות בלתי פוסקות, והתחיל בשבע ההקפות
 סביב הבימה.
 בכל פזמון ופזמון, משבעת הפזמונים, שנאמרים ביום זה בחר
 הרבי ז"ל, בשנים או שלשה קטעים, ואמר עליהם דברי תורה.
 תכנם של דברי תורה אלה היו מוקדשים לתיקון חטאים שלפי דעת
 הרבי ז"ל מעכבים את הגאולה.
 ביום זה, הזכיר כמה וכמה פעמים את זקינו בעל "ישמח -
 משה", שתוכן חייו היה הציפיה לביאת המשיח.
 נודות רבות היו יכולים למלא, מדמעות שנשפכו ביום זה בבית
 מדרשו.
 שמעתי מזקני חסידים רבים, שאמרו שביום זה ליבם נשבר יותר
 מביום הכיפורים.
 עם גמר סדר ההושענות והתחלת תפילת מוסף, התחלפה האווירה
 היום כיפורית והרגשת שמחת שמיני עצרת השתררה בבית המדרש.

שמיני עצרת ושמחת תורה

על צביונם הרוחני של ימי שמחה אלה, נכתבו עשרות מאמרים
 בספרים ועיתונים, ומיותר להכביר על כך מלים.
 בית המדרש היה מלא אנשים עד אפס מקום.
 לאחר גמר אמירת "אתה הראת לדעת", על ידי הרבי ז"ל, הוצאו
 כל ספרי התורה והונחו בשכיבה על הבמה.

הרבי ז"ל, וספר חתורה קטן בידו, סובב לבדו לסובב את הבמה, ברקידה, כשהוא מפלס לעצמו דרך בין האנשים הממלאים את בית המדרש.

לאט לאט התחיל הסיבוב להיות מהיר יותר, עד שהפך לריצה ממש.

משני צדי מסלול הריצה, נוצרה שלשלת חיה מן האנשים שאחזו האחד בידיו של השני, והשני בשלישי, וכן הלאה.

מסלול הריצה נפתח ונסגר. נפתח בהגיע כשהרבי ז"ל ונסגר מיד אחרי עברו.

לכל הקפה נגנו נגון מיוחד, וכל הקפה ארכה יותר ממחצית השעה, והקפה השישית ארכה יותר משעה, ובמסגרתה עשה הרבי ז"ל נענועים עם ספר התורה שבידו, כסדר הנענועים של הלולב בימי החג, שמחה אמיתית והתעלות רוחנית עילאית, אפפה את הכל בשעות רבות אלו בבית המדרש.

להקפות אלו באו אנשי העיר סאטמאר, גם אלה שלא היו מחסידי הרבי ז"ל. כל החלונות היו מלאות אנשים וטף, ובקהל היו גם עיתונאים רבים שבאו במיוחד, כדי לסקר את ההקפות ולתאר תיאור מלא את סדר ההקפות של הרבי ז"ל בעיתוניהם.

היו שחשבו, שבסיבובים אלו של הרבי ז"ל בכל אחד משלשה סדרי ההקפות ההקפות - ליל שמיני עצרת, ליל שמחת תורה ויום שמחת תורה - עשה הרבי דרך של כשלישים קילומטר בכל אחד, כולם הביעו התפעלותם והשתוממותם, על כוחותיו הפיזיים והרוחניים של הרבי ז"ל.

ידוע כי חדשים רבים אחרי ההקפות סבל הרבי ז"ל כאבים עזים ברגליו, ובשנת תרצ"ז התקינו לו מתקן מתכתי דק בנעליו כדי לחזקם.

חנוכה

בלילות חנוכה בין תפילת מנחה למעריב, הדליקו נרות חנוכה בבית המדרש בנוכחותו של הרבי ז"ל.

ההדלקה היתה בחלון הפונה לצד הרחוב.

כידוע היה נהוג ברוב בתי מדרש החסידיים לנסות להפריע בהתחלת ההדלקה - למדליק, על ידי זריקת מגבות וכדומה.

(עד היום לא הצלחתי למצוא מקור למנהג מוזר זה).

גם בבית המדרש של הרבי ז"ל נהגו כך.

כנראה שגם אביו בעל "קדושת יום טוב" נהג כך, על כן לא רצה הרבי ז"ל לבטל מנהג זה בפומבי.

אולם הרבי ז"ל הצליח לצמצמו ביותר, על ידי שנהג, לעמוד ממש ליד המדליק כל עת ההדלקה, ומי היה מעיז לזרוק מגבת כשזה יכול ליפול ח"ו על הרבי ז"ל.

אחרי התפילה הלך הרבי ז"ל לביתו, והדליק שם נרות חנוכה הפרטי שלו. מובן שהדליק על יד הדלת. בעת ההדלקה היה לבוש כבגדי חול.

בהדלקה זו היו נוכחים כל בני הישיבה, ועשרות רבות של בעלי בתים. מקהלה שרה מעוז צור, ואחריה, ירד הרבי ז"ל לבית מדרשו, ואמר דברי תורה מעניני דיומא, ורוב פעמים בנה רעיונו על אחד מקטעי המזמור "מעוז צור".

משחקי קלפים היו אסורים באיסור חמור בישיבת סאטמאר.

סעודת פורים

בבוקר פורים הקדים להתפלל תפילת שחרית, ומיד לאחר התפילה פתח דלת חדרו, לקבל משלוח מנות. במשך היום עמד לפני קופתו הפתוחה, וחילק צדקה עד זמן תפילת מנחה וסעודת פורים. סעודת פורים נמשכה בדרך כלל שש עד שבע שעות, משעה 4-5 אחרי הצהרים של פורים, ונמשכה לתוך שעות הלילה המאוחרות של שושן פורים.

הרבי ז"ל קיים את ההלכה (שו"ע סימן תרצ"ה) חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, פשוטה כמשמעה.

מהתחלת הסעודה ועד סופה שתה יין לסירוגין, עד שבסוף הסעודה היה ממש בבחינת "דלא ידע".

במהלך הסעודה הופיעו: הרב הפורימי של הישיבה, בדחנים, חרזנים, ובחורים בעלי קול ערב ששרו וכאלה שנגנו בכינור.

בין כל מנה למנה, אמר הרבי ז"ל דברי תורה מעניני דיומא. כפי שצינתי כבר, לא אמרו בסאטמאר בסעודה פומבית דברי תורה על פי סוד.

אולם בסעודה זו, כשהיין נתן אותותיו ברבי ז"ל, התחיל להגיד דברי תורה על פי סוד ממש, כדברי חז"ל "נכנס יין יצא סוד".

בסעודה זו חרג הרבי ז"ל ממנהגו והבטיח הבטחות חריגות מאוד ובמיוחד לחשוכי בנים.

הרבי ז"ל נהג בסעודה זו בפתיחות יתר. ידועים מקרים רבים שבסעודת פורים, ובפרט לקראת סוף הסעודה, קבלו מהרבי ז"ל הבטחות מפורשות, להושע בזרע של קיימא, וההבטחות התגשמו.

לפני ברכת המזון עמד הרבי ז"ל משולחנו, כשהוא נסמך בשתי ידיו על שני חסידים חזקים, התחיל לרקוד כשכל הקהל מצטרף

לריקודו. ריקוד זה, אחרי שתיית יין רב, החריף את מצבו והביאו עד כדי שכרות, אז השכיבוהו על המטה שעליה ישב בעת הסעודה, וישן שם קרוב לשעה, לאחר שהתעורר, נקה גופו, חזר לשולחן לברך ברכת המזון, והתפלל ערבית.

דמות דיוקנו של חסיד אמיתי

כפרק זה, הרבי ז"ל כאדמו"ר, מרגיש אני חובה לספר על חסיד אחד מאלפי חסידיו של הרבי ז"ל, כדי לצייר דמות דיוקן של חסיד אמיתי.

ר' משה יעקב לוי הי"ד, מתושבי העיר סאטמאר היה, ראשה של משפחה גדולה ופרנסתו מחנות לדברי נייר.

חנותו פתוחה היתה רק יומיים בשבוע: בימים ג' ד'. בשאר הימים שהם במשך רוב שעות היום בחצרו של הרבי ז"ל.

הוא תפלל כל הימים פרט לימי ג-ד במנינו של הרבי ז"ל.

הוא נמצא שעות רבות בחדר ההמתנה של הרבי ז"ל, בעיקר בלילות, כשהרבי מקבל חסידים, והטה אוזן מה שמספרים החסידים כשיוצאים מחדרו של הרבי ז"ל.

אין צריך לומר שבשבתות וחגים השתתף בכל התפילות ועריכת השולחנות מתחילתן עד סופן.

דירתו, היתה ברחוב באטורי, בחזית בית המדרש חסידי אורשוק, בדירה זו גר הרבי ז"ל בהיותו גר בסאטמאר, בטרם שנתקבל לאבדק"ק אורשוק.

היתה זו דירה גדולה, שכללה 4-5 חדרים גדולים וקטנים, וכן מטבח ושרותים.

אחרי שהרבי ז"ל נתקבל לאבדק"ק אורשוק ונכנס לתפקידו, נמכרה הדירה, והקונה היה ר' לייבעלע פאשקעס הי"ד שהיה תלמיד - חבר להרבי ז"ל. אודותיו סיפרתי במקום אחר.

הוא לא תכנן מיד להכנס לגור בדירה זו, היות והיתה רחוקה ממקום עבודתו, הוא חשב להכנס לדירה עם הפסקת עבודתו בהגיעו לגיל פנסיה. מקור פרנסתו היתה עבודתו כמנהל חשבונות ראשי בבית חרושת לסריגה של האחים אנשיל וסנדר פריינד.

הוא חיפש שוכר יהודי חרדי, לדירה זו למספר שנים.

כשנודע לר' משה יעקב לוי, שמציעים את דירת הרבי ז"ל להשכרה, מיד קפץ על ההצעה ושכר את הדירה.

הדירה התאימה למשפחתו הגדולה, אולם אצלו חשובה היתה בעיקר העובדה שהוא גר בדירת הרבי ז"ל. באותה דירה בה עבד הרבי ז"ל שנים רבות את בוראו, בתורה ותפילה.

עברו שנים, הגיע הזמן שר' לייבעלע הי"ד יצא לפנסיה אז התכוון להגשים חלומו זה שנים רבות ותכנן לעבור לגור בדירתו שברחוב באטורי.

הוא תכנן להכנס לדירה בסוף הקיץ, והודיע על תאריך כניסתו, שנה למפרע לר' משה יעקב הי"ד, כדי שיהיה סיפק בידו לחפש דירה מתאימה.

על הודעתו הראשונה לא קבל כל תגובה מר' משה יעקב הי"ד, ונדמה היה לו כי הודעתו לא זכתה לתשומת לב.

עברו כשלשה חדשים, ובפגשו את ר' משה יעקב ברחוב, שאל אותו לתומו, "האם מצאת כבר דירה?"

גם בפעם הזאת לא קיבל תשובה.

דבר זה הפליא אותו, והתחיל מהרהר, שמא אין בדעת ר' משה יעקב הי"ד לעזוב את הדירה, דירת הרבי ז"ל.

כעבור שבועיים, הלך אליו במיוחד לביתו, ואמר לר' משה יעקב ז"ל בתקיפות, שעליו לפנות את הדירה מיד אחרי חג השבועות. כדי שיהיה באפשרותו לשפצה ולהכינה לקראת כניסתו לדירה עוד לפני ראש השנה.

לסיום פרק זה

קשה לי להגדיר לתחום תחומים ולקבוע היכן נגמרה רבנותו של הרבי ז"ל, ואיפה התחילה אדמו"ריותו.

היתה אצלו מזיגה נפלאה של שתי היסודות באישיותו הגדולה.

למעשה נהג הרבי ז"ל ככל הרבנים גדולי ישראל באירופא המרכזית בדורות האחרונים: מהר"י אסאד ז"ל, ה"כתב סופר" ז"ל, מהר"ם שיק ז"ל.

היו אדמו"רים שבלטו בזה שאמרו דברי תורה מיוסדים על הזוהר הקדוש וספרי האריז"ל.

בסאטמאר לא נהגו כך.

מקובלת הדעה ברחוב היהודי, כי חסידים מקילים באמירת תחנון, וכל סיבה ולו הקטנה ביותר, די בה שימנעו מלומר תחנון.

בסאטמאר לא נהגו כך.

אספר כאן אירוע שהוא בבחינת בדידי הוה עובדא הסותר דעה זו.

כידוע היה הרבי ז"ל מתפלל באיחור הן תפילת שחרית והן תפילת ערבית, הן בחול, והן בשבת.

לרוב החל את תפילתו בשחרית בין שעה 10-11 לפני הצהרים.

היו גם מקרים שנכנס להתפלל שחרית לאחר חצות היום.

יודעי דבר הסבירו כי הסיבה לכך, הקפדתו הרבה של הרבי ז"ל על נקיון גופו לפני התפילה. כאיסטניס, לא יכל בשום אופן להתעטף טלית ולהניח תפילין, כשיש לו הרגשה אפילו דקה מן הדקה שגופו לא נקי לחלוטין.

מאידך, היה צורך להבטיח שהרבי ז"ל יתפלל עם במנין. לפיכך אורגן מנין מבחורי הישיבה, על ידי שהנהלת הישיבה עשתה תור חדשי, וכל בחור ישיבה התפלל אחת בחודש עם הרבי ז"ל. יצא שבכל

פרק ו**הרבי ז"ל בחוג משפחתו**

בעת בואי ללמוד בישיבת סאטמאר, היה מצבו המשפחתי של הרבי ז"ל כדלקמן:

משלש בנות שהיו לו, חיה אז רק רוזעלע ז"ל, אשת הרב מסענטמיהאל ז"ל. גם היא היתה חשוכת בנים. (היא נפטרה בשנת תשי"ד באמריקה, ונטמנה בטבריה).

הרבנית חוה ז"ל זוגתו הראשונה של הרבי ז"ל, - שהיתה בת הרב אברהם חיים הורוביץ, האדמו"ר מפלאנטש ז"ל, נכד בעל זרע קודש מרופשיץ - שכבה זה שנים אחדות חולה קשה.

יודעי דבר אמרו, שפטירת בתה רחל ע"ה בשנת תרצ"א, שנה לאחר חתונתה עם בן דודה, האדמו"ר ר' יקותיאל יהודה טייטלבוים מסיגעט הי"ד זצוק"ל, החריפה מחלתה.

היא שכבה חולה בחדר השינה, שהיה סמוך, לחדר שבו קיבל הרבי ז"ל קהל חסידיו. אנחותיה מתוך יסוריה, נשמעו היטב בחדר הקבלה של הרבי ז"ל.

החסידים לא הבינו, איך יש בכוחו הנפשי של הרבי ז"ל, לשמוע עשרים וארבע שעות אנחות יסורים אלו, ויחד עם זה לקבל חסידים, ועסקני ציבור, ולענות להם בשלות נפש וצלילות דעת.

הדלקת נרות של שבת על ידי הרבי ז"ל

בחורף תרצ"ו, עם החרפת מחלתה של הרבנית חוה ז"ל, ראיתי פעם ראשונה את הרבי ז"ל מדליק נרות שבת קודש.

בנוסף לנרות שבת שהודלקו בביתו הפרטי - הדלקה זו לא ראיתי - מנהג היה בבית הרבי ז"ל להדליק עשרות רבות של נרות - חלקם

משמן זית, רובם נרות שעה, בבית המדרש, על השולחן שעליו ערך את סעודות השבת יחד עם חסידיו.

רק פעם אחת ויחידה באותו חורף, ראיתי את הרבנית חוה ז"ל, יורדת במדרגות ביתה, עובדת לאט לאט את החצר, ומגיעה לבית המדרש להדליק שם נרות שבת.

פניה היו חוורים ועייפים, ובתנועה איטית, סבבה על יד הנרות עד שהצליחה להדליקם.

אחרי פטירת הרבנית חוה ז"ל ביום ה' שבט אותה שנה, הדליק הרבי ז"ל בקביעות את הנרות גם בבית המדרש.

כחצי שעה קודם זמן ההדלקה, ירד הרבי ז"ל במדרגות ביתו כשהוא לבוש בבגדי שבת. עבר במהירות את החצר, נכנס לבית המדרש, ונעצר לכמה דקות לפני השולחן, עליו עמדו הנרות ערוכים.

קרוב ל- 50 נרות, הדליק הרבי ז"ל, בבית המדרש בכל ערב שבת וחג.

הרבי ז"ל לא הדליק את הנירות לפי הסדר שבו היו ערוכים לפניו.

הרבי ז"ל הדליק מספר נרות בשורה הקדמית, עבר להדליק בשורה האחרונה, מכאן עבר להדליק דרומה ואח"כ צפונה.

לראשונה הדליק את נרות השמן זית, ואח"כ את נרות השעה.

במעמד זה היה בית המדרש ריק מאדם, רק כמה בחורים, ביניהם גם אני, באנו במיוחד להיות נוכחים במעמד מרגש - נהדר זה.

יחד עם העלאת אור בנר הראשון, נדלקו פניו של הרבי ז"ל וזהרו באור עליון - אור השבת, ראינו בחוש שעם כל נר נוסף, הלכו פני הרבי ז"ל ונהרו עוד ועוד.

בגמר ההדלקה, ראינוהו יוצא מבית המדרש, איש אחר לחלוטין. מראהו היה שונה לגמרי מזה שהיה כשנכנס. כעת היה כולו עטוף באור יקרות אור השבת.

ה' שבט תרצ"ו - פטירת הרבנית חוה ז"ל

מחלת הרבנית חוה ז"ל הלכה והחריפה, עד שבימים הראשונים של חודש שבט תרצ"ו הגיעה עד שערי מות.

ביום ד' שבט, נתקבלה בזכירות הישיבה ידיעה, מאת איש הקשר שלנו עם המשטרה, ההודעה אמרה שבליל ה' שבט, תערך ביקורת משטרתית ברחובות העיר, על כן מומלץ שבחורי הישיבה - ובפרט אלה שאינם אזרחי המדינה ואין להם נירת מוסדרת - לא יסתובבו ברחובות העיר, וישארו במקום מגוריהם.

היתי באותו ערב לתפילת ערבית בבית המדרש של הרבי ז"ל. אחרי התפילה נודע לי על הביקורת המשטרתית ועל האיסור לחזור דרך הרחובות לאכסניה שלי.

החלטנו איפוא - אני ועוד כששה בחורים, להשאר ללון בבית המדרש. ללמוד כמה שעות, אח"כ לנמנם על הספסלים עד אור הבוקר. בית המדרש היה מחומם כל הלילה, והיה נעים לשהות בו.

בערך בשעת חצות, נכנס בבהלה גבאי הרבי ז"ל - ר' פייביש אשכנזי הי"ד ז"ל לבית המדרש, וביקש מאתנו להיכנס מיד לחדר השינה של הרבי ז"ל.

משנכנסנו, התברר לנו כי נקראנו להיות המנין שיהיה נוכח בעת יציאת נשמתה של הרבנית חוה ז"ל.

היתי מזועזע מאוד, שכן היתי בחור צעיר וטרם ראיתי פטירת אדם מקרוב. עקבנו אחרי גסיסתה וראינו את פרפורה האחרון של הרבנית חוה ז"ל.

עם כניסתנו לחדר והתהוות המנין, עמד הרבי ז"ל על יד ראש מיטת הרבנית ז"ל, והתחיל לומר, תפילת "נשמת כל חי תברך את שמך ד' אלקינו" בלחן של שבת וליל פסח, מתחילתה ועד סופה. בחדר השתררה דומיה, וכולנו עמדנו מרותקים ומרוכזים לשמוע תפילת הרבי ז"ל, כשדמעות זולגות מעיניו כנחל שוטף, כל מלה ומלה, נאמרה בהטעמה ובהדגשה, עד שגמר כולה. עם גמר אמירת "תפילת נשמת כל חי" הודיע הרופא כי הרבנית נפטרה.

אז קרע הרבי ז"ל קריעה, ובירך בקול בוכים ברכת "דיין האמת" בשם ומלכות, כשכל הנוכחים בחדר עונים אמן. רמז לנו ר' פייביש הי"ד כי נצא את החדר, והרבי ז"ל נשאר עוד כחצי שעה ביחידות, אנו נשארנו מחכים בחדר ההמתנה. מיד הופיעה, קבוצת נשים מה"חברה- קדישא" וידידות רבות של הרבנית, שנאספו בפרוזדור, הן הורידו את גופת הרבנית כמקובל על הקרקע.

לפני שחזרנו לבית המדרש, הופיע הרבי ז"ל בחדר ההמתנה, וביקש מאתנו שאנחנו, שהינו נוכחים בעת יציאת הנשמה, נחצוב את הקבר להרבנית ז"ל לאחר שנטבול קודם לכן במקוה טהרה. מיד נקבעה שעת יציאתנו לבית הקברות.

בנתיים סיכם הרבי ז"ל עם אנשי "חברה קדישא" את סדרי ההלויה וקבע איתם את מיקום הקבר, ליד אהלו של האדמו"ר מנסוד זצוק"ל הרב אברהם יהושע פריינד ז"ל.

מפאת הקור הגדול, האדמה היתה קפואה מאד, לכן עבודתנו היתה כרוכה במאמץ רב עברו מספר שעות עד שהצלחנו לחצוב את הקבר. וההלויה התקיימה בשעות הצהריים.

(בתקופה מאוחרת יותר נבנה אהל על קברה של הרבנית ז"ל כשהגג משותף עם אהלו של האדמו"ר מנסוד זצוק"ל).

בהלויה השתתפו אלפים רבים מתושבי סאטמאר והסביבה.
 הרבי ז"ל הספיד אותה ארוכות, ומנה מעלותיה וסגולותיה
 וסבלה הרב, והזכיר גם סבל עצמו, בצטטו את הפסוק מתהילים: "כל
 משכריך וגלך עלי עברו" (תהילים מ"ב).

בימי השבעה, בקרו אצל הרבי ז"ל לביקור תנחומין, אלפי
 תושבים מהעיר ומכל רחבי רומניה, ביניהם עשרות רבנים מכל רחבי
 המדינה.

ביקור אחד עשה עלי רושם כל ימחה.
 היה ביקורו של חתנו לשעבר של הרבי ז"ל, האדמו"ר מסיגעט,
 הרב יקותיאל יהודה טייטלבוים הי"ד זצ"ל בן אחיו בעל "עצי -
 חיים" שעצם הופעתו עוררה התרגשות גדולה אצל הרבי ז"ל.

האדמו"ר מסיגעט ז"ל הי"ד הגיע, נכנס לחדר שבו ישב הרבי
 ז"ל שבעה, נעצר על יד הדלת, ופרץ בבכי מר.
 כאותו רגע פרץ גם הרבי ז"ל בבכי קורע לב.

הפגישה הזכירה לשניהם את הרבנית רחל-ע ז"ל בת הרבי ז"ל,
 ואשתו של האדמו"ר מסיגעט ז"ל - הי"ד, שנפטרה צעירה בחודש
 השמיני להריונה, שפטירתה החריפה את מחלת הרבנית חוה ז"ל
 וגרמה לפטירתה.

בלילה שלאחר השבעה, יצא הרבי ז"ל לבית הקברות אל קברה של
 הרבנית ז"ל, ואחר שובו משם הזמין כמה ממקורביו לביתו ונתן
 "תיקון" גם אנחנו - הבחורים שהינו ביציאת נשמה וחצבנו את
 הקבר - הוזמנו לתיקון זה.

מ - ה' שבט תרצ"ו עד אלול תרצ"ז היה הרבי ז"ל אלמן ל"ע.
תקופה זו היתה חטיבה מיוחדת בחייו של הרבי ז"ל.
מבחינה מהותית לא נשתנה שום דבר בחייו היום - יומיים,
אולם הוא הנהיג בתקופה זו משמר קפדני של בדידות.
בתקופה זו, אסורה היתה במשך כל שעות היום הכניסה לאשה
לדירתו.

הדלת שבין המטבח - בו עבדו נשים אחדות - ננעלה על מנעול ובריח.

אחת לשבוע נעשה בחדרים נקיון יסודי, ולפני תחלת העבודה
עבר הרבי ז"ל לדירת חתנו ובתו, ושהה שם עד שהעובדות עזבו את
דירתו.

בתו רוזעלע ז"ל כיבסה וגיהצה את בגדיו. לקחה והחזירה את
הבגדים בעת שהרבי ז"ל לא היה בבית, בעת שהיה בתפילה או
בבחינת תלמידי הישיבה.

גם עליה אסר הרבי ז"ל את הכניסה לחדרו ללא בעלה.
את ארוחותיו, הביא בחור מיוחד ששימש אותו בתקופה זו.
בתקופה זו גם לא קיבל נשים עם פתקאות.
(אדמו"רי בית סיגעט נהגו לקבל עם פתקאות גם נשים).

עם עבור שנת האבל של הרבנית חוה ז"ל, התחילו מקורביו של הרבי ז"ל לדבר - בשלב ראשון, בינם לבין עצמם - על הצורך שהרבי ז"ל יתחתן שנית.

לפי מה ששמעתי אז, הסכים הרבי ז"ל באופן עקרוני על הצורך להתחתן, אולם אמר שטרם גיבש דעתו על דמותה של הרבנית העתידה.

לפי השמועה, נתנה הסכמתו של הרבי ז"ל, להתחיל בחיפושים והכנות לנישואיו, בשל לחץ כבד עליו מצד המקורבים ובני קהילתו.

לפי גירסא אחרת, נוכח הרבי ז"ל לדעת כי קשה עליו השמירה על נקיון גופו ובגדיו, עקב בדידותו ופרישותו, עם פטירת הרבנית חוה ז"ל.

סיפרו כי באחד הימים מצא הרבי ז"ל פשפש על בגדו. עובדה זו זעזעה אותו והציאה אותו משלותו.

הרבי ז"ל היה איסטניס מאוד, מקפיד ביותר על נקיון, החליף יום יום את כל בגדיו, החל מבגדיו התחתונים, הגרביים, ועד לבגדיו העליונים.

אחרי שבדק הרבי ז"ל את הצעת השידוך ביסודיות, קבלה רוזעלע ז"ל הסכמתו להביא את השידוך לידי גמר. סוכם להקים החופה בהתחלת חודש אלול תרצ"ז.

לחתונת הרבי ז"ל יצאה עמו בתו רוזעלע ז"ל, והחסיד ר' לייבעלע פאשקעס הי"ד.

בשובו מן החתונה, סיפר ר' לייבעלע הי"ד בין השאר, על הנס הגדול שהיה להרבי ז"ל ביום חתונתו.

בין מקום האכסניה של הרבי ז"ל בפולין עד החתונה, לבין המקום בו עמדה להעריך החתונה, היה צריך לעבור, כביש בין - עירוני, באורך של 70-80 ק"מ.

החתונה נערכה בעירה טשיבין, ואת הקידושין ערך הרב דמתא בעל "דובב מישרים" זצ"ל.

בשבוע של חתונת הרבי ז"ל פרץ באותו מחוז בפולניה מרד איכרים, שכלל עשרות אלפים איכרים.

ביום החתונה, בדרך בו נסע הרבי ז"ל לחופתו, התאספו כעשרים אלף מורדים, והתנגשו עם המשטרה הפולנית, ומשני הצדדים נהרגו עשרות.

התקופה הראשונה לאחר נישואי הרבי ז"ל

228

בפרט סיקרן את הצבור לדעת, האם תצליח היא להכניס את הרבי ז"ל למסלול חיים תקין.

בשנותיה האחרונות, היתה הרבנית חוה ז"ל חולה קשה, ולא יכלה להתערב בחיי הרבי ז"ל ולשמור על צרכי גופו.

עובדה זו גרמה לכך, שהרבי ז"ל לא ישן כמעט אף פעם שינה ממשית. רוב לילותיו היה ער, והיה עסוק בקבלת קהל, במתן שיעור בישיבה, או בלימוד בחדרו. רק לפנות בוקר נרדם על כורסתו לשעה - שעתיים. את נושא התזונה הזניח ביותר.

עברו ימים שלא בא אוכל לפיו.

נוהג זה החמיר בתקופת אלמנותו, בנושא זה לא העזה אפילו בתו רוזעלע ז"ל להתערב.

נוהג זה של הרבי ז"ל גרם לדאגה חמורה למקורביו, וכולם תלו תקוות ברבנית החדשה שתוכל לתקן את המצב.

לא עברה תקפה ארוכה מנישואיו, כאשר החלו מקורבי הרבי ז"ל להרגיש, שרוח חדשה נושבת בבית. ואם בתחלה ידעו זאת רק המקורבים, הרי במשך הזמן יצאו הדברים החוצה. בעצמי היתי עד ראיה לדבר.

היה זה יום, שהיה תורי להתפלל במנינו של הרבי ז"ל, באחד הימים של חודש טבת תרח"ץ, שהם ימים קצרים מאד, רק בשעה 1.30 אחרי הצהרים נכנס הרבי ז"ל להתפלל שחרית.

הוא שם את הטלית על כתפו, והחל לטייל לאורך ביהמ"ד, ולומר תפלת "לשם יחוד", הנאמרת לפני לבישת הטלית.

בבית המדרש היו אז כשנים עשר בחורים, שהתפללו במנין הרבי ז"ל. כמ"כ המתינו כששה - שמונה בעלי בתים שאינם מתושבי העיר, לגמר תפילת הרבי ז"ל, כדי שיוכלו להתקבל על ידו לאחר התפילה.

פתאום נשמע רחש - לחש, מצד הדלת הראשית של בית המדרש, והנה נפתחה הדלת, ונכנסה הרבנית תחי', כשהיא שנושאת בידה מגש, ועליו כוס חלב. בצעדים מהירים עברה לאורך בית המדרש, עד

הרבי ז"ל הזמין קבוצה ממקורביו לטקס זה, מהם שתפקידם היה להיות עדים. עם גמר הטקס כיבד הרבי ז"ל את ראש העיר ומלויו ביין ועוגות, כמ"כ נתן לו מעטפה עם סכום הגון. אנחנו מספר בחורים עמדנו בחוץ.

כשיצאו המשתתפים ראינו שהם מגחכים, הם סיפרו, כי ראש העיר בתוקף תפקידו הרשמי, שאל שאלות את הרבי ז"ל ואת הרבנית תחי'. תוכן השאלות והתשובות, שאצל אנשים רגילים הם מקובלים, הרי לגבי הרבי ז"ל והרבנית היו חריגים. לדוגמא: האם הם אוהבים זה את זה? הרבי ז"ל ענה בקול רם: כן - ודאי, וגם הרבנית תחי' ענתה אותו כך.

ולבסוף אני רוצה להזכיר את בקשתו של הרבי ז"ל מדי שנה בראש השנה, שיזכה לזרע של קיימא דור ישרים יבורך. בכל דרשה של ראש השנה שילב הרבי ז"ל את הפסוק: וד' פקד את שרה כאשר אמר, ויעש ד' לשרה כאשר דיבר. ובמדרש רבה: הדא דכתיב מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה הללויה.

ובגמרא ראש השנה דף י': בראש השנה נפקדה שרה, רחל וחנה. כשעה וחצי דרש הרבי ז"ל על גודל קדושת היום והצורך בתשובה. לקראת סוף הדרשה, התחיל הרבי ז"ל להתחנן לצבור המתפללים, שיעזרו לו בתפילתם שיזכה לדור המשך, ובפרט היום יום ראש השנה יום שאמהות הקדושות נפקדו בו. בקשה זו היתה מלווה בבכי קורע לב, כשכל הציבור מצטרף לבכיו של הרבי ז"ל.

מעזרת נשים, נשמע בכיה של בתו היחידה של הרבי ז"ל רוזעלע ז"ל, שעליה היתה עיקר בקשת אביה הרבי ז"ל, היא בכתה בהתרגשות רבה והגיעה עד קרוב להתעלפות. עבר זמן רב עד שהציבור והרבי נרגעו, הרבי ז"ל סיים מדי שנה את דרשתו בדברי סבו ה"ייטב - לב" ז"ל על הפסוק בפרשת עקב: מראשית השנה ועד אחרית שנה.

* * * * *

הקונטרס "כתב זאת זכרון בספר" שהוצא לאור בחמשה עשר באב תרש"ם בקרית יואל מונרו, לרגל הכנסת ספר תורה ע"ש הרבי זצוק"ל, ע"י הועד לחגיגת חנוך ספר תורה. מצטט בדפים 12-13 מלה במלה (מתורגם לאידיש) את שכתבתי בעמודים 217, 218.

בית צדיקים

דף	שם המאמר
222	א. ראש השנה אצל האדמו"ר מקאסון זצוק"ל מקאסון
232	ב. ר' שלום אליעזר הי"ד זצוק"ל מראצפערד
239	ג. החקל יצחק הי"ד זצוק"ל מספינקא
250	ד. לידתו של הלבושי מרדכי זצוק"ל ממאד
263	ה. קידוש לבנה נוסח ברלין (מונקאטש)
269	ו. האדמו"ר מבעלזא רבי אהרן זצוק"ל
281	ז. עם האדמו"ר מויזניץ זצוק"ל אצל קבר רחל אמנו
289	ח. פגישה עם הגאון בעל "לחם שלמה" זצוק"ל משימלוי
265	ט. הבית ישראל זצוק"ל מבקר בדירתנו במסמיה
300	י. הרב אשר זאב ורנר זצוק"ל רבה של טבריה
317	יא. שמחת תורה בעיניו של גוי חסיד אומות העולם
326	יב. אני מלמד ביביליה (תורה) לילדי גויים

ראש השנה - אצל האדמו"ר מקאסון זצוק"ל הי"ד בעל אור - מלא

בחול המועד פסח שנת ת"ש, התארסתי, עם זוגתי הראשונה מרת מרים יענטא גאלד הי"ד משארוש-פאטאק.
(היא עלתה על המוקד עם שתי בנותי: חנה ופיגה הי"ד ביום ג' סיון תש"ד).

החתונה נקבעה לאמצע חודש כסליו תש"א.
רציתי לשהות בימים הנוראים שלפני חתונתי אצל אחד מצדיקי הדור, בין חסידים ואנשי מעשה, כדי להכין לבי לתפילה מעומק הלב, לבקש סליחה על הלשעבר, ולהתפלל ולצעוק על העתיד.

והשנים הללו, ימי צער וסבל לעם ישראל.

צעירים לרכבותיהם מגויסים לעבודות פרך. מהם הנשלחים לחזית רוסיה - גרמניה, ואין לדעת מתי ישובו, ואם בכלל ישובו.
במשלחי יד רבים נאסר על היהודים לעסוק, והמחסור במזון ובלבוש מתחיל לתת אותותיו ולפגוע בהרבה בתים.
כלילות מסתגרים היהודים בבתיהם, מפחד של פגיעה מצד גויים צעירים ואף מבוגרים.

הרבה הססנו אני וגם הורי הי"ד, אם בכלל להנשא בתקופה טרופה זו.

אולם, לאחר התיעצות של אבא ע"ה, עם כמה אישים בעלי דעת ויראי אלקים, ובתוכם האדמו"ר רבי יוסף מאיר רובין זצוק"ל הי"ד מקערעסטור - אליו היה ניתן לנסוע מעירנו סערענטש, בלי חשש הפגעות מגויים - הוחלט להתארס ולהתחתן.

בתחילה תכננתי לנסוע למורי ורבי האדמו"ר ז"ל מסאטמאר.
בסוף הקיץ של שנת ת"ש - 1940, בלחץ גרמניה צורפה סאטמאר
וחלק גדול ממחוזות טרנסילבניה להונגריה, ולהלכה היתה אפשרות
לנסוע בלי דרכון ואשרה.

זה שנתיים, שלא ראיתי את הרבי ולא שמעתי תפילותיו ודברי
תורתו. התגעגעתי גם לפגוש עשרות חברי ולשמוע על חייהם בתקופת
העברי.

אולם התברר, כי עדיין לא הספיקה ממשלת הונגריה להתארגן,
בתוך השטחים שקבלה חזרה, ונאסרה כל תנועת כניסה ויציאה,
לשטחים אלו עד חודש חשון תש"א.

בחג השבועות של אותה שנה, היתי בקערעסטור אצל האדמו"ר ר' יוסף
מאיר רובין זצוק"ל הי"ד, החלטתי, שלראש השנה אסע לקאסון,
לש"ב האדמו"ר רבי ישראל צבי זצוק"ל הי"ד בעל "אור מלא".

הישוב קאסון, היה שנים רבות חלק ממדינת צ'כיה, אולם בשנת
תרצ"ח - 1938 צורפה חזרה להונגריה, והנסיעה לשם היתה נסיעה
פנים - מדינית, בלי צורך בניירת מיוחדת.

נודע לי, כי שני חברים מעירינו סערענטש, עומדים אף הם
לנסוע לראש השנה לקאסון, נדברנו איפוא לנסוע יחד.

השניים הם: (א) הב' יעקב ויזנר הי"ד, בנו של הצדיק ר' יהודה
ויזנר הי"ד, שהזכרתיו במאמרי דיין אמת.

(ב) הב' אברהם וויינשטוק הי"ד בן ר' הלל הי"ד בן
בנו של הנגיד החסיד הנדבן המפורסם ר' משה
וויינשטוק ז"ל.

שניהם למדו שנים רבות בישיבת האדמו"ר מקאסון, והיו מתלמידיו החביבים של בעל אור מלא ז"ל.

ראש השנה של שנת תש"א חל בימים ה - ו, החלטנו לא לחכות עד ערב החג, לנסוע עוד ביום שני, כדי לזכות להאזין לאמירת הסליחות ע"י על ידי הרבי ז"ל.

ציינתי כבר למעלה, כי האוירה באותם ימים היתה רוויה שנאה עזה נגד היהודים, על כל צעד ושעל הושפלו והוטרדו בלי כל סיבה.

הגענו יחד לתחנת הרכבת, ועוד בטרם הספקנו לגשת לאשנב הכרטיסים, נטפלו אלינו שני שוטרים (ז'אנדארים).

שאלו למטרת נסיעתנו, בקשו תעודות זהות, חיפשו במזוודות, מתוך כוונה ברורה לעכב אותנו, כך שנאחר את הרכבת הנוסעת למחוז חפצנו.

ואכן איחרנו את הרכבת, ובאותו יום לא היתה רכבת שניה לכוון יעדנו.

למחרת - ביום שלישי - נקטנו בכמה צעדי זהירות לא להתפס.

הגענו לתחנת הרכבת בנפרד, הצלחנו לקנות כרטיסים, חכינו לרכבת בנפרד במקום מוסתר מאין רואים, וכשהגיעה הרכבת, יצאנו ממקומנו ונדחקנו בין העולים לרכבת.

עינו של שוטר הונגרי נתקלה בנו, הלה צוה עלינו ללכת לתחנת המשטרה של תחנת-הרכבת לבדיקות ניירת, ובכן לא נסענו גם ביום שלישי.

עמדנו אובדי עצות. מחר ערב ראש השנה. מה לעשות?

חככנו בדעתנו האם לנסות מזלנו מחר מחדש שמא בכל זאת נצליח, או לא לנסות, כי חזקה על השוטרים שיראו אותנו, ויעכבו אותנו שוב.

חזרנו העירה לבית ההורים.

בעירנו היו אנשים רבים שהרכו לנסוע, והכירו את כל תחנות הרכבת בסביבה, הכירו את הנעשה בהן והיו בקיאים בנוהלים ובסדרי הפיקוח בהן.

הם יעצו לנו לנו כי ניסע בעגלה כ-20 ק"מ עד לתחנה לא כל כך גדולה - לפי מיטב הכרתם - אין באותה תחנה כל כל נוכחות משטרתית גם אין שם פיקוח ונוכל לעלות על הרכבת בלי שצפויות לנו בעיות.

ואכן כך עשינו, וסוף סוף הצלחנו לעלות לרכבת הנוסעת בכיוון לקאסון, בערב ראש השנה בשעה 11:00 לפני הצהרים. לפי לוח זמנים של מהלך הרכבות, היתה רכבת זו צריכה להגיע לקאסון בשעה שתים אחרי הצהרים, אולם ארעה תקרית ששיבשה את התכנית.

באחת מתחנות הביניים, כמעט שהתנגשו שתי רכבות (לא שלנו), ועברו שעתיים, עד שהמסילות פונו והותקנו להמשך הנסיעה. הינו צריכים איפוא להגיע לתחנת הרכבת של קאסון, בשעה ארבע כשעה וחצי לפני כניסת החג.

אולם לא די בזה, הנהלת הרכבת החליטה - כדי להרויח את הזמן שהופסד עקב התקרית - שרכבת זו לא תעצור בתחנות הקטנות (ואכן תחנת קאסון היתה תחנה קטנה), ותחנה רק בתחנות גדולות, או לפני קאסון בישוב באטוי, או בעיר בערעגסאס, לאחר קאסון. הודעה זו הכתה אותנו בתדהמה, ובהתיעצות דחופה החלטנו כי נרד בבאטוי לפני קאסון. מתחנת הרכבת זו היה עלינו לעבור מרחק של 14 ק"מ עד לקאסון.

החלטה זו, היתה מבוססת על תקוה, שבבאטוי נוכל לשכור כרכרה גויית שתסיע אותנו לקאסון ונוכל עוד להגיע לבית הרבי כמה דקות לפני החג.

כרכרות כאלה היו על פי רוב, בכל תחנות הרכבות להסיע אנשים. ירדנו איפוא בתחנת הרכבת באטוי, אולם לא ראינו אף כרכרה.

שני חברי, הכירו קצת את הישוב הזה, מנסיעות קודמות, החליטו, שהם נכנסים לישוב לחפש כרכרה והם ביחד עם הכרכרה יחזרו לתחנת הרכבת לקחתני.

סוכם בינינו, כי אם לא ימצאו כרכרה, נשאר לחג בבאטוי, וניסע לקאסון במוצאי שבת שלאחר ר"ה, ונפצה עצמנו ע"י שנשאר בקאסון עד יום הכיפורים (היתה שם בבטוי קהילה יהודית חרדית קטנה). הם יחפשו אכסניה מתאימה בשכילנו לחג, יניחו שם את מזודותיהם, ואחד מהם יחזור לקחת אותי אל האכסניה.

נשארתי לבד בתחנה ממתין לתוצאות פעולתם של חברי.

עברה כרבע שעה, ואין כל אות חיים מהם.

צמרמורת עברה בי.

אני מביט על מצבי האומלל, הנה אני עומד כשעה וחצי, לפני כניסת ראש השנה בתחנת רכבת ריקה של עיירה זרה!

לפתע מרחוק נראו שני שוטרים מתקרבים לתחנת הרכבת.

התחלתי לרעוד מפחד, מחשש שיכלאו אותי ליומיים של ראש השנה בכלא המקומי, ואף יהודי לא ידע ממני.

(לפי החוק ההונגרי, היה רשות לשוטר לכלוא ליומיים, בלי צו שופט כל אזור הונגרי, וכל שכן יהודי, ובפרט בימים אלו).

חרדתי שמא לא אתפלל תפלות החג במנין, לא אשמע קול שופר, ולא יהיה לי אוכל כשר. ומי יודע מתי בכלל אשתחרר?

בנתיים קרבה אלי ילדה יהודיה קטנה שאלה אותי. האתה מנשה? ענית: כן.

היא אמרה לי, חבריך שכרו כרכרה, אולם מפחד השוטרים לא באו לכאן, הם שלחו אותי להודיעך, כי נסעו בדרך אחרת לכיוון הכביש לקאסון.

מזמור ק"ז שבתהילים: הודו לד' כי טוב כי לעולם חסדו (ראה מטה אפרים סימן תקפ"א סעיף נ"ז).

ברגע שנכנסתי, הסתכל אלי כשעיניו הבזיקו משמחה, ואמר בקול רם את הפסוקים:

ד. תעו במדבר בישימון דרך, עיר מושב לא מצאו.

ה. רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף.

ו. ויצעקו אל ד בצר להם ממצוקותיהם יצילם.

ז. וידריכם בדרך ישרה ללכת אל עיר מושב.

ח. יודו לד' חסדו ונפלאותיו לבני אדם.

כשהוא מדגיש כל מלה ומלה.

מיד אחר מנחה (בהפסקה), נתקבלתי על ידי הרבי ז"ל במאור פנים. שאל אותי פרטים אודות הדרך, האם אני רעב או צמא, ובסוף אמר לי:

מנשה! לא יכולתי להתחיל להתפלל, צער רב מלא את ליבי דאגתי לך מאד, גם התרעמתי על חבריך, על שהשאירו אותך בודד לנפשך, אולם אני שמח לראו שב"ה הגעת בשלום, ואתה כאן אתנו.

הוא ציטט לי את מאמר חז"ל בראש השנה דף טז: א"ר יצחק כל שנה שרשה בתחילתה מתעשרת בסופה, שנאמר מראשית השנה, מרשית כתיב, ועד אחרית, סופה שיש לה אחרית.

היתי אורחו האישי של הרבי ז"ל בראש השנה זה, ישבתי על יד שולחנו קרוב אליו על יד בנו אלתר הי"ד.

קיבלתי שיריים ביד רחבה, ואפילו בדברי תורה - שאמר הרבי ז"ל לרגל היום - נדמה היה לי שמרמז עלי.

בעלותו לתורה בתפלת שחרית בחג, עשה לי מי שברך מיוחד, ונתכבדתי בהגבהה.

כשהלכנו לתשליך - ביום א' דר"ה - אחזני בזרועותיו, ואמר לנוכחים, הוא נכדה של רבקה לאה ש"ב הצדקת.

מפי חברי נודע לי אח"כ, כי חיכו לי מחוץ לעיר באטוי כ-20 דקות, אולם גם הם ראו שוטרים מרחוק - היתה זו קבוצה אחרת משראיתי - והחליטו להסתלק. הם הגיעו לקאסון עם כרכרה, ומיד נכנסו לרבי ז"ל וספרו לו את המאורע, הרבי ז"ל הצטער מאד לשמוע דבריהם, ואף הטיף להם מוסר.

למחרת השבת (צום גדליה היה אז בשבת), נפרדתי מהרבי ז"ל הי"ד, הגשתי פתקא ובו רשמתי בקשותי, לרגל אירוסי ונישואי הקרובים. הוא איחל לי, שאכנס לחופה בשעה טובה ומוצלחת, וביקשני שתחת החופה - שאז, לפי ספרים החסידיים פתוחים שערי שמים לרוחה לפני החתן והכלה - אבקש אך ורק את ביאת המשיח, ולא לשום דבר פרטי. כן שאל אותי אם קבלתי שעון במתנה, וכשעניתי לו בחיוב, בקשני להראות לו את השעון, ואמר לי, אתה יודע למה נותנים לחתן מתנה שעון?

להראות לו: א) שהזמן עובר מהר מאד

ב) שכל רגע יקר מאד.

הזכיר גם את מאמר החכם בחובת הלבבות: העבר אין, והעתיד עדיין, (לא בא) והוה כהרף עין, אם כן הדאגה (לגשמיות) מנין? בתקופה שלאחר השואה נפגשתי עם כמה חסידי קאסון, ודברנו אודות בעל אור מלא זצוק"ל הי"ד, ובתוך השיחה סיפרתי להם, אודות התענינותו של הרבי ז"ל בשעון שלי, לפי מה שסיפרתי לעיל.

הם גילו לי את סוד התנהגותו.

האור - מלא ז"ל חי את חייו הקדושים צמוד לשעון.

לא קרה אף פעם ששעונו לא יהיה אצלו.

היהודים הוזהרו שתערך ביקורת, ומי שיתפס בהחזקת דברי כסף וזהב, אחת דתו למות.

הוא אכן נתפס, ורק בהשתדלות עצומה ושוחד של מיליונים נמלט מגזר דין מות, ענשו הומר בעונש מלקות, הוא הוכה ארבעים מלקות באכזריות שאין דוגמתה, והגיע שבוך ורצוף לכבשני אושוויץ.

האלקים ינקום דמו.

נ.ב. האדמו"ר מקאסון ז"ל הי"ד, לבש בשבתות וחגים, מעיל משי כחול, שהיו בו עשרים וששה לולאות וקרסים, כנגד שם הויה. לפי הסדר חמש עשרה מלפניו, מחולקים לעשרה וחמשה. חמשה על שרוול אחד וששה על השרוול השני.

צדיק גוזר והקב"ה מקיים (מסכת שבת נ"ט)
מקום דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים (ישעיה מ"ד - כ"ו)

הסבתא רבקה לאה ע"ה, היתה נוהגת לשחוט עגל גדול, ולהביא חבית יין מן המשובחים ביותר, כדי להשביע את תאבונם של הפקחים, ולא כדי שיקבעו סוג טוב יותר מהסוג הקיים, אלא שלא יקבעו סוג יותר גרוע.

קביעת הסוג, היתה סופית, בלי כל אפשרות ערעור.

והנה קרה, בתחילת שנת העשרים (1920) שהסבתא ע"ה יצאה לסיור, בשדות הטאבאק, והנה למראה היכול חשכו עיניה, היא ראתה שעתיד להיות יכול גרוע ביותר.

בחדרת לב נגשה הסבתא ע"ה, אל ביתו של הרב הצדיק רבי שלום אליעזר הלברשטאם זצוק"ל-הי"ד, בנו של בעל ה"דברי חיים" מצאנז זצוק"ל, אשר אף הוא גר בעיירה ראצפערד. (צדיק זה הובל בשנת תש"ד לאושביץ ונשרף שם על קידוש השם, כשהוא מעל גיל שמונים שנה).

היא נגשה אל חדרה של הרבנית זצוק"ל, וסיפרה לה על המצב העגום בשדות, (הרבנית היתה בת אחותו של הרבי הי"ד. היא נפטרה בגיטו של ראצפערד כשבעים לפני חיסולו והעברת יושביו לכבשני אושוויץ. הגטו היה בחוה חקלאית ליד העירה).

הרבנית נגשה עם הסבתא ע"ה, לחדרו של הרבי הי"ד, ומסרה לו את דבריה של הסבתא.

(אגב: משפחת הסבתא היתה זו שהביאה לכך, שהרב הצדיק רבי שלום אליעזר זצוק"ל - הי"ד בא לגור מפולניה להונגריה - לעיר ראצפערד.

כמו כן סיפקה משפחת הסבתא ע"ה, תוצרת חקלאית מכל הסוגים, לביתו של הרבי זצוק"ל - הי"ד)

הרבי הי"ד ידע מעט הונגרית, ובחיוך על פניו אמר בהונגרית - "כל המחוז יודע, שהטאבאק של הגב' קופפרשטיין (שם המשפחה של הסבתא ע"ה) הוא מסוג א' - א'".

דברי הרבי הי"ד, הקלו על מצב רוחה של הסבתא ע"ה, אולם החרדה לעתיד, נשארה בלבה.

והנה הגיעה ההודעה הממשלתית, בו נקבע יום הקציר וסוג הטאבאק.

הסבתא כדרכה הכינה ליום זה סעודת מלכים, וחיכתה בלב כבד, לבא המשלחת ביום המיועד.

הצוות הממשלתי היה רגיל להופיע בדרך כלל, עם הנץ החמה, ועבדו עד שעות הערב ממש, דהיינו 12 - 13 שעות עבודה, ובמשך היום ישבו לסעוד ולהטיב ליבם כ 3 - 4 פעמים.

הסבתא קמה באותו יום, כבר בשעה 3:30 לפנות בוקר, ואמרה שני ספרים מספרי תהילים, והמתינה במתח רב לבאות. הגיע נץ החמה, וצוות הפקידים לא הגיע. עברה שעה נוספת ואין זכר להם.

הגיעה השעה 9:00 לפני הצהריים, ועדיין אין כל סימן לבואם.

דכאון מלא את ליבה של סבתא, חשבה כי כנראה משרד האוצר דחה בודאי, את יום הסיווג אצלה, ולא טרח אפילו להודיעה על כך.

במקרה כזה, עברו לפחות שבועיים, עד שנקבע יום סיווג חדש, והיה עליה להכין מחדש את אירוח הצוות.

נוסף לכך, עליה לחיות כעוד שבועיים, במתח רב.

סבתא פיזרה את כל הפועלים שהוכנו לעבוד ביום זה בסיווג, ושלחה אותם למקומות העבודה הרגילים שלהם. היא החלה לטכס עיצה מה לעשות בכמות כה גדולה של אוכל שנשאר ללא אוכלים.

בנתיים, הגיעו לקוחות אחרים לקניית תוצרת חקלאית והיא התעסקה עמם עד קרוב לשעה 4:00 אחרי הצהריים.

לפתע נשמע טרטור, ומכונית נוסעים מממשלתית נכנסה לחצר המשק, וממנה יצא הקצין הבכיר ממשרד האוצר.

הסבתא נדהמה להופעה זו, ועמדה חסרת אונים, כמי ששואלת, מה הם רוצים? או מה הם יכולים לעשות בשעה זו.

הקצין הראשי ביקש רשות מסבתא, להכנס למשרד ולדבר אתה, כן ביקש לערוך שולחן לאנשיו, כי הם רעבים וצמאים עד מאוד. במשרד המשק, סיפר לה הקצין, כי הצוות יצא לפני אור - בוקר לדרכו לעבודה, לאחר נסיעה של כמה קילומטרים, אירעה תקרית והמכונית התקלקלה, באופן חמור ביותר.

באותה תקופה, לא היו מוסכים בכל כמה קילומטרים כמו היום, כמו כן, היה הידע הטכני של הנהגים, מעט מאד. על כן עוכב צוות הפיקוח על אם הדרך בשמש הלוהטת, עד שהצליחו לתקן את הקלקול, וזה היה בשעה- 3:30 אחרי הצהריים.

והמשיך הקצין: אחרי התיקון התחלתי להרהר, מה עלי לעשות? האם לחזור לבסיס ולקבוע יום אחר לסיווג? או לבוא אליך ולעשות את הסיווג.

אחרי הרהורים רבים, החלטתי לבוא ולעשות את הסיווג. וכאן הוא פלט את המשפט הבא: - "כל המחוז הלא יודע, שהטאבאק של הגב' קופפרשטיין הוא מסוג א-א".

(ציטוט מלה במלה של המשפט שאמר הצדיק רבי שלום אליעזר זצוק"ל הי"ד לסבתא).

אחרי הסעודה, נתן צו לחתום על רוב התוצרת חותמת המצהירה: - "חבילת טאבאק זו, היא סוג א' - א', משרד האוצר ההונגרי".

זכר צדיק וקדוש זה, - רבי שלום אליעזר הלברשטאם הי"ד - לברכה.

הוא הגיע לאושביץ בהתחלת סיון תש"ד, אולם לא כמו יתר היהודים, שמיד, עם הגיעם לאושביץ, נלקחו לחדרי הגז ולכבשני אושביץ, אותו בודדו והחזיקו אותו כמה ימים (כנראה ניהלו משא ומתן על קבלת מחיר עצום בשבילו).

אחרי כמה ימים, הובילו אותו לחדרי הגז. לפני כניסתו, ביקש מאחד הצעירים שעבדו שם, לספק לו טלית עם ציצית.

"האלוקים ינקום דמו"

שמעתי סיפור זה מחמי זקני, בזו"ר, הרב הגאון רבי אליעזר שורץ זצ"ל הי"ד, דומ"ץ בק"ק שארוש פאטאק שבהונגריה.
(הוא היה חמיו של חמי בזו"ר, הרב החסיד, ר' חיים דוד גאלד הי"ד)

היו גם מקרים שהשופטים המחוזיים ההונגריים, באו אליו להתייעץ במשפטי ממונות מסובכים.

אמרו עליו, שהוא בקי בכל התוספות שבש"ס.

עוד בהיותו בחור ואברך, היה מפורסם בחריפותו ושקדנותו, והיה מלמד של שני צדיקי דור העתיד, ה"ה:

ב. מו"ר הרבי מסאטמאר רבי יואל טייטלבוים זצוק"ל, בעל
 "ויואל - משה" ו"דברי יואל".

??? ?????? ???”? ????? ???? ?????? ?????, ??? 251

שנים אלו נחקקו היטב בזכרון זקני. ובטוב לבו, ובפרט בסעודות מלוה - מלכה, סיפר לי מחויות לילות אלו (הוא כינה את לילות אלו לילות קדושים) ומהן אני רוצה לספר סיפור אחד, המראה על טוהר לבו וגודל רוחו, ועל דביקותו במדת האמת של בעל "חקל יצחק" זצוק"ל - הי"ד.

אני מצטט את זקני ז"ל.

היה זה באחת הלילות של חודש שבט החורפיים הקרים ביותר. למדנו יחד - ה"חקל יצחק" ז"ל ואני - בחדרו המיוחד ללימודים. עסקנו אז במסכת שבת בפרק כלל גדול. היה לו לבעל "חקל-יצחק" ז"ל שעות קבועות לקבלת קהל חסידיו.

בחורף היה זה בין השעות 7-10 בלילה לפני שיעורי הלילה, ובקיץ בין 4-7 אחרי צהרים לפני תפילת מנחה. בשעות הלימודים - ובפרט בלימודי הלילה - לא נתנו לשום אדם להיכנס אליו, והדלת היתה נעולה על מנעול. במקרים של פקוח נפש, כגון במקרה של חולה מסוכן, החליט הגבאי שנכח כל לילה בבית ה"חקל-יצחק" ז"ל עד שעה 11:00 בערך, אם להכניס רק את הפתקא, או לתת לבעל הבקשה להכנס אישית.

באותו לילה בשעה 12:00 לערך נשמעו נקישות על דלת חדר הלימודים. בתחילה היו אלו דפיקות חלשות, וכשהן לא נענו מתוך החדר, התחזקו הדפיקות, ולבסוף נעשו חזקות ביותר. לא ידעתי מה לעשות? מספר זקני ז"ל. לפתוח או לא לפתוח. ראיתי שגם ה"חקל-יצחק" שוקל בדבר. לבסוף אמר לי, צא וראה מי שם? ומה בקשתו? לא הספקתי לפתוח את הדלת, ומיד פרצה לתוך החדר אשה בבכי קורע לב.

"רבי! אנא רחם נא על עשרה ילדים שלא ישארו יתומים!

ראיתי שהחקל יצחק ז"ל הכניס כל נשמתו ולהט לכו בלימוד.
 הוא הדגיש כל מילה. ובמקומות שהתוספות הזכירו תנא אמורא,
 או שם של בעל תוספות, ביטא שמותיהם בדחילו ורחימו.
 בגמר הלימוד אמר לאשת החולה: זכותם של התנאים האמוראים
 ובעלי התוספות, שהזכרנו בלימודינו, תעמוד לזכות בעלך להכריע
 דינו לחיים.

האשה לא נרגעה גם כעת, היא נעמדה על יד קיר בית המדרש,
 תמכה ראשה בקיר, ומירה בכי.

רמז לי ה"חקל יצחק" להוציאה מהחדר בעדינות.
 קרבתי אליה, והתחלתי לדבר אליה ברוך ועדינות, ולהסביר לה,
 שבודאי יעשה הרבי כל מה שבכוחו, כדי שבעלה יתרפא, ודברים
 כיוצא באלה. כשקרבתי אליה, היא נרתעה קצת לאחור לצד הדלת,
 כאשה יהודיה כשרה, שלא רוצה לעמוד בקרבת גבר זר.

אני שוב קרבתי אליה והיא נסוגה, וכך לאט לאט הגיעה עד
 לדלת, פתחתי את הדלת, ובעדינות בקשתי אותה לצאת, ואכן יצאה
 היא מן החדר, ומיד נעלתי את הדלת על במפתח.

רק כשהיתה כבר בחוץ, הבינה האשה שהוצאתי אותה החוצה
 בערמה, ואז פרצה מחדש בככי, והתחילה מחדש לדפוק על הדלת, עד
 שלבסוף לא יכלה לעמוד בחוץ בקור הנורא, אז עזבה את המקום
 והלכה לביתה.

ראיתי על פניו של ה"חקל יצחק" ז"ל שהוא מזועזע ומהורהר
 וכולו נסער.

הוא התהלך בחדר הלימודים הלך וחזור כרבע שעה, ואני עומד
 לי על יד התנור ומתבונן בו.

לבסוף נעצר על ידי ואמר לי:

אליעזר! דע לך! יש לי הרגשה חזקה, שבעלה של אשה זו יתרפא
 אי"ה, ויהיה עוד אצלינו שבתות הרבה.

אולם דע לך ששקר שנוא ביותר בשמים.

היא רצתה שאבטיח לה שבעלה יתרפא.

דביקותו במדת האמת, ופחדו מלהגיד שקר, אפילו בשעת משבר
נפשי עצום, עומדים לפני כעמוד אש, בכל פעם שאני עומד לנטות
קצת מן האמת, כביכול מפני דרכי שלום, ואומר לעצמי אליעזר!
זכור אותה ליל קדוש בספינקא אמור אמת, ורק את האמת.

* * * * *

האות	התוספות בד"ה
ש	שם משמעון
מ	מאן דאמר אשם ודאי
ע	עד שישגוג בלאו שבה
ו	ועל כולן אינו חייב אלא אחת
נ	נודע לו

בהיותי יחד עם אחי הרה"ח ר' יוסף צבי ז"ל כמה ימים בטבריה בשבוע שלאחר פורים תשמ"ג, נסבה שיחתנו על אודות האדמו"ר מספינקא בעל חקל יצחק הי"ד זצוק"ל.

אמרתי לאחי ז"ל - על אף שלא הייתי בבית, אלא למדתי בישיבה, ידוע לי שבעל ה"חקל יצחק" זצ"ל שבת שבת אחת בעירנו סערענטש בקיץ שנת תרפ"ט בשבת פרשת שלח.

לפי הידוע לי לא היה בעירנו סערענטש חסיד ספינקא מובהק, ונשאלת השאלה, על ידי מי הוזמן ה"חקל יצחק" זצ"ל לסערענטש.

(בסערענטש היו שני בתי תפילה רשמיים:

(א) בית הכנסת הגדול, ובו התפללו בנוסח אשכנז "בעלי בתים" שהוגדרו אשכנזים.

(ב) בית מדרש חסידי, בו התפללו בנוסח ספרד, ואחוז גדול של המתפללים נקראו חסידים, והיו אלה לרוב חסידי בלז, מונקאטש, סאטמאר..)

מנשה! - אמר לי אחי - גם לי היה דבר זה כחידה, ורק לפני שנה וחצי נפתרה לי חידה זו.

פתרונה שמעתי מפי האדמו"ר מספינקא הרה"צ ר' יעקב יוסף (שליט"א) זצ"ל, שהתארח בביתנו באנטורפן במסגרת סעודת ערב חסידית אור ליום י"ד סיון תשמ"א.

מנשה! הבה אספר לך את הרקע לשבת זו של ה"חקל יצחק"
בסערענטש.

באותה שנה סבל החקל יצחק זצ"ל ממיחושים פנימיים. הוא נבדק על ידי טובי הרופאים בעיר סאלאש, וכולם יעצו לו לנסוע לבודאפעשט (עיר הבירה ההונגרית) להבדק על ידי פרופסור מפורסם למחלות פנימיות.

עירנו סערענטש עמדה על פרשת דרכים, לרוב היו צריכים להחליף בתחנתה רכבות.

גם ה"חקל יצחק" זצ"ל - בנסעו לבודאפעשט - ירד בתחנת הרכבת של סערענטש.

בשל אי הבנה, או אי ידיעה מדויקת, של לוח זמני הנסיעות של הרכבת. היה עליו להמתין בתחנת הרכבת של סערענטש, כחמש שעות עד שתגיע הרכבת העושה דרכה לבודאפעשט.

התלוו אליו באותה נסיעה בניו הרה"צ רבי נפתלי צבי אבדק"ק בילקע הי"ד והרה"צ רבי ישראל חיים הי"ד אביו של האדמו"ר מספינקא (שליט"א) זצ"ל.

בהודע לו שעליו לחכות מספר שעות עד שתגיע הרכבת הבאה, החליט לא לבלות שעות אלה בתחנת הרכבת מכמה סיבות:
(א) תחנת הרכבת היתה מלאה גויים, גברים, נשים וטף. בחברה כזאת הרגיש עצמו ה"חקל יצחק" רע מאד.

(ב) ידועה ומפורסמת היתה התמדתו העצומה של החקל יצחק בלימוד תורה, הוא למד יותר מעשרים שעות ביממה.
בתחנת הרכבת לא היתה לו כל אפשרות ללמוד.
לכן, הוא שכר כרכרה ואמר לרכב שיסע לביתו של הרב המקומי.

??? ?????? ???" ???? ???? ?????? ?????, ??? 259

לשמע משאלה כזו מאדמו"ר חסידי, החליט הרב פולק ז"ל לארחו. מיד עם כניסת החקל יצחק לחדרו של הרב פולק, ולאחר שקבל ממנו גמרא זבחים וספר מנחת חינוך, פתח מיד את הגמרא בדף מסויים, הניח את הגמרא על הכסא, והחל ללמוד בעל פה במקום שהפסיק ללמוד בביתו כשדברי הגמרא והתוספות קולחים מפיו כשטף מים רבים, ופניו בוערים באש קודש.

כדרכו בקודש הזכיר הוא זצ"ל במפורש את שמות התנאים והאמוראים ומפרשי הש"ס ופוסקיו בדחילו ורחימו. כגון: רב הקדוש, שמואל הקדוש, רש"י הקדוש, בעלי התוספות הקדושים, הרמב"ם הקדוש.

גם בחדריו של הרב פולק ז"ל נשמעו שמות אלו בצטטו בעל פה את כל המפרשים והפוסקים - ובראשם את הרמב"ם שעוסקים בעניני זבחים וקדשים.

נרעש ונדהם עמד הרב פולק נוכח מעמד זה.

באחת ההפסקות ניגש הרב פולק ז"ל ל"חקל-יצחק" ורצה לדבר אתו, אולם ה"חקל יצחק" רמז לו באצבעו כי אסור לו להפסיק את לימודו בדיבורים.

בחדרו של הרב פולק למד ה"חקל-יצחק" זצ"ל כחמש שעות בלי הפסק ממסכת זבחים, כשהוא מעיין מדי פעם בספר מנחת חינוך. עד שכנו הרה"צ ר' ישראל חיים בא להודיעו כי הגיע זמן היציאה לתחנת הרכבת.

ה"חקל-יצחק" נענע לו בראשו כאות על קבלת ההתנצלות.

כשחיוך נסוך על פניו, אמר לו ה"חקל-יצחק" וצ"ל נענתי לך, ומיד נקבעה השבת שה"חקל יצחק" ישובת בסערענטש.

וסיים אחי ז"ל. זה היה הרקע לאותה שבת בה שכתב ה"חקל יצחק"
הי"ד זצוק"ל בעירנו סערענטש.

לידתו של ה"לבושי" - מרדכי" ז"ל

ביום שבעה עשר בתמוז שנת תש"א, נסעתי מעיר מגורי (שאחרי נישואי) שארוש-פאטאק, לעירה ה. מאד, להשתטח על קברו של בעל "לבושי מרדכי" זצוק"ל שכיום זה חל יום היארצייט שלו.

השתתפתי גם בהלויתו של ה"לבושי מרדכי" ז"ל, בשנת תרצ"א. למדתי אז בישיבת פוררו ענטש, ונסענו קבוצת בחורים, ובתוכם אחי ר' יוסף צבי (נ"י) ז"ל, בעגלה רתומה לסוסים מפוררו ענטש לה. מאד, כל הלילה.

בדרך חזרה, קרה לנו נס. בקטע מהדרך, במקום מדרון תלול, החלו הסוסים להשתולל, ניתקו עצמם מן העגלה וברחו להם, והעגלה הדרדרה לתהום עמוק. רק בנס יצאנו מן התאונה בפצעים קלים.

פגשתי שם את אבא ע"ה, שבא אף הוא להשתטח על קבר רבו, ומשם הלכנו יחד ברגל, לבית הורי בסערענטש, כדי לראות את אמא ע"ה.

בדרך, סיפר לי אבא ע"ה את תוכן הסיפור דלקמן.

סיפרתי כבר במקום אחר, שאבא ע"ה היה תלמידו המובהק של בעל "לבושי" - מרדכי" ז"ל. אבא ע"ה למד אצלו כל שנות בחרותו במשך שמונה שנים.

מקום מגוריו של אבא ע"ה (הכפר בעקעטש הקרובה לעיר סערענטש) היה קרוב לעיירה ה. מאד (כ-5 ק"מ דרך השדות) שבה כיהן כאב"ד וכתופס ישיבה ה"לבושי-מרדכי" ז"ל.

אבא ע"ה היה תלמיד חביב מאד אצל רבו, עקב התמדתו בלימודים, ובעיקר, עקב התנהגותו המופתית, ממעט בדיבור, וגם מועט זה מדבר הוא בשקט, בלי הרמת קול, נוהג כבוד כלפי כל בחור בישיבה אפילו צעיר וכ"ש מבוגר ממנו.

גם לאחר נישואיו, היה רגיל אבא ע"ה להיות נוכח בסעודות ראש חודש אצל רבו, מאז שבא לגור לסערענטש בשנת תרפ"ד בקיץ הלך רגלי דרך השדות, ובחורף נסע ברכבת. - מספר פעמים הצטרפתי אליו וכך זכיתי לראות את ה"לבושי-מרדכי" כמה וכמה פעמים.

(וכאן המקום לציין את הרב הגאון רבי צבי יהודה פוקס זצ"ל אבדק"ק קערעסטעש בהונגריה, וחבר הרבנות בפתח תקוה, מתלמידיו המובחרים והמיוחדים של בעל "לבושי-מרדכי" ז"ל, שהיה מבוגר בשנתיים מאבא ע"ה, אולם היו ביניהם יחסי ידידות הדוקים, בלמדם תקופה מסוימת ביחד בישיבת מאד.

זכורני, הוא ז"ל פגש אותי לראשונה בשנת תשט"ו, בבית הכנסת הגדול בפתח תקוה, ונתן לי שלום.

הוא היה רגיל לתת שלום, לכל עולה חדש שבא להתישב בפתח תקוה, ולשאול אותו אודות משפחתו ומקום מגוריו בחוץ לארץ.

אז חזרנו ממסמיה לגור בפתח תקוה, וחשב שאני עולה חדש.

הוא שאל לשמי ושם משפחתי, ובאיזה עיר גרו הורי בחו"ל.

כשעניתי לו, ששמי מנשה קניג, נדלקו עיניו המשיך ושאל, האם

שם אביך היה חיים? והאם היה מכפר בעקעטש?

כשעניתי לו בחיוב, התחיל לחבק ולנשק אותי, ואמר ב"ה,

שזכיתי לראות בנים חרדיים בארץ ישראל, לידיד נפשי, ולתלמידו

החביב של מורי ורבי בעל "לבושי מרדכי" ז"ל, לחיים הי"ד.

הוא סיפר לי אז על התמדתו בתורה ונימוסין היפים של אבא

ע"ה).

רגיל היה בעל לבושי מרדכי ז"ל לצאת לביקורים קצרים, לכמה

ישובים שהשתייכו לרבנותו, בסביבת ה.מאד.

לרוב היו ביקורים אלו, בין הזמנים, לפני פסח ולפני ראש

השנה, כשלא מקימים לימודים בישיבה.

* * * * *

??? ??????? ??"? ????? ???? ?????? ?????, ??? 266

ולבסוף הראה לי אבא ע"ה עוד תשובה ב"לבושי מרדכי" בנושא זה. בחלק דלעיל סימן קפ"ה ושם נאמר: בענין טבילת כלים בבארות, ה"ה בפ"ת מביא בשם "משכנות יעקב", להזהיר עד"ז מפני שבעת שמנקין אותן, יש לומר שנפלו בג' לוגין שאובין, וכן הביא ב"דרכי תשובה" כמה מחמירין בזה.

ובשם אביו הגה"ק ז"ל דבמקום שאין מקוה יש לסמוך אדברי מהרי"ק שהביא הרמ"א בסימן ר"א לענין טבילת נשים, כש"כ בטבילת כלים, אם ברור שיש מ' סאה. ע"כ מדברי ה"לבושי מרדכי".

וז"ל הדרכי תשובה שם: וכה ראיתי בכתבי אאמו"ר זלה"ה בספרו שו"ת שם שלמה כת"י שהאריך בדין זה, והעלה לדינא, דבעיר או כפר שיש שם מקוה כשרה או נהר, צריך לזהר לטבול (כלים) רק במקוה או בנהר דוקא ולא בכאר.

אכן בכפר שאין שם מקוה ולא נהר, יכולין לסמוך ולטבול בבאר שיש בה מ' סאה, ואין לחוש שמא כששאבו אותה, נפלו לתוכה ג' לוגין שאובין, דהא מדינא גם בנדה כשיש טורח גדול ובדיעבד מקילין, ובכפר שאין שם מקוה ולא נהר הוי טורח גדול לילך עם כל כלי שצריכה טבילה להעיר לטבול, והוי כדיעבד, אבל אם אין בהכאר מ' סאה אין לטבול בה.

* * * * *

בהזדמנות זו סיפר לי אבא ע"ה כי פעם נסע עם הלבושי מרדכי ז"ל ל-3 ישובים שהשתיכו לרבנותו, לרגל שלשה אירועים משפחתיים שהיו ביום אחד, אצל שלשה בעלי בתים, בשלשת המקומות. ברית מילה, פדיון הבן, חתונה.

שם השואלרב בקהילה

הרהגה"צ ר' שאול בראך ז"ל	קאשוי
" ר' יהודה גרינוולד ז"ל	סאטמאר
" ר' יוסף צבי דושינסקי ז"ל	ירושלים
" ר' יואל טייטלבוים ז"ל	סאטמאר
" ר' עקיבא סופר ז"ל	פרסבורג
" ר' שמעון סופר ז"ל	ערלוי
" ר' שלמה זלמן עהרנרייך ז"ל	שימלוי
" ר' שמואל רוזנברג ז"ל	אונסדורף
" ר' חיים אלעזר שפירא ז"ל	מונקאטש

מאידך, הביא ה"דרכי תשובה" את "לבושי מרדכי". לדוגמא.
בהלכות מקואות סימן ר"א סעיף מ'.

לבסוף אצטט, מכתב שכתב הגאון האדיר רבי שמואל ענגיל
זצוק"ל מראדעמישלע, לבעל "לבושי מרדכי", בו הוא מזכיר עצמו
לפניו.

המכתב נדפס בהקדמה לחלק האחרון של "לבושי מרדכי" על ד'
חלקי שולחן ערוך, שהודפס על ידי הרב דוד מושקוביץ (שליט"א)
זצ"ל אבדק"ק בונהאד מתלמידיו החביבים של ה"לבושי מרדכי".
וז"ל המכתב:

שוכ"ט לכבוד האי גברא רבא, הרב הגאון הגדול המפורסם בכל
קצוי ארץ בתוי"ב, כקש"ת מוה' מרדכי ליב וינקלר שליט"א אבדק"ק
מאד והגליל יצ"ו.
אחד"ש כהדר"ג כמשפט.

ולמען דעת ערך התפילה כשהיא מתוך סידור, ארשום כאן מה שבזמני היה ידוע לכל העולם התורני.

הגאון האדיר מראדעמשלע ז"ל, היה מתפלל כל תפילותיו, גם מנחה ומעריב, כולל תפילת שמונה עשרה מתוך סידור.

והסיבה לכך היתה, הוראתו הישירה של בעל "דברי חיים" זצ"ל מצאנו. בילדותו היה כבר הגאון מראדמישלע ז"ל - מפורסם כעילוי. בדורו ובסביבתו של ה"דברי חיים" ז"ל היה נהוג, כשנתגלה ילד - פלא ילד עילוי, הוא הובא לפני הדברי-חיים ז"ל להבחן.

גם הגאון מראדמישלע ז"ל הובא אליו, ובאמת מצא אותו כעילוי גדול. בגמר הבחינה, נתן לו כמה הנחיות בדרכי לימוד, ובסוף אמר לו: הנני מבקשך להתפלל תמיד מתוך סידור.

ולאביו הסביר: מוחו של הילד פועל ללא הרף.

עוברות בו עשרות רבות של סוגיות שונות וחומר רב אחר.

הוא רואה סתירות ומחפש תירוצים.

אם יתפלל בעל פה, יכול לעבור עליו כל התפילה כשהוא מהרהר בדברי תורה, ולא מכוון שום דבר בתפילה.

על כן עצתי לו שיתפלל מתוך סידור. ההסתכלות בסדור, ירסן את מוחו ויכריחנו לכוון בתפילה.

ואכן, עד סוף ימיו התפלל הגאון מראדמישלע ז"ל - בהתאם להוראות ה"דברי חיים" מתוך סידור.

קידוש לבנה - נוסח ברלין

בשנת תרצ"ד בלמדי בישיבת ה. מאד אצל בעל "קצה המטה" ז"ל, בא האדמו"ר ממונקאטש הרב הצדיק ר' חיים אלעזר שפירא זצוק"ל, בעל "מנחת אלעזר", לשבות מספר שבתות בהונגריה. כידוע, היה הוא בנו של הרב הצדיק ר' צבי הירש שפירא זצוק"ל בעל "דרכי-תשובה", שהיה בנו של הרב הצדיק ר' שלמה שפירא זצוק"ל בעל "שם שלמה", בן הרב הצדיק ר' אליעזר מלאנצוט זצוק"ל, בן הרב הצדיק ר' צבי אלימלך שפירא זצוק"ל בעל "בני-יששכר".

נסענו כעשרה בחורים לעיר נירעדהאז, לשבת הראשונה בה ישבות את שבתו הראשונה שם, כדי לשמוע תפילתו ודברי תורתו, להנות משיחותיו החסידיים, ומסיפוריו אודות תלמידי הבעש"ט הראשונים ועד גדולי הצדיקים שבדורו. הנסיעה היתה בעגלה רתומה לסוסים ונמשכה כמעט כל הלילה.

מפורסם היה הרבי ממונקאטש ז"ל כמספר נפלא, וכמי שבאמתחתו אלפי סיפורים אמיתיים מגדולי הצדיקים.

יחד עם זה היה הוא ז"ל בקורתי מאד ביחסו לסיפורי צדיקים. מאות סיפורים שהיו נפוצים בקרב חסידים, נפסלו על ידו, בטענה שאינן עומדות במבחן הבקורת ונכונותן מוטלת בספק.

ידועה אמרתו: שיש להאמין שבכחו של צדיק לעשות מופת ואפילו מופת גדול מאד, אולם לא חיבים להאמין אם לא נבדקה מהימנותו של המספר מעל לכל ספק, שאכן עשה הצדיק את המופת המיוחס אליו.

רגיל היה הרבי ז"ל ממונקאטש, לעסוק בשעות המאוחרות של מוצאי שבתות, בסיפורי צדיקים ולמעמד זה התאספו מאות מאזינים לשמוע סיפוריו.

שמעתי ממנו ז"ל באותו מוצאי שבת סיפורים רבים, וסיפור אחד נחרת בזכרוני במיוחד, כי הרשים אותי ביותר והביאני לידי התרגשות עזה.

אולם לא רק אני, גם הוא ז"ל היה נרגש מאד, פניו נדלקו בלהב אש, ועיניו הבריקו באור מיוחד.

סיפרו לי חסידי מונקאטש, שהרבה פעמים סיפר הוא ז"ל את הסיפור, בדרשת נעילה ביום כפורים, במטרה, להמליץ טוב על ישראל עם גמר החתימה.

וזה תוכן הסיפור:

בשנת תרע"א, חלה אביו של הרבי ממונקאטש ז"ל הלא הוא בעל "דרכי-תשובה" ז"ל.

אחרי שכל הרופאים במונקאטש והסביבה לא יכלו לעזור, הוזמן פרופסור מוינה. שלאחר בדיקה יסודית, המליץ לנסוע לביצוע הניתוח לברלין, בירת גרמניה.

באותה תקופה נפתחה בברלין מחלקה חדשה בה בוצעו ניתוחים מסוג זה. שם נמצא הציוד החדש ביותר, וצוות רופאים מומחים ומיומנים בביצוע הניתוח הדרוש.

הנסיעה לברלין לא הייתה קלה כלל ועיקר למשפחת בעל ה"דרכי תשובה". ראשית, היה זה בחודש כסליו, תקופה קרה ביותר, המקשה על עצם הנסיעה, ובפרט לחולה מסוכן.

שנית, היה ברור כי לא הרבי החולה לבד יסע, גם בנו בעל "מנחת אלעזר" יסע איתו. וכן בחור משמש יתלוו אליהם.

כן יש גם לצרף "בעל בית" חסיד של הרבי הדוכר גרמנית, לשם עריכת סידורים טכניים יומיומיים, בברלין גופא.

כל זה עלה הון תועפות.

אולם הבעיה העקרית היתה: האכסניה, המנין לתפילה, והמזון, דהיינו כשרות המזון.

אף שידעו במונקאטש כי גם בברלין ישנם יהודים חרדים ממש, וכי גרים שם מעט יהודים חסידיים פולניים, אולם ברלין היתה מאופינת כעיר של משכילים מודרניים.

היה גם ידוע, כי בית החולים בו ינותח בעל ה"דרכי תשובה", נמצא באיזור ריק מיהודים בכלל, ובמיוחד מיהודים חרדים, ורחוקה מאד ממרכז הקהילה היהודית.

אך לא היה מקום להסוסים ולשיקולים רבים, הפרופסור עמד בתוקף על דעתו, וטען שאי ביצוע הניתוח מסכן את חיי הרבי.

נעשו מעט הכנות עוד במונקאטש בטרם יציאתם.

סוחרים אחדים במונקאטש קימו קשרים מסחריים שהגיעו גם לברלין.

בקשר טלפוני ממושך, סודרו הדברים הראשוניים הדחופים ביותר, כגון: קבלת הרבי לבית חולים בתאריך מסוים, סוכם מי יהיה הפרופסור שיעמוד בראש צוות המנתחים, וגם סודר, קבלת אגף נפרד של 3 חדרים בבית החולים, לאכסון משפחת הרבי.

נשארה פתוחה בעיית האוכל והמנין לתפילה.

עם הגיעם לברלין, התקשרו עם משרדי הקהילה החרדית, ונודע להם כי גם בברלין ישנה קבוצה של יהודים יוצאי פולין, חסידיים של אדמו"רי פולין שונים.

אף שבברלין לא חבשו שטריימיל וקאפוטה, את הבית נהלו בכל אורחותיו בסגנון חסידי, וגם בענין כשרות המאכלים הקפידו בכל ההידורים והחומרות שהנהיגו אדמו"רי פולין.

אחרי מאמצים, נמצאה משפחה חסידית שקבלה על עצמה את הדאגה לאספקת אוכל כשר למהדרין מן המהדרין למשפחת האדמו"ר ממונקאטש, וכמובן בשכר מלא.

בקשר לסידרי תפילה סודרו הדברים כך.

בעל "מנחת אלעזר" ז"ל ראה, כי לאביו בעל "דרכי תשובה" ז"ל תהיה עגמת נפש גדולה, אם לא יוכל לקדש הלבנה, לכן החליט לעשות מאמצים מיוחדים אחרונים בענין זה.

אורגנה תורנות על מרפסת הקומה, בתקוה, שתיראה הלבנה לכמה דקות לפני סוף הזמן, ויוכלו לקדש אותה.

מחמת הקור העז ששרר אז, עמד כל תורן על המרפסת לא יותר מ-10 דקות, והוחלף מיד על ידי הבא בתור.

החולה בעל "דרכי תשובה" ז"ל, שכב על מיטתו, מיטת גלגלים, מלוכש בבגדי חורף עליונים, מתוח ודרוך כולו ציפיה להודעה שהלבנה התגלתה ונראית, ואז יגררו את מיטתו למרפסת משם יוכל לקדש את הלבנה.

והנה לקראת השעה 12:00, הודיע התורן שהשמים מתחילים להתבהר.

כל הגברים, שיחד עם בעל "דרכי תשובה" ובעל "מנחת אלעזר" ז"ל מנו עשרה, הועמדו במצב הכן, עומדים דרוכים על יד דלת המרפסת מבפנים, מחכים לאות יציאה.

התורן נכנס והודיע בשמחה כי לפי הנראה בעוד דקות תיראה הלבנה.

כן הבהיר, כי לפי הנראה אין צורך להחפז, ההתבהרות נראית יציבה ולא חולפת ויש זמן להתכונן כראוי.

נפתחת הדלת, ומטת החולה נגררה למרפסת, מלווה בפמליתו. והנה נתגלה לפניהם, רקיע בהיר ויפה, כשמעגל גדול בהיר מקיף את הלבנה.

אכן התברר לנוכחים, כי ההתבהרות היא יציבה, ויש די זמן לשהיה של הכנה נפשית לפני קיום מצות קידוש הלבנה.

ואז - סיפר בעל "מנחת אלעזר" - חדרו למוחי הרהורי גאווה, וחשבתי בלבי:

רבש"ע! אנחנו קבוצה קטנה הנקראים חסידים, תלמידי תלמידי הבעש"ט ז"ל, העמדנו תורנות וחיכינו בקור עצום, כדי שנוכל

??? ?????? ???" ???? ???? ?????? ?????, ??? 281

וכה אמר ר' אברהם צבי הי"ד בשם האדמו"ר מבעלזא ז"ל:
 בדורנו, דור השתלטות האפיקורסות ושלטון תאוות בשרים בלי רסן,
 יש צורך בסייעתא דשמיא עצומה לגדל דור ישרים יראי אלקים.
 ואכן, מוכן הקב"ה לעזור ולסייע ליהודי הרוצה לגדל בנים כאלה.
 אולם רוצה הקב"ה להוכיח עד היכן מגיע רצונו של יהודי זה.
 ישנם יהודים רבים שרצונם הוא שכניהם יהיו יראי אלקים וגם
 משקיעים מכוחם וכספם להגשים רצונם זה, אולם רק עד גבול
 מסוים.

אולם, יש יהודי שחנך בניו נוגע לליבו עד כדי חיו ממש.
 משקיע הוא נפשו כוחו וכספו, מעל ומעבר, בחנוך וגידול בניו
 ליראי אלקים.

הוא רואה בהצלחת גידול בנים יראי אלקים הצלחת עולם הזה
 ובכשלון חנוך בניו גיהנום עלי אדמות.

וכמאמר אחד החסידים: וכי יכול לתת לי הקב"ה תענוג גדול
 יותר בעולם הבא, מאשר שיהיו לי בעולם הזה בנים ובני בנים
 עובדי אלקים אמיתיים.

או, האם יכול הקב"ה לגרום לי צער יותר גדול בגיהנום, מאשר
 לראות בעולם הזה בנים או בני בנים מורדים בד'.

ליהודי כזה, שתמצית חייו בעולמו הם ילדיו, עד שתענוגו
 וסכלו משתקפים במדת ההצלחה של חינוכם (ובאידיש: עס גייטין
 אין לעבין) ליהודי כזה עוזר ועוזר הקב"ה בודאי.

וזו כוונת הכתוב לפי אדמו"רי בעלזא:

ומל ד' את לבבך ואת לבב זרעך (ד' יעזור לך להתגבר על היצר
 הרע) לאהבה את ד' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך.
 ומפרש הכתוב, מתי יעזור לך ד': למען חייך, אם הקב"ה יראה
 שדבר זה הוא מוקד חייך, משאת נפשך, עד שכל חייך תלויים בזה

בהשמיעו דבר זה זלגו עיניו דמעות שמחה ואושר.

בתחילה חשב שכנראה הבריא לגמרי וקיבל רשות מאביו ללכת למקוה.

בהזדמנות, התעניין ממקור מוסמך במשפחה, למצב בריאותו של האדמו"ר רבי אהרן שליט"א.

התברר לו, שהמצב הוא הפוך, ולאחרונה עוד הוסיפו הרופאים כמה גדרים וסייגים של התנהגות בריאותית כדי להשמר מהחמרה במצבו.

בהתאם למה ששמע, היה ברור אצל בן דוד זה, כי האדמו"ר רבי אהרן שליט"א לא קיבל רשות מאביו ללכת למקוה.

כמ"כ היה ברור אצלו כי הוא לא יעשה דבר נגד פקודת אביו.

ע"כ סיקרן אותו מאד לדעת מה פשר הטיול הזה לכיוון המקוה וחזרה מדי יום בשעה 3:00 לפנות בוקר בקור עצום כזה.

החליט הוא איפוא לודא באופן מוחלט את הדבר.

באחד הבקרים בשעה 2:00 לפנות בוקר הלך והתחבא בתוך המקוה כדי לראות במו עיניו את הנעשה.

בשעה 3:00 נפתחת דלת המקוה, לעיניו נגלה האדמו"ר רבי אהרן שליט"א כשהוא נכנס למקוה, ומתחיל להתפשט מבלי שידליק אור.

לא היה קץ לפליאתו, האם אפשרי הדבר שהאדמו"ר רבי אהרן שליט"א לא יקיים פקודת אביו?

דבר זה לא יתכן, ובודאי המידע שקיבל מהמקור המוסמך במשפחה לא היה נכון, וכנראה שקיבל רשות מאביו ללכת למקוה.

ובעוד שהוא מהרהר, רואה הוא שהאדמו"ר רבי אהרן שליט"א יורד במדריגות המקוה ערום לחלוטין נעצר במדרגה האחרונה ואומר: "הנני מוכן ומזומן לקיים מצות כיבוד אב לא לטבול במקוה".

אז חזר לאחוריו, עלה לחדר ההלבשה התלבש, וחזר הביתה.

באחוזה זו היו כ-400 עובדים גברים ונשים.
 נהוג היה שפעמיים בשנה, לקראת הקיץ והחורף, חילקה הנהלת
 האחוזה בד, לבגדים ושמלות לכל העובדים גברים ונשים חינם,
 סחורה זו נקנתה בחנותו של ר' אברהם צבי פערלשטיין הי"ד.
 כדי לתת לדבר זה אופי של מעמד מכובד, היה נהוג שאת בחירת
 הבד עשתה הנסיכה הזקנה, אמו של הנסיך בעצמה באופן אישי, זאת
 כדי להפגין דאגתה האישית לעובדי האחוזה.
 פעמיים בשנה נכנסה הנסיכה הזקנה, בכרכרה רתומה של ארבעה
 סוסים, העירה סערענטש, לחנותה של משפחת פערלשטיין לבחור בד
 לעובדי האחוזה.
 לקראת הקניה, לכבודה של הנסיכה נעשתה בחנות הכנה רבתי,
 שכללה שיפוצים ונקיון יסודי.
 כל העובדים וכמובן הבנים והנכדים שעבדו בחנות, לבשו ביום
 זה בגדי חג.
 עם השמע צלצולי פעמוני הכרכרה, יצא ר' אברהם צבי ואשתו
 הי"ד לרחבת החנות, כדי לקבל באופן אישי את פני הנסיכה,
 ולהכניסה בכבוד דרך דלת צדדית למשרד החנות, שם הציגו לפניה
 מבחר מגוון של בד כדי שהיא תבחר מהם את הנראה בעיניה.
 למרות שביקורים היו מקור פרנסה למשפחת פערלשטיין, היו הם
 גם מקור לעגמת נפש בפרט ובעיקר לראש המשפחה ר' אברהם צבי
 הי"ד.

בביקורים אלו היו צריכים ללחוץ ידה של הנסיכה הזקנה, אחרת
 היתה נעלבת ומעבירה את הקניות לחנות אחרת.
 הושטת יד זו הטרידה את החסיד הזקן כל ימי חייו.
 מחד לא רצה להפסיד חלק הגון מהכנסתה השנתית של המשפחה, על
 ידי סירובו ללחוץ ידה של הנסיכה.
 מאידך כאב לו מאד שעליו לעבור על דברי חז"ל.

במיוחד דאג שלא יקחו ממנו הבנים והנכדים דוגמא, ויאמרו שבשביל פרנסה מותר לתת יד לאשה.

לפי מה ששמעתי מאנשי עירנו אנשים נאמנים, פתר ר' אברהם צבי הי"ד את הבעיה כדלקמן:

הוא אכן הושיט ידו לנסיכה הזקינה בעת ביקורה בחנות, אולם אחרי עזבה את החנות. בעוד שכל הבנים והנכדים נוכחים, הכה ידו ואצבעותיו אל דלפק החנות עד זוב דם.

זה היה פרצופם הרוחני של החסידים הסוחרים מדור הקודם.

חבל על דאבדין ולא משתכחין.

* * * * *

ר' אברהם צבי פערלשטיין הי"ד עם כל משפחתו הגיעו לאושביץ.

סיפר לי אחי ר' יוסף צבי ז"ל שהיה נוכח בהגיעה הרכבת לאושביץ כשבתוכו גם ר' אברהם צבי הי"ד.

הוא הגיע חולה קשה ולא היה יכול להניע אבר.

תפסו אותו שני אנשים, אחד בראשו ואחד ברגליו כמו שתופסים שק תפוחי אדמה, וזרקו אותו לעגלת גלגלים והובל ישירות לכבשנים הי"ד.

* * * * *

בהזדמנות זו אזכיר כאן לטובה את אחד מבעלי בתים החשובים והמכובדים ביותר בעירנו סערענטש, ואספר על גודל דעתו - דעת דקדושה - בקשר לעשית צדקה וחסד בעירנו ובסביבה. שמו: ר' משה ווינשטוק.

בעל חנות קמעונאי וסיטונאי לדברי מזון.

שותף בכרמים רבים שבסביבה, ושותף לתחנת קמח המפורסמת בעיירת שארוש - פאטאק.

הוא היה עשיר גדול.

הוא היה גם בעל שיעור קומה רוחנית, גבוה משכמו ומעלה.

היה תלמיד חכם, מתלמידיו של בעל "ייטב לב" מסיגעט זצוק"ל משתתף קבוע בשיעורים היומיומיים בבית המדרש הספרדי, שם היה מתפלל קבוע.

בעל צדקה גדול, ועניו מושלם.

בניו בנותיו ונכדיו יהודים חרדים נאמנים לד' ולתורתו. גם בחיצונותם הובלטה יהדותם, מגודלי זקן ופיאות. והתהלכו בלבוש יהודי מובהק.

הגינותם במשא ומתן היתה מן המפורסמות. הוכרו כמשלמי מסים (ממשלתיים ועירוניים) מן הגדולים ביותר.

כשאני הכרתיו היה כבר למעלה מבן שבעים.

משפחתנו התפרנסה ממאפיה, ממנה התפרנסו רק בקושי.

לתוצרתנו השבועית הינו צריכים: 6 שקי קמח רגיל, לאפיית לחם, ו-1 שק קמח לבן, ללחמניות ולחלות לשבת. את הקמח קנינו אצל ר' משה וויינשטאק ז"ל. היו לנו עגלה עם סוס.

באמצעותם נסענו לכ-10 כפרים בסביבת עירנו סערענטש למכור לבעלי מכולת את התוצרת, מיני פת שונים. כן נסענו בעזרתם לחנותה של משפחת וויינשטאק לקנות את כמות הקמח השבועי. המרחק מהמאפיה עד לחנות וויינשטאק ההיה כ-1200 מטר. והיו צריכים לעבור לאורך רחובה הראשי של סערענטש. לרוב קנינו את הקמח בהקפה, גם מכרנו את התוצרת לחנויות המכולת בהקפה.

* * * * *

- 278 -

היה זה באחד מימי בין הזמנים, ביום רביעי בצהרים, אבא פנה לאחי ר' יוסף צבי ובקשו: רתום את הסוס לעגלה וקח איתך את מנשה, סעו לחנותו של ר' משה וויינשטוק, להביא שלשה שקי קמח רגיל ושק קמח לבן כדי שנוכל לאפות לחם וחלות לשבת.

לשאלתו של אחי ר' יוסף צבי את אבא מה מצב החוב אצל חנות וויינשטאק? ענה אבא: המצב לא טוב, אולם אם לא נאפה לחם וחלות ולא נספק את הצריכה של הקונים הקבועים, יכולים אנו לסגור את המאפיה לחלוטין.

כלב כבד ובהרגשה מעיקה רתם אחי ר' יוסף צבי את הסוס לעגלה ונסענו יחד לחנותו של ר' משה וויינשטאק.

אולם החנות היה גדול מאד, גם במושגים של היום. כפינת האולם היה המשרד ובו ישבה המנהלת.

נכנסנו למשרד והודענו לה על כמות הקמח וסוגיו הדרושים לנו. היא לקחה את פנקס הלקוחות הסתכלה בו, והעירה: יש לכם כאן חוב גדול. (היא לא אמרה שהיא לא נותנת לנו קמח).

מיד פנה אחי ר' יוסף צבי לאחוריו ויצא מן המשרד ואני אחריו. יצאנו מן החנות ועלינו על העגלה והתחלנו לנסוע הביתה.

התרחקנו כ-100 מטר מן החנות ואז שמענו שצועקים אחרינו:

יוסף הערש, יוסף הערש;

אחי פנה לאחוריו, והנה הוא רואה את ר' משה וויינשטאק ע"ה רץ אחריו בנעלי בית, בלי מעיל, וציציותיו מתבדרות ברוח, מאותת בידי שנתזר לחנות.

חזרנו לחנות ומצאנו את ר' משה וויינשטאק ע"ה במשרד החנות כשכולו סוער ורועד מהתרגשות.

בתו מנהלת החנות חוורת כסיד.

שמענו כשהוא גוער בבתו: מה איתך, לא נתת קמח למאפית ר' חיים קניג, השארת משפחה בת - שתים עשרה נפשות בלי לחם! בדמעות על לחיה היא ענתה: אבא היקר לא הוצאתי מפי את המלה לא נותנת. ציינתי רק שיש חוב גדול, ותו לא. הם בעצמם עזבו את החנות, ולא הספקתי להסביר להם שאין כוונתי לא לתת את הקמח, רק ציינתי את החוב הגדול. לא קיבל ר' משה וויינשטאק ע"ה את התנצלותה ואמר לה: אני איש זקן, ומי יודע אם לא בעוד כמה ימים, אעמוד לפני בית דין של מעלה, ומה אגיד ואומר אם ישאלו אותי, האיך השארת משפחה בת שתים עשרה נפשות בלי לחם.

אחרי שנרגע יצא את המשרד ואמר לבניו ר' חיים ור' הלל הי"ד מלאו את עגלת ר' חיים קניג מלא קמח רגיל ולבן.

ברגשות מעורבים נסענו הביתה, כאב לנו מאד שהגענו לידי כך, והתרגשנו מאד מגדלות נפשו ודעתו, דעת חסד ורחמים, של ר' משה וויינשטאק ע"ה.

זכר צדיק לברכה

עם האדמו"ר מויזניץ זצוק"ל אצל קבר רחל אמנו

שלהי סיון תשכ"ז, כחודש ימים אחרי מלחמת ששת הימים, ואני בעיר הקודש ירושלים, במסגרת תפקידי כגזבר המועצה האזורית נחל שורק.

באופן רשמי עדיין אין כניסה חפשית לאזרחים לשטחים המשוחררים: חברון שכם, יריחו ובית לחם. אולם מפה לאוזן נמסר כי מי שאינו בטלן, יכול לעבור בירושלים את המחסום הצבאי ולהגיע לבית לחם ושם להשתטח על קבר רחל אמנו. נתעורר בי חשק גדול להגיע לשם.

כפעם אחרונה התפללתי על קברה של רחל אמנו ביום י"ז כסליו תש"ח - (30.11.47). למחרת היום בו אשרו אומות העולם הקמת מדינה לעם ישראל בחלק של ארץ ישראל, בלייק סקסס אשר בארצות הברית.

אותו יום מובטל מעבודה היתי (גרנו אז בפתח תקוה ועיקר עבודתי היתה קטיף תפוזים בפרדסי פתח תקוה), החלטתי לנצל את היום לביקור בירושלים להתפלל ליד הכותל המערבי, ואח"כ לנסוע לבית לחם להשתטח על קבר רחל אמנו ולחזור ללילה הביתה. חדשים הינו בארץ, רק לפני כשלשה חודשים הגענו לכאן, ובמשך תקופה זו זכיתי להיות בירושלים רק פעם אחת, ואז התפללתי מנחה על יד הכותל המערבי.

באנו לארץ בעירום וחוסר כל, וההכנסה מכל יום עבודה היה לנו צורך חיוני והכרחי ביותר, על כן נמנעתי מלנסוע פעם נוספת לירושלים או למקומות קדושים אחרים.

כשהגעתי מצאתי שנוף הסביבה השתנה במשך 19 השנים האחרונות ללא הכר. בשנת תש"ח היה הקבר בשדה פתוח במרחק של כ-800 מ' מהעיר בית לחם, וכעת נמצא בשטח בנוי בתוך העיר בית לחם.

ליד הקבר מצאתי כשלשים איש אומרים תהילים בצבור, כולם היו ירושלמיים, ניכר בהם שהיו רגילים לפני שנת תש"ח לבקר תכופות במקום. להשתטח על קברה של רחל אמנו, וגם הם מצאו כעת דרך לעקוף את המשמרות ולהגיע למקום למרות הקשיים. הצטרפתי לצבור אומרי תהילים.

היתה התרגשות גדולה, עקב הימים הגורליים הנוראים שעברו עלינו בחודשים האחרונים בכלל, ובשבועות האחרונים בפרט.

בכיות קורעות לב נשמעו באולם, היו אלו דמעות אושר, על שזכינו אחרי קרוב לעשרים שנה, לחדש בואנו למקום קדוש אהוב זה.

תוך כדי תפלה, הגיעו לאזננו מבחוץ קולות של כלי רכב העוצרים בקרבת הבנין, כעבור רגעים מעטים התגלה לעינינו בפתח אולם הקבר האדמו"ר מויזניץ רבי חיים מאיר הגר זצוק"ל. בהכנסו פתח ואמר באידיש:

"אמא רחל חזרנו אליך". (מאמע רחל מיר זענען ווייטער דא ביי דיר).

עם כניסתו לאולם הקבר, באו ונדחפו אחריו, כשלשים חסידים מבוגרים וכשלש מאות ילדי תלמוד-תורה מ"חדרים" של חסידי ויזניץ.

האולם התמלא עד אפס מקום וגם מבחוץ סביב לבנין עמדו אנשים רבים צפופים.

אחרי גמר אמירת יום תהלים הושלך הס כאלום.
כל העינים הופנו אל הרבי ז"ל שעמד על יד הקבר עם פנים לצד
הקהל ושתי ידיו מורמות כלפי מעלה כמי שמנצח על מקהלה.

פתאום, בהורדת יד אותה הרבי ז"ל להתחיל. באותו רגע, בכת אחת פצחו פיהם מאות ילדי תלמוד תורה, המקיפים את הרבי ז"ל, לומר אתו יחד את דברי יעקב אבינו לבנו יוסף: "ואני בבואי מפדן מתה עלי רחל..." כשהם מתרגמים לאידיש את הסברו של רש"י. הכל נאמר בניגון המסורתי המרגש רווי הכיסופים שהיה מקובל מאות כשנים בארצות אירופה.

התכוננתי בפניו של הרבי מויזניץ ז"ל וראיתי פניו בוערים באש קודש, כל כולו דבוק וספוג בגעגועים עילאיים ונהרי נחלי דמעות יורדות מעיניו.

- 286 -

גם אני עזבתי את הקבר וחזרתי ירושלימה כשליבי מלא על כל
גדותיו מחויה מרשימה נפלאה זו.

* * * * *

ואכן, קיים האדמו"ר רבי חיים מאיר זצוק"ל את הבטחתו, והביא את אביו לקבורה בארץ ישראל בעיר הקודש בני ברק.

✻ ✻ ✻ ✻ ✻ ✻ ✻ ✻ ✻ ✻

עם גמר כתיבת סיפורי זה שמעתי מחתני האברך ר' נתן דונט נ"י שהיה בקבר רחל בימים שלאחרי מלחמת יום הכפורים, ביחד עם מאות מתפללים ומבקשי רחמים במסגרת עצרת תפילה שהוכרו עליה.

כידוע היה המצב אז חמור ומסוכן מאד.

גם הרב הגאון רבי חיים שמולביץ זצ"ל ראש ישיבת מיר השתתף באותה עצרת.

נהרי נחלי דמעות נשפכו באותו מעמד בעת אמירת תהלים ובקשות אחרות המיוחדות למצבי חירום.

עם גמר אמירת תהלים ובקשות השתררה דומיה בחדר הקבר, ואז נשמע קולו של הגאון ממיר זצ"ל, שציטט את הפסוקים הידועים מספר ירמיה ל"א: "כה אמר ד', קול ברמה נשמע, נהי בכי תמרורים, רחל מבכה על בניה, מאנה להנחם על בניה כי איננו". כה אמר ד', מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה וגומר.

וכאן מרים הגאון ממיר זצ"ל את קולו ואומר:

ואני! חיים בנך, אומר לך אמא רחל:

אל תמנעי קולך מבכי!

אל תפסיקי לבכות רחל אמנו!

עת צרה היא ליעקב! רחל אמנו בכי ועוררי רחמים, עלינו ועל

כל יושבי ארץ ישראל, רחמים גמורים מידיים אמן.

עוד בדרך לשימלוי סיכמנו בינינו, שלא נידחף במיוחד בשבת לקרבת הרבי ז"ל, לא בתפילה ולא בעריכת שולחנות, וניתן אפשרות לחסידי הרבי ז"ל משימלוי והסכיבה, להיות בקרבתו, לראות פניו ולשמוע דברי תורתו ותפילהו מקרוב.

בהתאם לסיכום זה, לא הקדמנו בואנו למקום עריכת השולחן כדי לתפוס מקום. הגענו לבית המדרש לשולחן כשזה היה כבר מלא עד אפס מקום, ועמדנו בפינה מרוחקת.

ההנהגות
ההנהגות

זמן רב אחרי הקידוש, כשהרבי ז"ל התכונן להגיד דברי תורה בשעה מאוחרת בלילה, כשחלק מהמשתתפים הלך הביתה, התקרבו לקרבת הרבי ז"ל, ואז התחלתי לחפש במבטי את רבה של שימלוי ז"ל.

היות ולא הכרתי אישית את הרב משימלוי ז"ל, בקשתי מאנשים שעמדו בקרבותי שיראו לי את רבה של שימלוי בין היושבים על יד השולחן.

אז נודע לי, שהוא אכן היה בתחלת עריכת השולחן, ונשאר שם עד לאחר הקידוש, אז התנצל לפני הרבי ז"ל, על שהוא מוכרח לעזוב היות ועליו למסור לפנות בוקר בשעה 3:00 שיעור, ועליו לנוח לפני כן.

עריכת השולחן נמשכה עד קרוב לשענה 2:00 בלילה, ואז, לפי המלצת אחד הבחורים מילידי שימלוי, החלטנו ללכת לפני השינה למקוה. לפי דבריו, בשעה כזו המקוה חמה מאד, וכדאי ללכת קצת להתחמם. בחר זה אף הראה לנו את הדרך למקוה, אולם הוא לא הצטרף אלינו אלא הלך לישון בביתו.

אולם, על אחיו הרב דק"ק פה שימלוי, אומרים ב-ה' מאד, שיודע כל התורה כולה בלי הגזמא.
ראיתי שהוא מבליע חיוך בשמעו דברי אלה.

השיחה הסתיימה והזקן גמר להתלבש והלך.

עניתי לה, אני לומד בסאטמאר, וכי הנני יליד הונגריה
ולמדתי בישיבת ה' מאד אצל אחיו של הרב משימלוי, ורצוני למסור
דרישת שלום חיה לכבוד הרב מאחיו.

עם פתיחת הדלת, נדהמתי לראות ולהוכח שאותו זקן עמו שוחחתי במקוה היה לא אחר מאשר רבה של שימלוי בכבודו בעצמו.

נרתעתי לאחור.

הוא הכיר אותי מיד, קם בשמחה ממקומו ובא לקראתי, הושיט לי יד וברכני בברכת שלום עליכם, להפתעת הרבנית.

הוא סיפר לרבנית, בחור צעיר זה הוא תלמיד אחי היקר שליט"א, והוא סיפר לי לפי תומו בשבת בבוקר במקוה על גדולת וצדקת אחי.

הביאי יי"ש ולקח לכבודו.

אחרי הטעימה, ביקש ממני לספר לו על אחיו ובני ביתו, כשהוא מתעניין בכל פרט ופרט.

התעניין מה נעשה בקהלת ה' מאד, שאל על בעלי בתים רבים מעמדם ומצבם.

לבסוף הוא שאל אותי, מתי היתי בבית הקברות על קברו של זקיננו בעל "קול אריה".

לפני גמר הפגישה, שאל אותי איזה מסכת למדו בישיבת אחיו באותה שנה שלמדתי שם, ובקשני להגיד לו חידושי תורה מאחיו.

עשיתי רצונו ואמרתי לו את אחד החידושים היפים ששמעתי מפי אחיו בעל "קצה המטה" ז"ל בסוגיית "תקפו כהן" במסכת בבא מציעא.

הוא נהנה מאד ורשם לו על פיסת נייר את הדברים.

הוא ליווה אותי עד לרחוב לפני ביתו, נשקתי ידו וכך עזבתי את שימלוי.

ביקור האדמו"ר מגור ה"בית ישראל" זצוק"ל בביתנו במסמיה

בכ"א אדר תש"ט עלתה קבוצת עולים חרדים - רובם יוצאי הונגריה ומיעוטם מפולין - על הקרקע דרומית לקיבוץ חפץ חיים, על אדמת הכפר הנטוש מסמיה, לייסד מושב עובדים במסגרת תנועת פועלי אגודת ישראל.

עוד בראשית צעדי התארגנות הקבוצה, החליטה תנועת פועלי אגודת ישראל, ובראשה ר' בנימין מינץ ז"ל, שישב זה ישא את שמו של האדמו"ר מגור זצוק"ל בעל "אמרי אמת". על כן נקבע השם "בני ראם" שהוא ר"ת של שמו רבי אברהם מרדכי. האדמו"ר זצוק"ל נפטר בירושלים בעוד העיר נתונה במצור בחג השבועות של שנת תש"ח. הוא היה רבם ומנהיגם של רבבות חסידי גור בפולניה לפני השואה, ובעזר השם הצליח להימלט מגיא ההריגה ברגע האחרון, הגיע ירושלימה והתישב בה.

בחגיגת העליה על הקרקע היה נוכח - נוסף על ר' בנימין מינץ ז"ל וראשי פועלי אגודת ישראל - גם הרב רבי יצחק מאיר לוין ז"ל יו"ר אגודת ישראל העולמית, שהיה חתנו של האדמו"ר בעל "אמרי אמת" זצוק"ל.

לפי דברי ר' בנימין מינץ ז"ל, הוזמן לחגיגה זו גם האדמו"ר מגור בעל "בית ישראל" זצוק"ל, ואף הבטיח לבא להיות נוכח, בחגיגת הנחת אבן פינה ליישוב חרדי חקלאי בארץ ישראל שיקרא על שם אביו הצדיק ז"ל, שהיה ממעוררי ומזרזי עליית יהודים חרדים לארץ ישראל.

רק בשנת תשי"ב הגיע ההזדמנות.

לר' בנימין מינץ ולר' ראובן אהרונוביץ ז"ל נודע כי ה"בית ישראל" זצוק"ל מתכנן לנסוע לבאר שבע להכרה שבועית, נגשו מיד לארגן את ביקורו בבני ראם. (מסמיה הערבית). המקום נמצא על הכביש ירושלים - באר שבע, ולא יהיה צורך בנסיעה מיוחדת לעריכת הביקור.

עם קבלת הסכמתו של ה"בית ישראל" זצוק"ל לעריכת הביקור, הועברה הידיעה למזכירות בני ראם - בה היתי חבר - ואחרי דיון יסודי הוחלט לערוך את קבלת הפנים להרבי זצוק"ל בביתנו.

ללא ה"בית ישראל" זצוק"ל

לא היה די בהחלטה זו.

ר' בנימין מינץ ור' ראובן אהרונוביץ ז"ל באו במיוחד לביתנו במסמיה לבדוק את הדירה, וגם נתנו הנחיות כלליות בקשר לקבלת הפנים.

הם עצמם תכננו להלוות לאדמו"ר מגור זצוק"ל מירושלים.

הם הסבירו לחברי המזכירות ולי, את מנהגיו של האדמו"ר זצוק"ל בעת ביקורים כאלה, כי האדמו"ר מקצר בדבורו, ואוהב לקבל תשובות קצרות ועניניות לשאלותיו.

את הועד הפועל של פועלי אגודת ישראל ייצגו ר' יוסף פפר ז"ל מזכירו הכללי, ור' יצחק גרוס ז"ל ראש המועצה האזורית נחל שורק.

באחד מימי תמוז תשי"ב, קבלנו הודעה כי בשבוע הבא ביום א' יופיע האדמו"ר זצוק"ל במסמיה.

הודעתי לאשתי תחי' על הביקור החשוב הצפוי לנו, והתחלנו בהכנות לקבלת פנים.

י"ש, כדי שנוכל לחלק שיריים ולהגיד לחיים, אולם האדמו"ר זצ"ל ישב כמהורהר ולא נגע בדבר.

דממה השתררה בחדר.

לפתע קם האדמו"ר זצ"ל ממקומו שליד השולחן, ובצעדים זריזים ניגש אל המקרר (היה זה ארון קרח ולא פריג'ידר) בתנועה זריזה פתח - להפתעת הנוכחים - את המקרר (שהיה מלא עד אפס מקום לרגל מאורע זה).

ואמר בקול - רם: "יש כאן ב"ה הכל, מלא ברכת ד', סגר את המקרר ועזב את דירתנו.

חסידי גור הסבירו שאין זה ממנהגם של אדמו"רי גור לחלק שיריים. אולם אמרו כולם פה אחד, מנשה! זכית, האדמו"ר שליט"א, בירך אותך בברכת פרנסה טובה ואין ספק שמכאן ולהבא יהיה המקרר, וכמובן הבית מלא ברכת ד'.

כחמש עשרה שנה אחר כך בשנת תשכ"ז, בקרתי עם אחי ר' יוסף צבי ז"ל אצל הרבי זצ"ל בירושלים בענין מסוים של אחי ז"ל.

משנכנסנו לחדרו היביט בי האדמו"ר זצ"ל ואמר לי:

היתי אצלך במסמיה לפני חמש עשרה שנה, נכון?

זכר צדיק וקדוש לברכה.

??? ?????? ???”? ????? ???? ?????? ?????? . ??? 313

את רוב הסימנים של שאלות ותשובות, הוצאתי מתשובתו של הרב י.מ. טולידנו ז"ל בירחון קול תורה, מגליונות: ניסן אייר סיון תמוז אב אלול תשט"ז.

נבוא לעובדות עצמן:

עם העמקת החפירות לעומק של 1-2 מ', נתגלו קברים, ובהם עצמות מתים.

הדבר לא עורר התפעלות מיוחדת, לא אצל החופרים, ולא אצל אנשי הסביבה בטבריה שראו את החפירות.

גם תשובה זו של רבינו, היא מועט המחזיק את המרובה.

טבריה

??? ?????? ?????? ?????? ?????? ?????? ?????? ?????? 318

כמ"כ טמונים שם: ר' יעקב שמשון משפיטובקה, ר' מנחם מנדיל מויטבסק, רבי ישראל משקאלוו בעל פאת השלחן, תלמיד הגר"א ז"ל, ועוד גדולי ישראל.

בבית קברות זה הובא למנוחת עולמים גם רבי אשר זאב ורנר זצ"ל.

ולעצם פסק דינו של הרב ורנר זצ"ל:

חוץ מהמכתב הקצר שמופיע בירחון "קול תורה" נכתבו ע"י עוד שני מכתבים המדברים באותו ענין, מכתב אחד משלים את השני, ושניהם משלימים את המכתב שנמצא ב"קול תורה". ואלו הנקודות העקריות בדברי הרב ורנר זצ"ל.

א. בהוצאת פסק דין יש להסתמך בעיקר על נגלות התורה. ולפי נגלות התורה יש יסוד חזק לפסק דינו זה.

ב. גם לפי סתרי תורה (וכידוע היה רבינו ז"ל אחד מגדולי הקבלה בזמננו) יש לפסק דינו על מה להסתמך.

א. לפי נגלות התורה מתבסס פסק דינו על נקודות הבאות:

(א) לפי "שער הגלגולים", כל השטח שבין בית הקברות של ר' יוחנן בן זכאי, עד צלע ההר, שבו מונח ר' עקיבא, הוא בית קברות אחד, שבו מונחים עשרים וארבעה אלף תלמידי ר' עקיבא.

(ב) הליכת גאוני ישראל להתפלל על קבריהם מצביעה על כך שהם מסתמכים על הנאמר ב"שער הגלגולים".

(ג) אם כך הדבר, הרי שטח זה הוא ודאי טומאה, וכיצד עוברים שם כהנים יום יום בידעם שמתחת לכבישים ולמדרכות נמצאים קברים?

יוחאי נודע מקומם. ולא כפי דעת הבבלי, שר' שמעון רק ציין את המקומות בדיוק, כדי שהכהנים לא ילכו שם. יש בזה זכות לעצמות שלא יכשלו בהם רבים.

ב. למרות שגרו מאות בשנים נוצרים ומוסלמים בטבריה, אין בה בית קברות של גויים ויש מקום לומר כי עצמות אלו הם של גויים ומותר לפנותם.

ג. הרב ורנר זצ"ל מסתמך, על ירושלמי פרק ז' דנזיר, כי אחרי 120 שנה לפטירתו של אדם, הוא נעשה רקב, ואז, אין אסור פינוי.

כי עיקר איסור פינוי עצמות הוא, מפני דבלכול קשה למתים מפני שמתיראים מיום הדין (ראה יו"ד סימן שס"ג סעיף א' בש"ך ובטו"ז), ואחרי שהגוף נרקב, הרי זה סימן כי נגמר דינו, ואין לו ממה לפחד. היות שכל הקברים הנמצאים בשטח זה הם יותר ממאה ועשרים שנה הרי שאין אסור פנוי חל עליהם.

יש לציין, כי טעמו זה של הרב ורנר ז"ל מוזכר בפירוש, בתשובת נודע ביהודה סימן פ"ט, ואין זה חדוש שחדשו רבינו, כמו שטענו מתנגדיו בהלכה זו.

ואם נבוא לדון לפי פנימיות התורה: הרי אין מה לחשוש כלל, כי לפי הסוד, הצדיקים הגדולים, כמו ר' יוחנן בן זכאי הרמב"ם והשל"ה, גופם ובשרם עליהם, כמו שנקברו, והקב"ה מסתיר אותם, ואינם חוזרים לעפרם, רק שעה אחת קודם תחית המתים, ורב ורנר ז"ל קובע: כל שלד הנמצא בלי בשר לא מקדושים המה.

ואחר הקדמות והסברים הללו נביא את דברי הרב ורנר במכתב אחד שהוא תמצית דבריו גם משאר המכתבים:

על פרשת החפירות ברחבת הרמב"ם בטבריה

להתפלל ע"י הקברים הניכרים, וגם נעשה רה"ר, וכהנים עוברים שמה יום יום.

ואם נחליט שעפ"י הספרים הנ"ל שמה ודאי טומאה, למה שותקים ולא מציינים ומסיידים כל השטח הנ"ל.

אלא שבודאי זה רק ספק טומאה, מאחד משני הטעמים הבאים:

(א) עפ"י ירושלמי פ"ט דנזיר, שאחרי מאה ועשרים שנה נעשה רקב.

(ב) בגלל שיש מחלוקת, אם דבר הידוע עפ"י רוח הקודש, יוצר דינים - והקברים של ר' יוחנן בן זכאי, ור"ע ותלמידיו, ידוע רק עפ"י רוח הקודש.

וגם, הלא לא ידוע בטבריה ביה"ק של גויים - הוה שוב קבוע דהוה ספק, וגם קבוע קל, כי אינו ניכר, כמו שדה איתן, ובכן אין חשש ללכת שמה.

אולם כאשר חפרו, ונתגלו עצמות, ויש כבר ודאי טומאה, ולציין המקום אין בידינו, כי כבר הוחזקו שמה רבים, ולא יתחשבו אתנו, מצוה לטהר המקום שלא יכשלו רבים בודאי טומאה.

וכן רבי שמעון טיהר טבריה.

וכן אפשר לומר, אחרי שכבר נתברר, שאמת מה שכתוב בספרים, שיש שמה בית הקברות, והמקום רשות הרבים לרבים, יש מצוה לחפור ולברר במקום שאפשר לברר שלא יכשלו רבים.

מטעמים אלה החלטנו אז, להוציא העצמות ולקוברם במקום אחר, כי זו זכות לעצמות שלא יכשלו בהן רבים.

וגם החלטנו אז לא להתערב בענין החפירות, כי להורות שמותר לחפור, קשה להוציא דין תמוה לרבים, ובכן מוטב לא להתערב ועי"ז יחפרו ויטהר המקום ותבוא עליהם ברכה, שגרמו שלא יכשלו רבים.

ומהטעמים הנ"ל לא התערבנו יותר.

אולם אח"כ הם בעצמם הפסיקו, בכדי לקבץ כסף לבנין.

וכעת שנתחדש הדבר, הלכתי שוב בדרך זו, לפסוק בענין העצמות שכבר נמצאו, ולא להתערב בענין החפירות.

וראוי עכשיו שהגאונים הרבנים הראשיים לישראל יעיינו בכל הדברים האלה יוציאו פסק למעשה.

אשר זאב ורנר

עכ"ל הרב ורנר זצ"ל

ארשום כאן רק את הנקודות העקריות שבדבריו.

אחרי דיון ארוך ונוקב, הוחלט, להתיר את הבניה, ואם ימצאו קברים, יש לפנותם.

ב. בהתחלה, רצו אנשי טבריה שהתישבו בה בראש ר' חיים אכולעפיה ז"ל להמשיך ולהשתמש בכי הקברות הישן, שבו השתמשו במשך 1500 שנה ברציפות.

שלושים שנה לפני חורבן העיר טבריה בשנת ש"צ נקבר בה השל"ה הקדוש.

אולם נודע להם, כי במלחמת הפלחים והבדוים שבה נהרסה טבריה בשנת ת"כ, נהרגו גויים משני הצדדים, וכל הנהרגים משני הצדדים, נקברו בשטח של בית הקברות הישן.

כל הרובד העליון של בית הקברות, מלא קברי עכו"ם, וכל העצמות הנמצאים עד עומק של 2 מטרים הם עצמות עכו"ם, ואין שום ספק שמותר לפנותם כי אם גם מצוה לפנותם.

היות והם לא רצו להתעסק בענין זה, שלא היה להם נחוץ, הקצו להם שטח חדש לבית קברות, הוא בית הקברות שמשתמשים בו עכשיו.

ג. בתקופת הרמב"ם, לא נהגו לקבור בשטח פתוח בשדה, כנהוג בימינו. משפחת הרמב"ם נקברה במערה כמו שהיה נהוג בזמנו, ומערה זו נמצאת כיום - לפי מסורת שבידי הרב ורנר ז"ל - בעומק של כ-12 מטר בעומק מתחת פני השטח שאנו מהלכים עליו היום.

אין כל שמץ לטענה, כי העצמות שנמצאו יכולים להיות ממשפחת הרמב"ם.

סימון מיקומם של קברי בני משפחת הרמב"ם ושל שאר גדולי ישראל בשטח זה, נעשה על ידי רבי חיים אכולעפיה ז"ל ובית דינו, בעזרת מהנדס מקושטא, במטרה לתת אפשרות לבא ולהתחנן על ידי קבריהם של קדושים אלה.

הקברים נמצאים כאמור בעומק של כ-12 מטרים ולא בתוך 2-3 מתחת לפני השטח.

דוגמא לכך, מקום קבורתו של רבי שמעון בר יוחאי במירון, כידוע, הקבר נמצא במערה עמוקה, כמו מערת בית הלל, והבנין

נבנה מעליה בגובה רב, המקום בו אנו נוהגים להתפלל במירון, הוא למעלה בהרבה מטרים מהקבר עצמו.

ד. מעשה רב מבית דינה של טבריה הקודם.
כידוע, קיים בנין גדול ונהדר, על קברו של רבי מאיר בעל הנס בטבריה. הבנין מחולק בין שתי העדות הספרדית והאשכנזית.

יסודות הבנין נחפרו על יד הקבר ממש. בין רבי מאיר ותלמידו סומכוס, נמצא קיר שיסודות נחפרו בין שני הקברים האלו.
רב ורנר ז"ל מסר, שידוע לו, שבזמן החפירות שנערכו שם, גם כן נמצאו עצמות, ובית דינה של טבריה אז, לא פסקו להפסיק את החפירות, אלא פנוי העצמות, והמשיכו בחפירה ובבניה.

ה. ולסיכום ציין הרב ורנר ז"ל, שלפי דעתו, היתה מצוה גדולה, לחפור את כל השטח, ולהוציא את העצמות ולפנותם, מטעם נוסף והוא, בזיון המת.

כי בבתים שנבנו בשכונה מימוניה, ובבתים הערכים שבשטח הסמוך נחפרו בורות ביוב, ובבורות אלו זורמים מי שופכין, זוהמא זו חודרת לתוך הקברים מתפשטת ומחלחלת ביניהם, וכי יש בזיון המת ובזיון גדולי ישראל יותר מזה?

הרב ורנר ז"ל הוסיף עוד כמה וכמה נימוקים, ולבסוף ציין: למרות כל זה, אחרי שראיתי, שרבנים האחרים הבינו אחרת והוציאו את המחלוקת לרחוב היהודי, אמרתי אין לי ספק, שגדולי ישראל אלו המונחים בשטח זה, נח להם להשאר במצב שהם עכשיו, כדי לא להרבות מחלוקת בישראל ונתתי הוראה, להפסיק את החפירות.

כה סיים הרב ורנר ז"ל את דבריו.

בא וראה צדקתו הגדולה של אותו צדיק זכותו תגן עלינו.

(1) ראה אודותיו: שם הגדולים להחיד"א ערך ר' חיים אכולעפיה ובמכתביו של רבינו בעל "אור החיים" בספרו של ר' בנימין קלאר.

(2) המצבה נלקחה בזמנו ע"י ממשלת טורקיה והוצגה במוזיאון באנקרה, לפני כמה שנים נקנתה המצבה ע"י יהודי עשיר מארצות הברית הוחזרה למקומה ונקבעה במסגרת רשת מתכת.

סיפור אמיתי זה שמעתי מאחד מבעלי-בתים חשובים בעירנו סערענטש, ר' מאיר רידער ע"ה שקיבל מאביו שהיה מראשוני היהודים שהתישבו בעירה קטנה זו.

למשפחת הנסיך היה משק חקלאי גדול מאוד.
עשרות אלפי דונם אדמה לגידולים חקלאיים, אורוות רבות,
מאות איכרים עובדי משק, משק שכלל מאות בעלי חיים, כלי עבודה
שונים הדרושים לאחזקת משק ועבודות חקלאיות כמקובל במשק
גדול.

באחוזה לא היה בית ספר.

באופן טבעי מצאו אלו - בנו ובתו של הנסיך - את מקומם בחברתם של התלמידים היהודיים, שהיו כשרוניים מאד, מנומסים בכל הליכותיהם, ונקיים בלבושם.

- 317 -

בנו של הרב, הילד פנחס שהיה מפותח במיוחד בשכלו, שנון ופיקח, ויחד עם זה אצילי מאד, מצא מאד חן בעיני אישטוואן בנו של הנסיך והם נעשו חברים קרובים מאד.

עם הזמן משהתהדקו היחסים הזמינו - הנסיך והנסיכה - את
הילד פנחס לבקר בארמונם, שיהיה לחברה לבנם אישטוואן
באחוזה. כיון שלא מצא שפה משותפת עם בני האיכרים שבאחוזה.
בתחלה היה זה רק לכמה שעות, ובפגרת הקיץ אף לכמה ימים.
כרכרת הנסיך נשלחה מדי יום העירה לבית הרב, להביא אוכל כשר
וטרי מבית אביו לפנחס.

במקביל, נשאר מדי פעם אישטוואן ללון בבית הרב ללינת לילה, בפרט בימי חורף הקשים, משבגר והגיע לכתה ו' נשאר מדי פעם גם לשבתות.

היו בעיר יהודים רבים, שלא ראו בעין טובה חברותא זו מתוך חשש להשפעה שלילית על הילד פנחס. לפי המידע שבידי המספר, דנו בנושא זה הרבה בבית הרב, אולם היה קשה מאד למנוע ולנתק קשר חברותי זה.

הסירוב היה מתפרש כעלבון חמור בעיני הנסיך והנסיכה. והיה גורם לקלקול היחסים שבין משפחת הנסיך לקהלה היהודית, שהיו יכולות להביא להשלכות שליליות בעתיד.

הקשר בין שני האישים נמשך, התנהלה ביניהם התכתבות עניפה, כשכל אחד מתענין בנעשה אצל רעהו. כן החליפו דעות בנושאים מדיניים ודתיים.

עברו ימים ונקפו שנים, ורבה של סערענטש הרב הגאון רבי
עמרם ישי בליצער זצ"ל נפטר (תרמ"ט) לממלא מקומו נבחר בנו הרב
רבי פנחס בליצער בעל "גבעת פנחס".

גם דרכו של הנסיך אישטוואן הגיעה לפרשת דרכים, הוא החליט להכנס לחיים המדיניים והפוליטיים של הונגריה ונעשה חבר פעיל במפלגה השלטת.

בהתחלה נבחר הוא כחבר בפרלמנט ההונגרי, ובו היה חבר פעיל שנים רבות.

כאדם מלומד ומוכשר נבחר מיד לוועדות חשובות של הפרלמנט, ובשליבים הבאים שימש כיושב ראש ועדת החינוך והתרבות.

לאחר אחת ממערכות הבחירות בה ניצחה המפלגה השלטת נצחון מרשים נתמנה הוא לתפקיד שר החינוך והתרבות.

הנסיך אישטוואן נהג בהוריו כבוד גדול, מדי חודש בא לבקרם, טיפל באופן אישי בבעיות המיוחדות של הוריו, ושל האחוזת. ממנהג זה לא סטה גם בהיותו חבר פרלמנט. גם את ידידותו לחברו, כעת כבר הרב פנחס ביליצער רבה של קהילת סערענטש, המשיך הנסיך לטפח. בכל פעם שבא לבקר את הוריו, קפץ גם העירה סערענטש, לחטוף שיחה של שעה - שתיים עם רבה של העיר.

שיחות אלו היו מעמיקות מאד ועסקו בנושאים עולמיים מדיניים ודתיים.

לכבוד גדול היו ביקורים אלו לקהילה היהודית של סערענטש, ובמיוחד לרבה של העיר הרב פנחס ז"ל. לעיני התושבים הגויים של העיר, נכנסה הכרכה הנסיכותית רתומה לארבעה סוסים אבירים לחצר ביתו של הרב, המתינה שם לתום ביקורו של הנסיך.

ידעה אותה אוכלוסיה, שבפנים יושב הנסיך חבר הפרלמנט, ומשוחח על ענינים העומדים ברומו של העולם והמדינה עם רבה של העיר.

בשיחות אלו סיפר הרב פנחס ז"ל - כדרך אגב - לנסיך על בעיות שוטפות של הקהילה היהודית.

הנסיך הוציא פנקס קטן מכיס מעילו, ומבלי אומר ודברים ומבלי הכטחה מפורשת, רשם לעצמו את הנושאים, ולרוב לא עבר חודש והבעיה באה על פתרונה.

בסביבה סיפרו שהוא העביר את מטה משרדו - משרד החינוך והתרכות - לאחוזת אמו, שני פקידים בכירים, ו-3 פקידים הועברו מבודאפעשט לאחוזה, הותקנו קוי טלפון ישירים מבודאפעשט לאחוזה, ורכב מיוחד נסע מדי יום מבודאפעשט עיר הכירה לאחוזה להביא ולהחזיר דברי דאר.

הנסיך היה אדם משכיל ותרבותי מאד. בעמדו ליד מיטת אמו החולה, בשמעו את תחזיות הרופאים על המצב הנואש, ראה את תחלופת הדורות, אז העסיקה את מחשבתו המחשבה בדבר תכלית חיי אנוש עלי אדמות.

כאחת השיחות הציע הרב לשר החינוך להיות אורחו האישי ביום הכפורים הבא ולהיות נוכח בבית הכנסת ביום קדוש ונורא זה לעם היהודי.

לקראת חג הסוכות הוטב מצבה, ולחלופין הציע הרב בליצער לשר החינוך להיות אורחו ביום שמחת תורה.

השתתפתי בהרבה חגיגות, בהרבה מדינות, ביום החוקה, אולם מה שראיתי אצלכם לא ראיתי באף מקום.

שיוציאו את ספרי החוקה, ורעיפו עליהם נשיקות לזהטות, חיבוקים עזים, ריקודים סוערים ודמעות שמחה. זאת לא ראיתי באף מקום ובאף אומה שבעולם.

סיים הוא את מכתבו.

סבלם של תלמידים יהודיים בבית ספרם של גויים

בסערנטש גרו כ 300 משפחות יהודיות ולהן כ 70-80 ילדים
בגיל בית ספר יסודי בין כ 400 תלמידים גויים.

הבנים למדו יהדות ולימודי קודש בחדר.
תלמידי הכתות הגבוהות התחילו ללמוד בשעה 5:00 בבוקר ולמדו עד שעה 7:00. אכלו ב"חדר" ארוחת בוקר שהביאו מבתיהם. התפללו והלכו ישירות לבית הספר העירוני.

הלימודים בבית הספר העירוני נמשכו משעה 8:00 בבוקר עד שעה 12:30 או 13:00.

המשך הלימודים לבנים היה ב"חדר". משעה 2:00 אחרי צהרים עד השעה 5:00 לתלמידי הכתות הנמוכות, ועד שעה 7:00 בערב לתלמידי הכתות הגבוהות.

הבנות למדו לימודים כלליים באותו בית ספר אך בכחות נפרדות, ולימודי קודש - קריאה ותפילה - בבית על ידי ההורים.

היחס אל התלמידים היהודיים בבית הספר היה תמיד עוין. אולם מתח העוינות השתנה לפי היחס של האוכלוסיה הכללית אל היהודים.

כשנודעה הגזירה להורי התלמידים אחזה אותם תדהמה. הם פנו מיד לראשי הקהילה והרבנות המקומית, שיפעילו השפעתם לביטול הוראה נפשעת זו שתגרום לחילול שבת ממש ותכניס אוירת דיכאון לבתי ההורים בשבתות וחגים, ייוצר מצב שכאשר ההורים נמצאים בבתי הכנסת בתפילה, בו בזמן ילדיהם נמצאים בבתי ספר באוירת חולין וחילול שבת.

בשלב ראשון טען ראש העיר כי אין לו סמכות להתערב בסדרים הפנימיים של בית הספר, סמכות זו היא בלעדית של המנהל.

אחרי מאמצים רבים, הודיע ראש העיר, שעל ידי השפעתו האישית הבלתי רשמית אצל המנהל, השיג השג גדול. והוא, שאין התלמידים היהודיים צריכים להביא לבית הספר ביום שבת ציוד לימודים, הם יוכלו להמנע מכתיבה ומשאר פעולות הכרוכות בחילול שבת.

הם ישמעו רק הרצאות מפי המורים, כדי שלא יהיה להם חוסר בחומר הלימודים השבועי בשל העדרותם.

אחרי שראשי הקהילה ראו שאין להם מה לצפות מהגורמים העירוניים המקומיים - למרות שאלו נהנו הנאות אישיות רבות מנציגי הקהילה היהודית וקופתה - פנו הם אל השלטונות המחוזיים, ובסוף הגיעו עד למשרד החנוך הארצי בעיר הבירה כוּדא-פעשט.

וכאן המקום לציין, כי במקומות שהיו בתי ספר יהודיים - והיו כאלה במקומות רבים בהונגריה - לא היתה אפשרות באותה תקופה לגזור גזירה כזו.

אולם החשש, מפני חדירתם של מורים יהודיים - משכילים למחצה - העלולים ללמד את הילדים בשיטת ההשכלה, ולזרוע בלבנות תלמידיהם זרעי כפירה ולעג לקדשי ישראל, הכריע את הכף שלא להקים בית ספר יהודי.

יצוין, כי הכרעה זו נתקבלה על ידי הרבנות המקומית, בהתיעצות עם גדולי הדור שבאותה תקופה, ה"לבושי מרדכי" ובעל "מנחת אלעזר" זצוק"ל.

בתחלה החליטו רוב ההורים, לא לציית לחוק, ולשאת בעונש שהחוק מטיל עליהם על העדרות ילדיהם אחת לשבוע מבית הספר. (וכאן המקום לציין, כי לפי דעתי, היו השלטונות ההונגריים יותר מעשיים - בארגון בתי ספר יסודיים, ובמניעת נשירת תלמידים מבית ספר - משלטונות שלנו כאן בארץ.

אף שיודע אנכי, שיטענו כנגדי כי כאן מדינה דמוקרטית, ואי אפשר להטיל עונשים כאלה על העדרות מבית ספר, כבהונגריה

בישיבה זו הוחלט להעביר את הבעיה להחלטתם של כמה רבנים ואדמו"רים, ובראשם בעל "לבושי מרדכי" זצ"ל מה. מאד הסמוכה לסערענטש.

כפי שנודע אח"כ בא ה"לבושי מרדכי" זצ"ל במגע עם בעל "מנחת אלעזר" זצ"ל ממונקאטש, והוחלט להתיר את הרשמתם של התלמידים היהודיים לבית הספר הקטולי.

בשעה 4:00 אחרי הצהרים, ביום שקדם לפתיחת שנת הלימודים בבתי הספר, נרשמו כל התלמידים היהודיים במחלקת החינוך של העיריה לבית הספר הקטולי כחוק, ולמחרת בבוקר הופיעו כולם בבית הספר הקטולי, שובצו בכתות והתחילו בלימודים.

בפתיחת יום הלימודים הראשון בבית ספר העירוני, בעת בדיקת הנוכחות על ידי הקראת שמות התלמידים, ראו המורים שמספר תלמידים לא הופיעו, אולם לא נתנו אל ליבם שהנעדרים הם התלמידים היהודים.

רק בהמשך הלימודים שמו לב לעובדה שאף אחד מהתלמידים היהודים לא הופיע בכתתו.

בבירור שערכו בהפסקה התברר שאכן הנחתם נכונה וכי אין אף תלמיד יהודי בבית הספר.

משנודע הדבר למנהל בית הספר, הודיע מיד למנהל מחלקת החינוך העירונית, כדי שזה יודיע למשרה, והוא נדהם לשמוע ממנהל המחלקה, שעם בואו בבוקר למשרד בבקר, נודע לו, מאחד הפקידים שעבד במחלקה אחרי הצהרים, שכל 80 התלמידים היהודיים נרשמו בהתאם לחוק לשנת הלימודים זו לבית הספר הקטולי.

מורים אחדים מבית ספר העממי - שהיו ביחסים טובים עם שכניהם היהודיים, והיו עדים לשיחה טלפונית זו, שבין מנהל מחלקת החינוך העירונית לבין מנהל בית הספר העירוני. סיפרו אחר כך כי המנהל היה נרגש ביותר ודומה היה כאילו יקבל התקף

כמובן, שראש העיר נכנס לתמונה, ורצה להחזיר את המצב לקדמותו אולם ללא הועיל.

כן יפרסם הוא בכל כלי התקשורת את רשעותם של מנהל בית הספר וראש העיר להכריח ילדים להופיע בימי חגם בבית הספר, דבר שלא נהוג באף בית ספר ממשלתי או עירוני בכל רחבי הונגריה.

גם הודיעו לראש העיר מחוגי הכנסיה הקטולית שהם יראו בפעילותו פגיעה בכנסיה הקטולית.

שנתיים למדו התלמידים היהודיים בבית ספר הקטולי כשהם נהנים מיחס מצויין בנוסף לפטור מלהופיע בשבתות וחגי ישראל.

מאחורי הקלעים נעשו מאמצים גדולים להחזיר את התלמידים היהודיים לבית ספר העירוני שם הורגש חסרונם יותר מבבית הספר הקטולי.

סוכם בסוף בין כל הגורמים, כולל הנהלת בית הספר הקטולי:
א. מנהל בית הספר העירוני, שהנהיג חיוב לימודים תלמידים
יהודיים להופיע בשבתות בבית הספר, יסיים תפקידו ויעזוב
משרתו.

ב. התלמידים היהודיים יחזרו לבית הספר העירוני, ויהיו פטורים מלהופיע ללימודים בבית הספר בשבתות וחגי ישראל.

בכתה א' לימדו ספר שמות, כתה ב' ספר בראשית, בכתה ג' במדבר ודברים, בכתות ד-ה לימדו נביאים ראשונים וכתובים. באחד הימים נכנס לכיתתנו באמצע השעור, הכומר שלימד תנ"ך לכתות הקטנות וניהל שיחה קצרה עם המורה. לפני סיום הלימודים בשעות הצהריים, נגש אלי המורה והזמין אותי לחדרו של מנהל בית הספר. הופתעתי מאד מהזמנה זו.

בדרך כלל, טיפל המורה עצמו בבעיות שוטפות ורגילות. למנהל הוזמן תלמיד רק במקרה של בעיה חריגה. לא זכרתי שעשיתי משהוא חריג הדורש טיפול יסודי של המנהל.

משנכנסנו לחדר המנהל קידם הוא את פנינו בחיוך, ואמר לי: שמעתי שיש לך כושר הסברה, על כן הנני לבקשך למלא את מקומו של הכומר הנכבד שמלמד ספר שמות לכתה א' בנים, ותתן אתה את השיעורים במשך חודש ימים עד שהכומר הנכבד ישוב מחופשתו. נדהם מעצם ההצעה שתקתי זמן ממושך, ולבסוף אמרתי לו, הצעתך אדון המנהל הוא כבוד גדול בשבילי, אולם עלי לקבל הסכמת הורי.

בהתייעצות עם המרא דאתרא, ניתנה לי הרשות לכך. הנימוק לכך היה משום איבה. וכך עמדתי אני ילד יהודי עם פאות ארוכות ומסולסלות על במת בית הספר של בית ספר קטולי, והסברתי לכתה שלימה של ילדים נוצריים את פרשת יציאת מצרים של עם ישראל.